

B

BÖRTÖNÜGYI SZEMLE

1995. 1. szám
MÁRCIUS

Z

BÖRTÖNÜGYI SZEMLE

Kiadja az Igazságügyi Minisztérium
Büntetés-végrehajtás
Országos Parancsnokság Sajtóirodája

Megjelenik negyedévenként * Tizennegyedik évfolyam 1. szám

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

Elnök:

DR. TARI FERENC

Tagjai:

DR. ESTÓK JÓZSEF,
GARAMI LAJOS,
MEZŐ LÁSZLÓ,
DR. NAGY FERENC,
PADOS JÓZSEF,
SCHNEIDER GYULA,
VESZELKA VENDEL,
DR. VÓKÓ GYÖRGY

Főszerkesztő:

DR. FARKAS TIBOR

Szerkesztő:

TURBÓK ATTILA

Rovatvezetők:

Csere László, dr. Csordás Sándor,
Fejes Imre, dr. Lőrincz József, Németh
Gyula, Vincze Tamás, Turbók Attila

A szerkesztőség címe:

1054 Budapest V.,
Nagysándor József u. 4.

Telefon és telefax:

112-0090

E SZÁMUNK SZERZŐI

Bernáth Csaba, a BörtönÚjság munkatársa; *Deák Ferenc*, az országos parancsnokság szakkönyvtárosa; *Erdei Árpád*, tanszékvezető egyetemi tanár az ELTE állam- és jogtudományi karán; *Farkas György*, gazdasági vezető a Márianosztrai Fegyház és Börtönben; *Kucsera Pál*, az Állampisztai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet parancsnoka; *Molnár Adél*, egyetemi hallgató; *Pardi Anna*, újságíró; *Sunyál Ottó*, a Pálhalmi Országos Büntetés-végrehajtási Intézet parancsnoka; *Tari Ferenc*, a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka; *Tauber István*, egyetemi docens az ELTE állam- és jogtudományi karának kriminológia tanszékén; *Tomsits József*, főosztályvezető-helyettes a büntetés-végrehajtási főosztályon; *Vastagh Pál*, igazságügy-miniszter; *Vókó György*, osztályvezető ügyész.

*

A fotókat *Csatorday Zoltán* készítette.

A folyóirat előfizethető az MNB 235-90-164-5010 számú csekkszámán
vagy a szerkesztőségben.

Előfizetési díj egy évre 200 forint.

Előkészítés és terdelés az IM BV Sajtóirodán

Nyomdai munkák a BV KEI nyomdában

Felelős vezető: Machács István

Fehér foltok

Alkotmányozás • Dilemmák •
Szuverenitás • Jogharmonizáció *

egészet meghatározó alapvető tendenciákkal. Úgy vélem, az elmúlt néhány hónap jogalkotásának tényei ezt a tézist alátámasztják. Hasonlóképpen a következő félév terveiből is ez a tendencia rajzolódik ki.

Belső és külső hatások

A tényezők másik nagy csoportja a *belső* és *külső* hatások kombinációjából adódik. Mindez Magyarország törekvéseiből táplálkozik, és a magyar társadalom belső feladatainak megoldásából következik. Ma ugyanis egybekapcsolódnak a társadalom belső modernizációs és fejlődési feladataiból adódó jogalkotási követelmények és kényszerek azzal a tendenciával, amely a magyar integrációs képesség megerősítése érdekében jogharmonizációs feladatok megoldásával jár együtt. Nemzetközi adaptációs készségünk, törekvésünk jelölhető meg tehát konkrétan a jogharmonizációban. Ezt persze szélesebben kell értelmeznünk, mint ahogyan azt általában, leszűkítve, használják manapság. Sokkal többet jelent, mint pusztán a gazdasági-kereskedelmi joganyag átalakítását és adaptálását. Ezek a folyamatok egyben a modernizációs feladataink megoldásához is jogi eszköztárat teremtenek.

A szuverenitás és a jogharmonizáció kapcsolatának alapjai a hatályos alkot-

Magyarországon nincs számottevő politikai tényező, amely úgy lenne képes befolyást gyakorolni a magyar jogfejlődésre, hogy kérdőjelessé tehetné a *jogállami építkezést* és a *piacgazdasághoz szükséges jogi követelmények* kialakítását. Töretlenül folytatódik és kontinuitás jellemzi azt a jogalkotási folyamatot, amely 1989-90 óta a magyar jog fejlődését meghatározza, s amely az előbb említett két nagy cél köré csoportosítható. Természeteszerű, hogy minden kormány végez a folyamatosság mellett szükségképpen kritikai jogalkotást is, bizonyos elemeket ugyanis revízió alá kell vennie. Ez azonban nem kerülhet feloldhatatlan ellentmondásba a folyamat

* A kecskeméti jogásznapi plenáris ülésén elhangzott előadás rövidített változata.

mányban meglehetősen homályosak, nem eléggé egyértelműek. Ugyanakkor más el-
lentmondással is számolnunk kell. Érthető
hát, hogy ez nem konfliktusmentes folya-
mat, meglehetősen óvatosságra kényszeríti a
kormányzatot akkor, amikor a harmonizá-
cióval kapcsolatos feladatait megjelöli.
Természetesen a társulási megállapodás
aláírásával Magyarországnak szükségkép-
pen szuverenitása bizonyos korlátozását is
el kellett ismernie a jogalkotás terén. Enél-
kül nehezen képzelhető el az a majdani álla-
pot, amikor a teljes tagsággal automatiku-
san a magyar jogrendszer részévé válnak a
közösségi szabályok anélkül, hogy a belső
jog arra vonatkozó rendelkezéseket tartal-
maz-e vagy sem. De hát ez meglehetősen tá-
voli perspektíva, bár szeretnénk, ha az érde-
mi tárgyalások minél gyorsabban, minél ha-
marabb megkezdődnének. Segítséget
nyújthat ehhez mindaz, amit a jogharmonizá-
cióban el tudunk végezni. Én – miként
jeleztem – szélesebb értelemben használom
a jogharmonizáció kifejezést, mint ahogyan
azt leszűkítve, főleg a gazdasági-kereske-
delmi jogi területre használják és értik. Szé-
lesebben kell hogy használjam, mert tulaj-
donképpen ez a fejlődési tendencia megha-
tározó eleme a magyar jog fejlődésének.
Néhány esztendeje átfogja a jog egészét, át-
hatja a jogrendszer legkülönbözőbb ágait.
Nemcsak a szférákban, nemcsak a jogágak-
ban hat, hiszen nagyon világos törekvés az
is, mennyire szeretnénk a legkülönbözőbb
nemzetközi okmányokban megfogalma-
zott elveket, értékeket átültetni a magyar
büntetőjogba és büntetőeljárásba.

Említhetem a *római egyezményt*, a New
York-i, a *gyermekek jogairól szóló egyez-
mény* rendelkezéseit, megoldásait, intéz-
ményeit és mindazokat a nemzetközi okmá-
nyokat, amelyek az *emberi jogok* magyar-

országi érvényesülését elősegítik. Önma-
gában az a tény, hogy hazánk ad helyt 1995
kora őszén a 8. Emberi Jogi Kollokvium-
nak, amelyet először rendeznek kelet-kö-
zép-európai országban, tanúsítja, hogy Ma-
gyarország jó úton halad. Legutóbb nálunk
járt az Európa Tanács kínzást és embertelen
bánásmódot vizsgáló bizottsága. A bizott-
ság jelentése még nem nyilvános. Néhány
megállapítás azonban már összegezhető, és
örvendetes, hogy Magyarországról az e te-
kintetben rendkívül pártatlan és független
bizottság tagjai nagyon pozitív véleménye-
ket fogalmaztak meg, alakítottak ki a bünte-
tés-végrehajtás munkáját illetően. Nem ha-
szontalanok és nem eredménytelenek tehát
azok az erőfeszítések, amelyek a magyar
jogalkotást az elmúlt időszakban jellemez-
ték. És szólni kell a harmonizációs felada-
tok harmadik sávjáról, amely nem a tör-
vényalkotás szintjén jelenik meg, hanem
főként az európai közösség belső piaci sza-
bályainak átvételét jelenti, technikai nor-
mákat, szabványokat, amelyek nem min-
den esetben jelennek meg jogszabályban.
Ezekben az esetekben talán még bonyolul-
tabb a helyzet, még inkább ellentmondásos
az összefüggés a magyar realitások, a ma-
gyar valóság, és az e normákban megjelenő
értékek és tartalmak között.

Alkotmányozási hullám

Európai integrációs törekvéseink
szempontjából a politikai és a gazdasági
tárgyalások mellett rendkívüli módon fel-
értékelődött az ún. *harmadik pillér* szerepe,
az igazságügyi, jogi, belügyi, bűnüldözési
együttműködés, ennek szervezeti formái és
konzekvenciái. A másik nagy tényező,
amely jogrendszerünk, jogunk egészére
nyilvánvaló hatást gyakorol, az alkotmá-

nyozás folyamata. Az így kialakuló jogi megoldások természetesen az alkotmány elfogadását követően újabb jogalkotási periódust alapoznak meg. Az összhang megteremtéséhez az alkotmány végrehajtását biztosító törvények sokaságára lesz szükség. Remélem, nem lesz az alkotmánynak olyan rendelkezése vagy intézménye, amelynek valóra váltásához több mint öt-hat esztendő lesz szükséges, miként történt az állampolgári jogok országgyűlési biztosságának ügyében. Bízom abban, hogy ezt a helyzetet elkerüljük. Természetesen ehhez alapos előkészítő munka szükséges, főként az Igazságügyi Minisztériumban.

A magyar alkotmányozás folyamatáról, arról a kérdésről, hogy van-e szükség egyáltalán új alkotmányra, kell-e alkotmányozni, azt mondhatom, a viták némiképpen elcsitulnak. Kisebbségi vélemény, minden bizonnyal, amely kétségbe vonja az alkotmányozás szükségességét. Nem arról van szó valójában, hogy itt kényszerhelyzet lenne az alkotmányozás terén, hogy Magyarország jogállami berendezkedése hiányokban szenvedne, s ez szükségképpen új alkotmányt követel, sokkal inkább arról, hogy azokat az alkotmányos fehér foltokat, azokat az átmenetiséggel járó rendelkezéseket, azokat az ellentmondásokat, amelyek az alkotmány rendelkezéseiben, szövegében fellelhetők, át kell tekinteni, és koherens, egységesebb, az átmenet viszonyait inkább már lezáró alkotmánnyal kell megalapozni (befejezni?) azt a folyamatot, amely Magyarországon néhány esztendőre megindult. Európában a második világháborút követően a szakemberek szerint ez a harmadik nagy alkotmányozási hullám. Közvetlenül a második világháború befejezésekor alakult ki az első, majd a '60-as, '70-es évek elején a nyugat-európai orszá-

gokban meglehetősen kiterjedt alkotmányos revíziót végeztek el. A kelet-európai átalakulások szükségképpen kiváltották 1989-1990-ben ezt a harmadik nagy alkotmányozási hullámot.

Ha a tapasztalatokat általánosítjuk, arra a következtetésre jutunk, hogy a mostani alkotmányozási folyamatokban két elvet lehet abszolút értelemben tetten érni. Mindkettő generálisan érvényesült szinte valamennyi kelet-közép-európai országban. Az egyik elv alkotmányos biztosítékot teremt, hogy a korábbi politikai struktúra, politikai rendszer ne térjen vissza. Ehhez természetesen alkotmányos garanciák kellene. Ebből következik talán a hatályos magyar alkotmányra is jellemző bőbeszédűség a rendkívüli jogi helyzeteket illetően: *rendkívüli állapot, veszélyhelyzet és így tovább*. Az átmenetiség pillanatnyi szituációjától eltekintve ez stabil társadalmi keretek között nyilvánvaló aránytalanságot jelent az alkotmányon belül. Íme, egy példa, milyen pontokon lehet és kell korrigálni az alkotmányt. A második nagyon határozottan érvényesülő elv a hatalommegosztás elve. Ennek alkotmányos szintű garantálása, rögzítése minden szervezeti, tartalmi konzekvenciájával együtt a montesquieu-i „*hatalmat korlátozni hatalommal*” elv következetes érvényesítése és átültetése. Nos, eme alapvető elvek érvényesültek nálunk is. Különösen markánsan megjelentek az igazságszolgáltatás, a bírói szervezet működésének, szervezetének, a bírói függetlenségnek és a bírói hatalom önállóságának alkotmányos biztosításakor. A kialakult helyzet, a kialakult struktúra és szabályozás, meggyőződésem, hogy megegyezik a jogállami követelményekkel még akkor is, ha számos ponton joggal érheti komoly kritika a jelenlegi állapotokat.

Közelítve a harmadik nagy témához, az *igazságszolgáltatás és az alkotmányozás kapcsolatához*, egyértelmű a törekvés, hogy még világosabbá tegyük az igazságszolgáltatás, a bírói függetlenség, a bírói hatalom önállóságának követelményeit az alkotmányban.

Bírói hatalom

Magyarországon a modern bírói szervezet alapjai már az 19. század második harmadában kialakultak. Az 1869. évi IV. törvény megalkotásakor, amely megteremtette a bírói hatalom önállóságának legfontosabb alapjait, Horváth Boldizsár, akkori igazságügy-miniszter expozéjában kiemelte: *„ennélfogva szükséges, hogy egyrésztől az, akire a nagy horderejű bírói hatalom gyakorlása van bízva mind egyesek, mind a közhatalom irányában, a függetlenség minden biztosítékával elláttassék, másrésztől miszerint mindenki biztosítva legyen a bírói hatalom túlterjeszkedése ellen.”*

Hogyan lehet ezeket a követelményeket megvalósítani, hogyan lehet az igazságszolgáltatás szervezetét, működését ezekhez a követelményekhez igazítani? Úgy ítélem meg, ma egyértelmű az a törekvés, amely a bírói hatalom következetes önállóságát kívánja elérni. Elsősorban az igazságügy-miniszter külső igazgatási jogosítványainak megítélése az egyik sarkalatos kérdés azzal együtt, hogy a bírói hatalom nagyon specifikus jellegű, miként a törvényhozó és a végrehajtó hatalom is. Miközben a törvényhozó és a végrehajtó hatalom politikailag színezett, a bírói hatalomnak ilyen vonása nem lehet. Ellenkező esetben az effajta függetlenség alapjaiban megkérdőjelezhető. Az az alkotmányos rendelkezés, hogy a bírák és más, az igaz-

ságszolgáltatásban részt vevő személyek nem fejthetnek ki politikai tevékenységet, nem lehetnek tagjai politikai pártoknak, szubjektíve biztosítja a bírói hatalom politika-mentességét, nyilvánvaló azonban, hogy a hatalmi típusok összefüggésében, a három hatalom egymáshoz való kapcsolatában adódhatnak olyan helyzetek, amikor a végrehajtó vagy a törvényhozó hatalom befolyása minden szubjektív törekvés ellenére determináló tényezője lehet a bírói hatalomnak. Objektíve kialakulhat ez a helyzet, hiszen a végrehajtó hatalom biztosítja a bírói szervezet működési feltételeit, s természetesen ez befolyásoló tényező lehet.

A végrehajtó hatalomnak vannak bizonyos személyi, személyzeti jogosítványai. Szóltam már az *igazságügy-miniszter külső igazgatási jogának* tartalmáról. Bár az elmúlt években ez nagyon elvékonyodott, szinte szimbolikus jelentőségűvé vált, de létezik, tehát van törvényes alapja. A *köz-társasági elnök*, aki nagyon sajátos pozíciót tölt be ebben a struktúrában, elvileg szintén befolyást gyakorolhat a bírói szervezetre személyzeti, kinevezési jogosítványainál fogva. Tehát ezek a kapcsolódási pontok önmagukban, függetlenül bármilyen politikai törekvéstől, magukban hordozzák annak veszélyét, hogy esetlegesen a politikai természetű hatalom befolyást gyakorol a bírói hatalom egészére. Nos, a megoldás talán a konzekvens bírói autonómia, a bírói önkormányzatok teljességén vagy az ennek igényén alapuló önálló szervezet létrehozása lehet, amely *igazságszolgáltatási tanács* címen már több európai országban ismert, elsősorban a dél-európai országokban. Ugyanakkor nem szabad elfeledkeznünk arról, hogy számtalan gyakorlati kérdésre is választ kell adnunk, hiszen az állam alapvető kötelessége az igazságszolgálta-

tás feltételeinek biztosítása. És bizony meg kell válaszolni azt a kérdést is, hogy a bírósági szervezet költségvetési igényeit milyen fejezetben, ki terjeszti a kormány elé, hogyan történik ennek a parlamenti vitája, ott ki képviseli a bírói hatalmat. Ezek nagyon hétköznapi, gyakorlatias kérdések, amelyek nagyon pontos választ igényelnek, ezért jól át kell gondolni az egész igazságszolgáltatási tanács struktúráját. Véleményem szerint e kérdésekben nagyon óvatosan szabad csak dönteni, nem szabad pillanatnyi ambíciók alapján elkötelezni magunkat olyan döntések mellett, amelyek következményeit teljes egészében nem tudjuk átfogni. Erről én nem kezdeményezhetek vitát, hiszen – mint minisztert – köt a kormányprogram. Persze, tudok arról, hogy különböző vélemények élnek e kérdésről.

Új bírósági szint

A bírósági szervezetet érintő változtatási törekvésekről elmondható, hogy az Igazságügyi Minisztérium, az igazságszolgáltatási szervezet a bírói szervezet alkotmányos továbbfejlesztésével kapcsolatban nagyon szoros együttműködést alakított ki a Legfelsőbb Bírósággal, a Bírói Egyesülettel. A Legfelsőbb Bíróság előkészítő anyagai jelentik az új alkotmány előkészítésének kiindulópontját. E folyamat ko-

rántsem zárult le, így a domináns véleményekből egyelőre az állapítható meg, hogy elkerülhetetlennek látszik egy új bírósági szint felépítése, azaz a *négyszintű bírósági rendszer* kialakítása. Az erre vonatkozó konkrét munkálatok már abban a szakaszban vannak, hogy bizonyos költségfelmérés és a működéshez szükséges anyagi feltételek számbavétele is várhatóan megtörténik. A bírói függetlenség és a bírói hatalom önállóságával kapcsolatosan már említettem az igazságszolgáltatási tanács létrehozásának igényét, amely majd nyilvánvalóan kellő garanciákat jelent. Néhány fontos, igazságszolgáltatást érintő alapelv újraértékelésére, újraértelmezésére is szükség van, amely elsősorban a *társasbíráskodás* elvének értelmezésére vonatkozik. Az ügyészség tekintetében nem alakult ki végleges álláspont, már ami az ügyészség alkotmányos helyzetét illeti, hiszen az erre vonatkozó végleges válasz előtt a jogvédő intézmények egész rendszerének és hatáskörének összehangolásáról és áttekintéséről is dönteni kell. Ezt követően lehet – álláspontom szerint – választ adni arra, vajon szükséges-e az ügyészség alkotmányos helyzetének megváltoztatása, vagy kielégítő garanciákat kínál e jelenlegi helyzet a jogállami követelmények szempontjából.

Dr. Vastagh Pál

Hagyomány és korszerűség

Új büntetőeljárás törvény igénye *

Amikor az új büntetőeljárás törvény megalkotásán gondolkodunk, számos tényezőt kell számításba vennünk. Ezt kellett tenniük elődeinknek is a múlt század végén, de azoknak is, akik az azóta eltelt időben valamilyen törvény létrehozásán fáradoztak. A tényezők nyilvánvalóan három csoportba sorolhatók, de lehetséges, hogy e három csoport nem fog át mindent. Az egyik tényezőcsoport a realitás, mindig van ugyanis egy adott büntetőjogi környezet, bűnözési helyzet, a nagy kérdés, hogyan is állunk a bűncselekményekkel, milyen terhekkel kell megküzdenie a büntetőeljárás törvényt alkalmazó hatóságoknak.

Magyarországon napjainkban a bűnözési statisztikák iszonyú helyzetről adnak számot. Az első tényezőcsoport tehát az új törvény megalkotása előtt a bűnözés tényeihez kapcsolható, hiszen sok-sok bűncselekményt kell kezelniük a hatóságoknak – a büntetőeljárás törvény előírásai szerint – lehetőleg gyorsan és hatékonyan. Olyan büntetőeljárás törvénynek kell megszületnie a jövőben, amelyik képes e terhekkel megbirkózni. Ehhez még hozzátehetjük, hogy adott, illetve többé-kevésbé adott az igazságszolgáltatási apparátus nagysága. Amiről, ugye, tudjuk, hogy korántsem elegendő.

A másik tényezőcsoport, amit számításba kell vennünk, maguk a hagyományok. Magyarország történelme, kultúrája, akár jogi kultúrája révén is, vitathatatlanul Európa része, annak ellenére, hogy az „Európa-hoz csatlakozás” jelszava ennek ellenkezőjét sugallja. Ám Nyugat-Európában más utakat járt be a jogfejlődés az utóbbi négy-öt évtized alatt. Ezt nem hagyhatjuk figyelmen kívül. Nekünk e kényszerpályáról a Nyugat-Európában is követetlre kell rátémünk. Végül van a harmadik tényezőcsoport, amely a másik kettőtől elválaszthatatlan: úgy kell Európa tendenciáinak megfelelnünk, és úgy kell a tényekkel megbirkóz-

* Elhangzott 1995. február 3-án, a kecskeméti jogásznapi szekcióülésén.

nunk, hogy megőrizve a jót a régi időkől, elegyítenünk kell a korszerűség követelményeivel. Nekünk nem a huszadik század számára kell büntetőeljárás törvényt készítenünk, hanem a huszonegyedik század számára. Ebben kicsit hasonló a helyzetünk, s hasonlóak a körülményeink a múlt század végén tapasztalt jogalkotói helyzethez. A múlt század végén nem az 1800-as, hanem az 1900-as évekre kellett törvényt alkotni. Nekünk sem ebben az évszázadban kell gondolkodnunk, hanem a következő évezredben. Ez teljesen független attól a tényről, mikor születik meg ez a törvény, mához egy évre vagy három évre. Úgy kell dolgoznunk, hogy évtizedekre szóló törvény legyen. Persze ez a három tényező rettenetesen megköti a jogalkotó szabadságát. Nézzük csak, milyenek azok a hagyományok, amelyekről talán nem kellene, de nem is tudunk megszabadulni.

A kontinentális jogrendszer hagyománya

Magyarország ma olyan büntetőeljárás rendszert követ, amelyet az összehasonlító jog az európai kontinentális rendszerek csoportjába sorol. Kontinentális hagyományokat követünk, bár tény, hogy ez a hagyomány nem nagyon régi. Ha igazán bőségesen számolom az évtizedeket, akkor is csak mintegy tíz, tizenkét évtizedre mehetünk vissza e hagyomány jegyében. Magyarország nem volt része az európai jogfejlődésnek abban az értelemben, hogy Magyarországon is úgy alakult volna ki ez a vegyes rendszer, mint ahogy Nyugat-Európában történt. Magyarországon az inkvizitórius rendszer soha nem volt egyeduralgkodó, ebből következően az, ami Nyugat-Európában történt, hogy az uralkodó inkvizitórius rendszert felváltotta valami más, nálunk nem következett be. Nyugat-Európában e rendszer tagadásaként megjelent a *vegyesrendszer*. Magyarország, amikor kicsit késve, de megalkotta a maga Nyugat-Európa-hoz hasonlatos rendszerét, nem az inkvizitórius rendszert tagadta, hanem egyszerűen újat hozott a korábbi helyett. Természetesen voltak inkvizitórius elemek a magyar jogban is, de erre most nem érdemes kitérni. A dolog lényege, hogy az európai környezet akkor „előírta” Magyarországra számára, teremtsen vegyesrendszerű büntetőeljárás. A kérdés azonban korántsem volt ilyen egyszerű. A magyar rendszer is a kontinentális rendszert követte, és ma ezt tekintjük hagyománynak. Most, kb. 100 évvel később, megint ugyanebben a helyzetben vagyunk. Feltehetjük magunknak a kérdést: ha a szocialista rendszert tükröző büntetőeljárás jogot fel akarjuk váltani, akkor mivel kell felváltani? A huszadik század végén valószínűleg ugyanúgy kell válaszolnunk egy bizonyos elméletileg feltett kérdésre, mint a XIX. század végén, nevezetesen olyan jogrendszerre van szükségünk, amely többé-kevésbé összeillik azokkal a jogrendszerekkel, amelyek a szomszédos országokban uralkodnak, azon a kontinensen, amelynek mi magunk is részesei vagyunk.

Az általam előre látott büntetőeljárás a kontinentális hagyományt követi, vagyis az eljárás kódexnek erre a hagyományra kell épülnie. Ám nem szabad idegenkedni attól, hogy új elemek kerülnek e rendszerbe. A büntetőeljárás törvények megalkotásánál egyfajta konzervativizmus, egyfajta óvatos előrehaladás gondolata, azt hiszem, indokolt. Meg kell találnunk eközben egy józan utat, a középutat, amely lehetővé teszi a tradíciók megtartását, helyenként új gondolatok, megoldások importjával együtt.

A mai bűnözés a jelenlegi eljárás eszközeivel már alig kezelhető. Eljárásunk túlságosan formalisztikus, túlságosan bürokratikus, emiatt hosszadalmas, nehézkes, s így a követelményeknek nem tudunk megfelelni. Nézzük azt a követelményt, hogy a büntetőeljárásba véletlenül bekerült állampolgárokkal, a sértettel, a tanúval lehetőleg kíméletesen járjunk el. Ma megjelennek a nyomozás során néhányszor a hatóság, majd a bíróság előtt, és a végül az egészet zaklatásnak fogják fel, s nem annak, ami valójában lenne: érdekeiket védő eljárásnak, amely egyúttal a társadalom érdekeit is szolgálni hivatott.

A tisztességes eljárás joga

Európában, a világon, az emberi jogok védelme rendkívül fontos kérdéssé vált, különösen a második világháborút követő időszakban. Kérdés azonban, hogy az emberi jogok hangsúlyozása vajon minden tekintetben új követelményeket támaszt-e a büntetőeljárás kodifikációjával szemben? Ha azt nézzük, amiről oly sok szó esik manapság, hogy a büntetőeljárás jog alkalmazásának újabb követelményei, a tisztességes eljárás kívánalma alapvető, lényeges és meghatározó fontosságú, hiszen tisztességtelen eljárásban nem lehet igazságos ítéletet hozni, tisztességtelen eljárást nem lehet folytatni még a bűnözővel szemben sem, olyan személlyel szemben sem, akiről pontosan tudni lehet, hogy bűncselekményt követett el, akkor meg kell néznünk, mit jelent pontosan a tisztességes eljárás. Kiderül, hogy bizonyos részelemeit hangsúlyozzák a különböző emberi jogi dokumentumok, foglalkozik vele a strasbourgi emberi jogi bíróság, de tulajdonképpen semmiféle újdonsággal sem találkozunk. Újdonság legfeljebb az új megfogalmazásban van. Én nem hiszem, hogy tökéletes egyenlőséget lehet és kell teremteni a terhelt és a hatóság, vagy ha úgy tetszik, a vádhatóságot képviselő ügyész között. Azt azonban hiszem, hogy nem szabad egyoldalú túlsúlyt biztosítani a vádhatóságnak, mert akkor képtelen lesz a vádlott, a terhelt védelmezni magát; a fegyverek egyenlőségét valahogy meg kell teremteni. De mondtam-e ezzel valami újat? Azt hiszem, nem. Aki a büntetőeljárás jog irodalmát ismeri, az pontosan tudja, hogy a mai magyar büntetőeljárásban a fegyverek egyenlőségének elvét (más módon) az *ügyfelek egyenlőségének elve* fejezi ki. A fair eljárás biztosítékai ott vannak a mai magyar büntetőeljárásban, csak talán nem eléggé hangsúlyozottan. De világosan, az alapelvek között, következetesen kell érvényesíteni mindenütt. De legyünk tárgyilagosak. A mai magyar büntetőeljárás-jogi törvény ugyan nem hibátlan, de alkalmazható, és végső soron kielégíti mindazokat a követelményeket, amelyeket az európai dokumentumok vagy a strasbourgi bíróság támaszt. Nem teljes mértékben, nem tökéletesen, de az előttünk járó nyugati, nyugat-európai országok törvényei sem elégitik ki azokat minden tekintetben. A fegyverek egyenlőségének elve már jelen volt az 1896. évi büntető perrendtartásban is. Ezek azok a tradíciók, amelyeket fenn kell tartanunk, amelyeket meg kell óvnunk és helyenként módosítanunk kell.

A nyilvánosság válsága

8 A büntetőperben például a *nyilvánosság elve* nagyon komoly biztosítékot jelent a bírói önkénnyel szemben. Azért született meg a nyilvánosság elve, mert az inkvizitórius per titkosságát kívánták a nyilvánossággal ellensúlyozni. A nyilvános eljárás, az a tény, hogy az ajtó nyitva áll és a tárgyalóterembe bármikor bárki beléphet, fékezőleg hat az esetleges ön-

kényre hajló szándékokra. Ugyanakkor láthatjuk, hogy a nyilvánosság elve ma egyfajta válságon megy keresztül. A válságnak számos tünete van. Az első tüneteket akkor láttuk, amikor azt vettük észre, hogy a tárgyalóteremben már tárgyalási hiénák sem igen vannak. A második válságtünetet akkor láttuk, amikor azt tapasztaltuk, hogy nem tudunk bemenni a bíróságra csak azután, ha először megmottozzák a zsebünket, megnézik a táskánkat és különböző masinériákon keresztülhajszolnak bennünket, mert a tárgyalás nyilvánossága, úgymond, veszélyeket rejt magában.

Golyóbiztos üveg mögött kell őrizni a vádlottat, mert féltő, hogy a felháborodott hallgatóság még a bíróság előtt igazságot szolgáltat. Említhetem a nyugatnémet példákat, a terrorista pereket és más hasonlókat, a szervezett bűnözést, ahol – nagyon jól tudjuk, ha máshonnan nem, akkor az amerikai gyakorlatból – bizony a tanú, ha adott esetben egy veszedelmes bűnöző terhére vall, komoly veszélynek teszi ki magát. Nálunk még nem ilyen a helyzet, de nemrégiben tanúvédelmi rendelkezések születtek, mert szükség van rájuk. A nyilvánosság válságban van. Válságban van, mert bántalom érheti a bírót, az ügyészt, a védőt, a terheltet és a tanúkat is. Fel kell-e számolni a nyilvánosságot? Nyilvánvalóan nem, még akkor sem, ha joggal felvethető, hogy a sajtó vagy a televízió nyilvánossága előtt olyan részletek kerülhetnek napvilágra az ügyben érintettek magánéletéből, amelyek talán nem tartoznak senkire. A sértett, akit kifosztottak, megkárosítottak, akinek testi sérülést okoztak, a tárgyalóteremben ki van téve annak, hogy az ügy körülményeit tisztázandó akár a vád, akár a védelem képviselői olyan kérdéseket tesznek fel, amelyekre ha válaszol, saját magát hozza lehetetlenül rossz hírbe, még akkor is, ha ennek viszonylag kevés köze van a bűncselekményhez.

Dobjuk ki tehát a nyilvánosságot, mondhatná valaki. Én változatlanul hiszek abban, hogy ne! A nyilvánosság mai formájában talán nem tartható, ezt éppen azok a tények bizonyítják, amelyekre hivatkoztam, hiszen veszélybe kerülhet mindenki. Át kell alakítanunk a nyilvánosságot, de nem szabad ezt az elvet feladni. Valószínűnek tartom, hogy a többi elvvel kapcsolatban is lehetnek ilyen észrevételeink. Maradjunk meg tehát hagyományainknál, de modernizáljuk azokat, ám ha mégsem kívánnánk megmaradni mellettük, akkor is rászorít bennünket az európai környezet, amely azt mondja nekünk, hogy teremtsük meg a tisztességes eljárást, a fegyverek egyenlőségét. Ha nem akamánk, akkor is kénytelenek lennénk ezt tenni, így nem marad más, minthogy átalakítjuk azt, amit át kell alakítani, megőrizve belőle mindazt, ami az eljárás tisztességéhez tartozik, a hagyományoknak megfelelően.

A kodifikáció szempontjai

A praktikus információkat szem előtt tartva a következőkben olyan elképzelést vázlok fel, amelyet nem csupán sajátomnak tekintek, bár a sajátom is. Ez az elképzelés akkor alakult ki, amikor talán négy évvel ezelőtt az akkori igazságügyi kormányzat bizottságot állított fel a büntetőeljárás új koncepciójának előkészítésére. A viszonylag szűkebb testület a kodifikáció különböző aspektusait vizsgálta és különböző elképzeléseket dolgozott ki. Nem adott kész válaszokat, csupán lehetőségeket körvonalazott. E bizottság kb. azokból a gondolatokból indult ki, amelyeket eddig kifejtettem. Tehát gyorsabbá, hatékonyabbá kell tenni a büntetőeljárást, tisztességes eljárást kell teremteni, ami képes megküzdeni a ráne-

hezető terhekkal. Alapmodellként meg kellett tartani a kontinentális eljárási rendszert, melynek felépítése roppant egyszerűen leírható. Általában nyomozás indítja az eljárást, előkészítve a vádemelést azzal, hogy a vádhatóság számára megteremti a vádemeléshez szükséges bizonyítékokat, illetőleg lehetővé teszi, hogy megalapozott döntés szülessen arról, kell-e egyáltalán vádat emelnie. A vádemelést követi a bírósági eljárás, amely az eljárás központi része. Itt eldől a büntetőjogi felelősség és a bűnöst megbüntetik. A nem bűnösnek pedig megadják a büntelenséget kimondó elégtételt. Az elképzelés szerint ezt kiegészíti a *jogorvoslati rendszer*, majd mindez kiegészül a szükséges eljárásokkal és a rendkívüli perorvoslatokkal. A képlet egyszerű és akármelyik büntetőeljárás rendszer leírására alkalmas. E váz aztán számos megoldással „felöltöztethető”. Mindenképpen fontos azonban, hogy a bizottság ezt a rendszert kontinentális rendszer szerint képzelte el, amelyben a bíróság rendkívül fontos szerepet játszik, s amelyben a szakbíróság (vagy ha úgy tesszük, az ülnökökkel kibővített bíróság) játssza a legfontosabb szerepet. Ugyanakkor a bizottság nem zárta ki azt a gondolatot sem, hogy bizonyos ügyek elbírálására legyen igénybevehető az *esküdtszék*. Az esküdtszék, tudjuk, nem igazán a magyar hagyományokba illeszkedő megoldás, de volt már rá példa, hogy a törvény Magyarországon bevezette az esküdtszék alkalmazását. Nem igazán élt ugyan a gyakorlatban, de bizonyos feladatok megoldására alkalmas lehet.

Fontosabb ennél, hogy az elképzelés részletei azt is tartalmazták, hogy bizonyos *szerpelfogásokat* át kell ímni. Például azt, amit a mai törvény a nyomozóhatóságnak ad. Az ügyész szerepe is módosulna némiképp. Gondoljuk meg, az ügyész ma minden további nélkül szankciót alkalmaz, igaz, a legenyhébbet, a megrovást, de legyünk tárgyilagosak, teljesen mindegy, hogy intézkedésnek nevezzük-e vagy büntetésnek, s mindegy, hogy a legenyhébb szankcióról van-e szó vagy súlyosabbról. Ha az ügyész szankciót alkalmaz, akkor átvett bizonyos szerepet, amelyet eredetileg a bíróságnak szántak. Az ügyész foglaljon állást abban a kérdésben – vetette fel a bizottság –, hogy kell-e az állam büntetőjogi igényét érvényesíteni, s ha kell, akkor forduljon bírósághoz, amely alkalmazza a szankciót, ha annak feltételei fennállnak.

Szembenéztünk azzal az érveléssel, amely a célszerűsége hivatkozással azt sugallja: mennyivel célszerűbb, ha nem kerülünk bíróság elé, mennyit nyerünk vele. Igen, mondta a bizottság, de nagyon fontos, hogy a büntetőjogi felelősség kérdésében *bíróság dönt*, amely, ugye, *független bíróság*. A bírósági tárgyaláson is lehet változtatni. Európában is létező jogrendszerekből átvehető megoldás lenne, ha a rendkívül aktív, a tárgyalást irányító, a vádirat alapján mindent firtató bírót kissé passzívabb szerepre szorítanánk, előtérbe állítva a bíró tevékenységét ma tétlen szemlélőként figyelő vádképviselőt és védőt. Mindez úgy valósulna meg, hogy az angolszász rendszerekből jól ismert *ügyféli bizonyítás* lenne uralkodó, ezt egészítené ki a bíróságnak az a kötelezettsége, hogy ha a vád keretein belül a felek valamit elmulasztottak tisztázni, hozzájárulna annak tisztázásához. Megfordulna tehát a mai helyzet.

A *fellebbezési rendszer* a következő kérdés. A büntetőeljárás törvény azonban a fellebbezés rendszerét csak akkor tudja pontosan meghatározni, ha tudja, milyen bírósági szervezet kezeli a fellebbezést, egyáltalán az eljárást. Szervezet nélkül nem működhet az eljárás.

rás, igaz, persze, hogy a szervezetet sem lehet létrehozni ésszerűen, ha nem tudjuk, milyen feladatokat kell végrehajtania. A fellebbezési rendszernél legfeljebb olyan kívánalmakat állíthatunk fel, hogy megmondjuk, hányfokú fellebbezést akarunk és milyen feladatokat tartunk meghatározónak a fellebbezési bíróság számára.

Sommás eljárás

A legfontosabbnak a modernizálás jegyében azt az elképzelést tekinthetjük, amelyek az eljárások gyorsítására és egyszerűsítésére irányulna anélkül, hogy feladna lényeges követelményeket, például azt, hogy bíróság állapítsa meg valakinek a bűnösségét, továbbá hogy megvalósuljanak a bírósági eljáráshoz fűződő garanciák. Ennek az eljárásnak a lényegét *sommás eljárás* néven számos esetben ismertettük. A lényege, hogy olyan bűncselekmények esetében, amikor a nyomozás során a vádlott beismerte a bűncselekmény elkövetését, a bíróság az ügyész és a védő jelenlétében *meghallgatáson* megkérdezi a vádlottól, megismétli-e beismerő vallomását. Ha megteszi, ez a beismerő vallomás elegendő lesz, természetesen akkor, ha a többi bizonyíték alátámasztja, hogy a bűnösség megállapítása alapjául szolgáljon. Ma ugyanis a terhelt szépen elmondja, mi történt és ezután kezdjük szólítani a tanúkat, egyiket a másik után. Némelyik eljön és vallomást tesz, ennek alapján megállapíthatjuk, hogy amit a terhelt elmondott, az igaz-e! De mert néhány tanú nem jött el, kitűzzük a következő tárgyalást, majd a harmadikat és a negyediket, s az így elhúzódó eljárás végén pontosan azt állapíthatja meg a bíróság tényként, amit a vád és a terhelt beismerése alapján már az első időszakban is tudtunk. Szükséges ez? Az elképzelés szerint nem, ha a terhelt tudja, mit jelent a bíróság előtti beismerés... Ez az egyszerűsítés tulajdonképpen a legfontosabb garanciát meghagyná, azt ugyanis, hogy a tettes a bíró előtt ismerje be tettét, tudva azt, hogy ez mivel jár. Ez kétségtelenül nagy változást jelenthetne, és én személy szerint hiszek abban, hogy jobb lenne, mint az az intézmény, amelyet *tárgyalás mellőzésének* hívunk, és amelyet némi rosszmájúsággal az egyik ügyész kollégánk nemrégiben úgy jellemezett, hogy *levelező tagozaton kiszabott büntetés*.

Nemrégiben újabb bizottságot hoztak létre azzal a feladattal, hogy egy közeljövőben megszülető büntetőeljárású novellának az előkészítésében közreműködjenek. E bizottság ezt az általam eléggé vázlatosan ismertetett eljárást alapos részletességgel kidolgozta és felkínálta, mint olyan lehetőséget, amelyet az eljárás gyorsítása eszközeként a jogalkotó igénybe vehet anélkül, hogy egyetlen elvet is feladna azok közül, amelyek a tisztességes eljárást biztosítják.

Úgy látszik azonban, hogy az erőfeszítések többé-kevésbé hiábavalónak bizonyultak. A bizottság részletesen és meggyőződésem szerint logikusan felvázolt elképzelése ugyanis nem nyerte meg azoknak a tetszését, akik a novella tervezetét fogalmazták. Ennek nyilván megvannak az okai és én nem is állítom, hogy itt méltánytalanság történt. Mindössze illusztrációként említem meg ezt a tényt, egyszerűen annak illusztrációjaként, hogy valamilyen új elképzeléssel szemben, amelyik a büntetőeljárásban a megszokottól eltér, akkor is mutatkozik ellenállás, ha ebből a változásból valójában semmilyen kár sem, ám inkább haszon származik. S ezt nem mindig a hagyományok tisztelete okozza.

Dr. Erdei Árpád

Rendszerváltás és bűnözés

*Félreértések • Hamis mítoszok
• Csalóka számok*

Az elmúlt három-négy évben ha valaki akár a hétköznapi sajtót, akár a szakajtót olvassa vagy egyéb médiumokból tájékozódik a bűnözésről, riasztó, szinte már sokkoló információkat kap. Olyan sommásan elnagyolt és éppen ezért téves gondolatok láttak napvilágot, mint például: a rendszerváltás a bűnözés katasztrofális mértékű növekedését eredményezte; a lakosság már szinte retteg, olyan rossz a közbiztonsági helyzet; a bűnözés minőségileg átalakult, a bűncselekmények többsége a társadalomra fokozottan veszélyes, konspirált és kitervelt módon elkövetett deliktum; a bűnözés nagyobb részét, annak úgynevezett új (modern?) formáihoz – mint pl.: szervezett bűnözés, nemzetközi bűnözés, új gazdasági (rossz, idegen terminus átvételével) technikai bűnözés – tartozó deliktumok adják; a bűnüldöző-igazságszolgáltató intézményrendszer összeomlott, munkájuk, azok hatékonysága, eredményessége zuhanásszerűen csökkent; az elmúlt időszak törvényhozói, jogpolitikai változásai, reformjai inkább rontottak, mint javítottak a helyzeten és így tovább.

Még a szakemberek egy részénél is – különösen azoknál, akik nem tanulmányozták alaposan e problémákat – megfogalmazódnak ezekhez a hétköznapi véle-

ményekhez hasonlóak. Igazukat alátámasztani látszik az a nyugat-európai és amerikai szakirodalomban eléggé elterjedt vélemény, hogy a bűnözés növekedése a fejlődés, a demokrácia ára.

Joggal vetődik fel a kérdés, mennyire igazak, helytállóak ezek a vélemények? Milyen összefüggések, jelenségek magyarázzák e hétköznapi (olykor szakmai?) vélemények ilyenén alakulását? Tényleges tapasztalatok, a média téves vagy nem pontos információi, vagy a médiának a bűnözést, annak problémáit túldimenzionáló olyan ábrázolása, amelyet a német szakirodalomban más jelenségekkel (például a sáttánizmus) kapcsolatban média-pszichózisnak neveznek? Esetleg ezeknek valamilyen konstellációban érvényesülő együttes hatása?

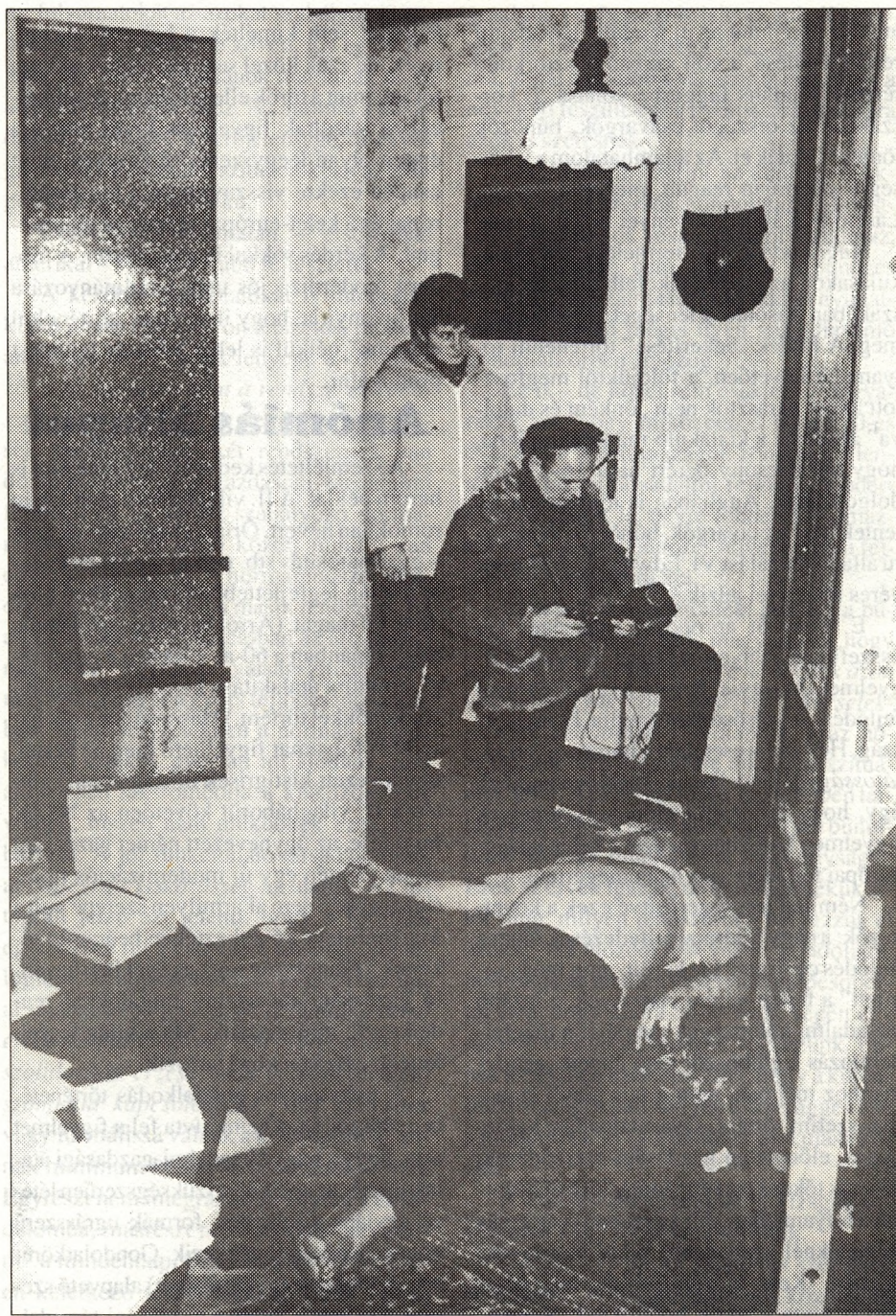
Ezekre a kérdésekre próbálok rövid tanulmányomban választ adni.

Valóban a demokrácia ára?

Több konkrét történelmi példa tényleg arra utal, hogy a nagy társadalmi átalakulások általában a deviancia, így a bűnözés ug-rásszerű növekedésével járnak együtt.

Gondoljunk például *házánk* történelmének a honfoglalást követő periódusára,

TANULMÁNY

amikor megindul az új feudális társadalmi rend kiépülése, a volt szabad pásztorkodó rétegek feudális függésbe vonása. E korszakban az országot csavargók, bűnözők tömegei lepték el. Az államhatalom a jelenségre szigorúan reagált, melyet I. István, László és Kálmán törvényei bizonyítanak.

Angliában a tőkés termelési mód kialakulásakor, az eredeti tőkefelhalmozás időszakában hasonló jelenséget figyelhetünk meg. A földek „bekerítése” történelmi folyamatát követően, a földjüktől megfosztott angol parasztok nem „önként és dalolva” álltak be a kialakuló manufaktúrákba, hogy ott alacsony bérért napi 16–18 órát dolgozzanak. Angliában is tömegesen jelentek meg a csavargók, bűnözők. A szigorú állami reagálást VI. Edward úgynevezett véres törvényei jelzik.²

E folyamat apropóján szükséges két összefüggésre nyomatékosan felhívni a figyelmet. Az egyik, hogy a nyugat-európai fejlődési út – elsősorban Anglia, Franciaország, Hollandia esetében – három olyan *sajátossággal* rendelkezik (fogalmazhatnánk úgy, hogy történelmi előnnyel), amelyek figyelmen kívül hagyásával a kelet-közép-európai fejlődést sem lehet megérteni.

Némileg leegyszerűsítve ezek a következők: a nagy földrajzi felfedezések miatt a fejlődés centruma ide került, amit még „segített” a fejlett városi viszonyok, a lazább társadalmi kötöttségek megléte; a tőkefelhalmozás legtöbbször nem éppen „gentlemanhoz méltóan, nem a fair play” szabályai szerint történt. Gyarmatosítás, kalózkodás, előnytelen gazdasági szerződések, uzsorás tőkeexport éppenúgy közrejátszottak a folyamatban, mint a szabad (vagy más területeknél szabadabb) piaci viszonyok; közben Kelet-Közép-Európa élet-halál harcát vívta a török hódítókkal. Nyugat-

Európát sem kímélték a háborús események, de ezek közel sem jelentettek akkora terhet, mint a török elleni háború. Az előzőekben vázoltak figyelmen kívül hagyása éppen olyan leegyszerűsítő és téves, mint csupán ezekre visszavezetni a nyugat-európai és a kelet-európai fejlődés különbségeit. A kérdés sokkal bonyolultabb. A modern modernizációs utak tanulmányozása azt bizonyítja, hogy ilyenfajta „történelmi előnyök” nélkül is lehet jelentős fejlődést produkálni.

Anómiás állapot

A szemléltetés kedvéért vegyünk erre is három példát. A II. világháború után Japán romokban hevert. Óriási erőfeszítések árán – gyarmatosítás stb. nélkül – a 70-es évek-re a világ legfejlettebb országai közé küzdötte fel magát. (Arról kevésbé szól a fáma, hogy Japánban a 60-as években a gazdasági struktúra átalakítása kemény társadalmi zökkenőkkel történt.) Hasonló (de csak hasonló!) folyamat figyelhető meg az ázsiai, úgynevezett kistigrisek országaiiban; szintén a II. világháborút követően az NSZK fejlődése, az úgynevezett német gazdasági csoda szintén egy új modernizációs típus. (Igaz, ebben nem akármilyen szerepe volt a Marshall-terv következtében beáramló tőkének.) Finnország a 60-as években hasonló gazdasági-társadalmi mutatókkal rendelkezett, mint hazánk. Ma a világ legfejlettebb országai közé tartozik.

A tudományos gondolkodás történetében először Durkheim hívta fel a figyelmet arra, hogy a nagy társadalmi-gazdasági átalakulások, az anélkül is szükségszerűen létező deviáns viselkedési formák ugrásszerű növekedését eredményezik. Gondolatkörében (némileg leegyszerűsítve) alapvető szerepe van annak, hogy a gazdasági-társadal-

mi folyamatokat az azokat szabályozó normarendszer megkésve követi, így egyes jelenségek szabályozatlanok maradnak és ez anómiás állapotot okoz. Az anómia a társadalom „normális” kísérőjelensége, de egyes gazdasági-társadalmi szituációkban az átlagosnál nagyobb mértékű.

Gondolatait számtalan – elsősorban amerikai – szerző tovább fejlesztette.³

A későbbi gondolatokat is integrálva kialakítható egy nagyon tetszetős, modern anómiamodel. Ennek lényege a következő: *a társadalom mint a rendszerek rendszere értelmezendő.* A deviáns viselkedések szempontjából két rendszernek van döntő jelentősége. A gazdasági-társadalmi fejlődésnek és az azt szabályozó normarendszernek. A kettő között mindig van egyfajta fáziskésés. A normarendszer mindig megkésve követi a másik rendszert. Ez a fáziskésés két szituációban az átlagosnál nagyobb, egyrészt válságszituációban, másrészt a nagyon gyors fejlődés időszakában. Ilyen helyzetekben a normák alapját képező értékek gyorsan inflálódnak, ami áttételesen szétrombolja a kisközösségek világát, hiszen nem működnek ezek szabályozói. A jól funkcionáló társadalomnak az *integrált kisközösség* az alapja. Az integrált jelző azt jelenti, hogy a formális együttléten túl a csoportot további szociológiai, szociálpszichológiai és pszichológiai sajátosságok jellemzik. *(Például a belső érték-normarendszer, szerepleosztás, a szolidaritás érzése, más érzelmi például szimpátia kapcsolódások.)* Ha szétesnek vagy formálissá válnak a kiscsoportok, annak minimum kettős következménye van. Egyrészt nem integrálják az egyént a társadalomba, másrészt nem képesek „levezetni” a mindennapi élet során törvényszerűen keletkező feszültségeket. Ezen utóbbi

gondolat egyben azt is jelenti, minél kevesebb az integrált jellegű kiscsoportok száma, annál nagyobb a valószínűsége, hogy a növekvő feszültségek nyomására, hatására azok is szétesnek.

Megítélésem szerint az általam Durkheim és más szerzők gondolataiból konstruált modell sok részgazságot tartalmaz, de önmagában nem alkalmas a bűnözés elemzésére. Számtalan amerikai és nyugat-európai szerző mégis ilyen vagy hasonló gondolatokörben „mozog”.

Ez is – de közel sem csak ez – magyarázza azt, hogy miközben a 60-as 70-es években a fejlett országok zömében jelentős gazdasági-társadalmi fejlődés, modernizáció zajlott le, egyre többen fogalmazták meg, hogy a bűnözés növekedése a fejlődés törvényszerű ára.

Új érvek is megjelentek: például a bűnözés növekedését az is magyarázza, hogy *a fejlett országokban egyre növekszik azon vagyontárgyak köre, amelyek bűncselekmények céltáblájává válhatnak.* azaz növekszik a bűnelkövetésre alkalmas szituációk köre. Az emberi jogok tiszteletben tartása jelentős korlátok közé szorítja a bűnüldöző szervek munkájának hatékonyságát. Ezek az érvek igazak, de igazságértékük attól függ, milyen rendszerben helyezzük el azokat. Az előzőekben vázolt gondolatok indították az általam vezetett kutatócsoportot arra, hogy már a 80-as évek végén egy *összehasonlító vizsgálatot* végezzünk. Ennek keretében azt elemeztük, hogy a különböző országokban milyen összefüggés van a modernizáció és a bűnözés alakulása között.⁴

A kutatás adatai alapján a vizsgált országokat négy csoportba soroltuk.

Csupán *egy típust, csoportot* szeretnék bemutatni. A vizsgált országok közül több

olyan találtunk, ahol látványos modernizációt valósítottak meg és ezt közel sem követte a bűnözés olyan mértékű növekedése, mint a legtöbb fejlett országban. Sőt, ha úgynevezett *tisztított bűnözési fogalmat* használunk, azaz figyelmen kívül hagyunk egyes bűncselekményeket (például közlekedési, környezetvédelemmel kapcsolatos, az úgynevezett technikai bűncselekményeket), akkor egyes országok esetében *minimális mértékű* emelkedésről, stagnálásról beszélhetünk. Ilyen országok például *Japán, Finnország, Svájc*. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy ezekben az országokban ne lennének problémák, nem léteznének a bűnözés új formái (szervezett bűnözés, nemzetközi bűnözés stb.), „csupán” a mérték minőségileg más.

Az eredmények tehát arra utalnak, közel sem tekinthető általános érvényű összefüggésnek az, hogy a bűnözés növekedése a

modernizáció, a fejlődés törvényszerű ára.

Az ebbe a csoportba tartozó országok igen sok mindenben különböznek egymástól, néhány közös vonásuk azért van. Például valamennyi országban úgy modernizáltak, hogy e folyamattal „*nem verték szét*” a *hagyományok, a tradíciók, az értékek, azaz a nemzeti kultúra rendszerét*. Másképp fogalmazva: ezekben az országokban sikerült kialakítani a modernizáció és a kultúra integrált, együttes fejlődését; valamennyi országban a gazdasági fejlődés úgynevezett *innovációs típusú modernizáció* volt, azaz nagyon korán felismerték és konzekvensen alkalmazták, hogy a világ legjobb és leghatékonyabb befektetése a szellemi tőkébe, kutatásba, oktatásba, kultúrába történő befektetés. Ezeknek az országoknak is voltak úgynevezett nehéz időszakok, például a modernizációs folyamat kezdetén. De ekkor is és mindvégig jelentős eszközöket investáltak ezekben a szférákba.

Megmaradtak és hatékonyan tovább működtek egyes integráló erővel működő közösségi formák (például Svájcban a kantonok, Japánban a család, a munkahelyi közösség).

Ezen országok többségében magas a lakosság kriminális érzékenysége és igen jó a bűnüldöző hatóságok és a lakosság közötti viszony. Legtöbbjükben – persze azért is, mert ezek gazdag országok – magas színvonalú szociálpolitikai rendszer működik.

Félreértések és a valóság

Ahhoz, hogy a bűnözés jelenlegi problémáit megértsük, célszerű rövid áttekintést adni a bűnözés 1945-től napjainkig történő alakulásáról. Ezt az is indokolja, hogy a magyar szakirodalomban nagyon kevés az ilyen jellegű áttekintő munka, ezért na-

gyon sok hamis sztereotípiát él ezzel kapcsolatban, nemcsak a hétköznapi emberek, hanem a szakemberek körében is.⁵

Az *első szakasz* 1945-től 1950-ig tartott. Erre az időszakra vonatkozóan nem rendelkezünk pontos adatokkal, mert egyenes rendőrségi és ügyészségi statisztikai rendszer nem létezett és az 1868 óta létező igazságügyi adatgyűjtés sem indult meg rögtön a háború után.

A különböző dokumentumok a bűnözés méreteiről és – legalábbis a korszak elején – katasztrofális közbiztonsági helyzetről árulkodnak. Különösen a főváros helyzete volt kritikus. Számos rendőri jelentés arra utal, hogy a háborút követően a fővárosban *elszaporodtak* az erőszakos, élet eleni bűntettek. A rablás, amit akkortájt „vetköztetésnek” neveztek, gyakran előfordult, s nem ritkán emberöléssel párosult. A „vetköztetők” ugyanis ha a megtámadott ellenállt, nem sokat teketóriáztak, leszúrták, lelőtték. A Budapesti Főkapitányság jelentése szerint 1945 augusztusától decemberéig Budapesten nyomozást folytattak 311 gyilkosság, 1328 rablás és 12 187 betöréses lopás ügyében. A II. világháború utáni nemzetközi kötelezettségek és az új jogi szabályozás következtében felelősségre vonták a háborús és népellenes bűnösöket. Ezek keretében 1945. február 3-án és 1950. április 1-je között csaknem 60 ezer fő ügyét vizsgálták és a népbíróságok közel 27 ezer ügyben hoztak elmarasztaló ítéletet. 477 halálraítélt közül 189 embert végeztek ki, köztük Szálasi Ferencet és a világháború miniszterelnökei közül Bárdossy Lászlót, Imrédy Bélát, Sztójai Dömét.

A *második szakasz* 1951-től 1957-ig húzódott. Az igazságügyi statisztika adatai szerint a jogerősen elítéltek száma hullámozó képet, de trendjében *csökkenő* jelleget

mutat. 1951-ben: 125 035, 1952-ben: 136 120, 1953-ban: 103 774, 1954-ben: 63 232, 1955-ben: 88 041, 1956-ban: 67 454.

Mindennek az egyik oka a korabeli büntetőjogi szabályozásban rejlik. Az árdrágítás és a közellátás érdekeit veszélyeztető bűncselekmények miatt sok embert ítéltek el, holott ezeknek a tényállásoknak vajmi kevés köze van az európai jogi kultúrához, tradíciókhoz. *Üzérkedés, árdrágítás és közellátási bűntettek* miatt 1951-ben 52 624, 1952-ben 44 099, 1953-ban 23 477, 1954-ben 5458, 1955-ben 9318, 1956-ban 6875 embert ítéltek el jogerősen.

A másik ok a politikában, illetve ennek direkt hatásaként a *jogpolitikában* rejlik. 1953-ban *Nagy Imre* lett a miniszterelnök, ami egyfajta „liberalizálódást” eredményezett, majd 1955-ben, amikor ismét a Rákosi-féle vonal tör előre, egyfajta visszalépés következett be, a helyzet azért nem lett olyan, mint amilyen 1949-50-51-ben volt.

E korszakkal kapcsolatban még 3 körülményre szükséges nyomatékosan felhívni a figyelmet. Az *állam elleni* (ideértve a béke és emberiség elleni delictumokat is) bűncselekmények miatt elítéltek aránya 1950 és 1956 között – a közvéleményben élő egyes téves elképzelésekkel ellentétben – nem haladta meg az összes elítélt 0,6 százalékos arányát. Az érem másik oldala viszont az, hogy az úgynevezett kemény diktatúra a politikai – illetve annak vélt vagy kikiáltott – ellenfeleivel nemcsak a büntetőjog eszközeivel számolt le. A korszak két hírhedt intézménye az „osztályidegeneket” sújtó *lakhelyhez kötés* (kitelepítés) és az „osztályellenséget” büntető *internálás* volt. Pontos adataink nincsenek, de az érintettek száma több tízezerre becsülendő. Nem mellékes körülményként szeretném megemlíteni, hogy e korszakban (1950-től

1953-ig) a kihágási jog is érvényben volt, ami azt jelentette, hogy a büntettekén kívül a kihágás is a bűncselekmény fogalmi körébe tartozott. Kihágási ügyekben elsősorban államigazgatási, rendőrségi szervek (rendőrbíróóságok) jártak el. 1950 és 1953 júliusa között közel 850 000 kihágási büntetést szabtak ki.

A *harmadik szakasz* 1957-től 1972-ig tart. A bűnözés alakulása szempontjából a vizsgált történelmi időszak legkedvezőbb periódusa, amit szakmai zsargont használva „*boldog békeidő*”-nek nevezhetünk. Kezdeti stagnálás után 1965-től – amióta rendelkezésünkre áll az egységes rendőrségi és ügyészségi kriminálstatisztika (ami minden hibája ellenére), véleményem szerint, Európa egyik legkorrektebb és legjobb rendszere) – csökken a bűnözés egésze, de különösen látványosan a vagyoni elleni cselekmények száma. Mindez abban az időszakban történt, amikor a társadalom jelentős átalakuláson ment át, amikor olyan nagy, a társadalom többségét érintő folyamatok zajlottak le, mint a jelentős *mobilitáció, urbanizáció, migráció*, amelyek pedig általában a bűnözés növekedésének irányába hatnak.

Úgy gondolom, a bűnözés alakulását a következő összefüggések magyarázzák: a társadalom többségének helyzete javult, a 60-as évek elejétől az életszínvonal látványosan növekedett. Mindenfajta hiányossága, szerkezeti aránytalanságai ellenére egyfajta gazdasági prosperáció köszöntött be. (Az már más kérdés, hogy az egyenlőtlen fejlődés, további gazdasági, gazdaságpolitikai hibák miatt ebből egyes társadalmi csoportok, területek kimaradtak.) Erre is alapozva, a hatalom által irányított média, valamint a propaganda más formái, manipulációik révén a társadalom jelentős részében ki-

alakítottak egy stabil jövőképet, amiben nagyon sokan hittek is. Nem voltak jelentős társadalmi, különösen társadalmi strukturális különbségek, ami azért fontos, mert a társadalmi egyenlőtlenségek alapvetően meghatározzák a bűnözés alakulását

A totális diktatúra szinte tökéletes ellenőrzési rendszert épített ki, amely átfogta az emberek magánszféráját is, így a büntetőfelderítő tevékenység is rendkívül hatékonyan működött. Az 1956-os forradalmat és szabadságharcot követően az országot nemcsak politikai okok, illetve a jobb megélhetés reményében hagyták el jelentős tömegek, hanem távozott a volt alvilág, a bűnöző csoportok többsége is.

Ezek a hatások azonban nem tudták teljesen ellensúlyozni a nagy társadalmi folyamatok káros mellékhatásait és a „mélyben” meghúzódó egyéb problémákat. Így bizonyos negatív folyamatok is jelentkeztek. Például az erőszakos bűnözés bizonyos formái; 1968–1971 között megfigyelhető a *fiatalkori bűnözés* második nagy hulláma, amit nem teljesen pontos kifejezéssel a *galeribűnözés időszakának* is nevezhetünk.

A *negyedik periódus* 1972-től 1980-ig tart. A bűnözés hullámozó képet mutat, bár az időszak végén – „finomabb” elemzéssel már megállapítható az enyhén növekvő tendencia. A bűnözésnek kialakul az a szerkezeti formája, amely lényegében a 80-as évek első harmadáig jellemző marad. A *legjelentősebb bűnözési forma a vagyoni elleni bűnözés* (kb. 60 százalék.) Ezek kétharmad része személyi tulajdon ellen, egyharmada társadalmi tulajdon ellen irányult. (Ez az arány az 50-es években fordított volt.) Egyre jelentősebb az *erőszakos és a közlekedési bűnözés*. E három bűnözési forma adja az össz-bűnözés több mint 75

százalékát. A vagyon elleni bűncselekményeken belül jelentős a *betöréses lopások* száma és aránya. (Ez a folyamat napjainkig tart.) Növekszik az *utazóbűnözés*, a sorozatelkövetések száma és aránya és állandóan nő a vagyon elleni bűncselekményekkel okozott kár nagysága. A társadalom kezd differenciálódni, amely elsősorban az elosztási politika, a második gazdaság, illetve bizonyos piaci elemek következménye. Különösen a korszak utolsó harmadában, az ország gazdasági és idegenforgalmi – relatív értelemben felfogott – nyitottsága következtében, *felerősödik a nemzetközi bűnözés*. A korszak második felében egyes szubkulturális bűnöző csoportoknál, elsősorban a *zsebtolvajlásokra és betöréses lopásokra* specializálódottaknál kialakul a *szervezett jellegű bűnözés*, amely csupán azért nem vált klasszikus értelemben felfogott szervezett bűnözéssé, mert nem volt arra objektív lehetőség, hogy az itt felhalmozott pénz behatoljon a gazdaságba. Az

új gazdálkodási formák (tsz-melléküzemágak, közös vállalatok stb.) területén a bűnözés jelentőssé vált, ami az igazi tulajdonosi érdekek hiánya, a jogi szabályozás ellentmondásai, a hiánygazdálkodás következménye. A korszak végén kibontakozik a fiatalkori bűnözés azon harmadik hulláma, amely még napjainkban is tart.

Ötödik szakasz: 1981-től napjainkig. A korszak elején a bűnözés enyhén, 1985-től erősen, 1989-től robbanásszerűen növekvő arányt mutat: nyugodtan fogalmazhatunk úgy, hogy a bűnözés alakulása szempontjából a nyolcvanas évek utolsó harmadában „elszabadul a pokol.” (Az egységes rendőrségi és ügyészségi statisztika szerint 1980-ban kb. 130 000, 1985-ben kb. 170 000, majd 1992-ben kb. 450 000 bűncselekmény történt.⁶ A korszak bűnözésének alakulása szempontjából a vagyon elleni bűnözés alakulása meghatározó. A bűnözés növekedésével gyorsabban nőtt a vagyon elleni bűnözés, de az összes vagyon elleni

bűncselekmények növekedési arányánál is gyorsabban nőtt a lopások és ezeknél is gyorsabban a betöréses lopások aránya. Például 1972 és 1991 között az összes bűncselekmény 3,8-szorosára, az összes vagyron elleni bűncselekmény 5,2-szeresére, a lopások száma 5,9-szeresére, míg a betöréses lopásoké 10,3-szorosára nőtt. A vagyron elleni bűncselekmények 1972-ben az összes bűncselekmények 58,5 százalékát, míg 1991-ben 81,0 százalékát képezték. Ezek az adatok több összefüggésre utalnak. Az összbünyözés növekedése elsősorban a vagyron elleni bünyözés növekedésében jelentkezik. Másrészt ez a folyamat jelzi, hogy *lezajlik a bünelkövetők egyfajta átrendeződése*, azaz az elkövetők egyre inkább vagyron elleni bűncselekményeket követnek el. Ennek alapvetően két – egymással is összefüggő – oka van. Egyrészt a bünyözők is tudják, hogy ezen a területen alacsonyabb a rendőri felderítő munka hatékonysága, mint általában. Másrészt ez a bünyözési forma vonzza leginkább az úgynevezett megélhetési és az úgynevezett szubkulturális bünyözést. Folytatódtak, felerősödtek, minőségileg megváltoztak az előző korszakban jellemző egyes folyamatok, továbbá újak jöttek létre.

Átrendeződés

A társadalom szerkezete tovább differenciálódott. A 80-as évek elején a felső (az átlagosnál lényegesen jobb körülmények között élő) réteg létszáma néhány százezer volt, az átlagé több mint 8 millió, a legalsó társadalmi csoportok (leghátrányosabb társadalmi helyzetű, leginkább deprivált rétegek) száma pedig kb. 1 millióra volt tehető. A 90-es évekre ezek az arányok megváltoztak; a legfelső rétegek száma kb. 1 millió, közülük 150-200 ezer ember luxus körü-

mények között él, a legalsó rétegek aránya pedig 3-3,5 millióra duzzadt. A középső pozícióból nagy arányú leszakadási és kis arányú felfelé irányuló mobilizáció valósult és valósul meg.

A folyamat a 80-as évek közepén erősödött fel és 89 után robbanásszerűvé vált. Alapvetően a munkanélküliséggel, a gazdasági válsággal együttjáró elszegényedéssel magyarázható. Ebből vezethető le a bünyözés növekedésének *mennyiségi* oldala, az úgynevezett szükséglet szülte, megélhetési bünyözés, amin azt értjük, hogy egyes társadalmi csoportok tényleges vagy vélt szükségleteiket bűncselekmények útján elégitik ki. A bünyözés megváltozásának *minőségi* dimenzióját az alábbi négy – egymással szorosan összefüggő és gyakran egybekapcsolódó – jelenség magyarázza. A társadalom szubkulturális csoportjainak újratermelődése folytatódott. Nőtt azon bünelkövetők száma, akik (gyakran családjukkal, rokon körükkel együtt) „egyszerűen” bünyöző életmódra rendezkedtek be, ritkábban szervezett jellegű bünyözésre „álltak rá”. Ez a folyamat szintén inkább az alsóbb társadalmi csoportokra jellemző.

A 80-as évek közepén kibontakozó úgynevezett *előprivatizációs folyamat* lehetővé teszi, hogy a szervezett jellegű bünyözés révén felhalmozott pénz behatoljon a gazdaságba, kialakuljon és rohamos ütemben terjedjen a klasszikus értelemben felfogott szervezett bünyözés.

A 80-as évek utolsó harmadában, de különösen 89-90-től megindul hazánk irányába egy különböző formákat felölelő *nemzetközi migráció*. Az ide érkezők egy része (elsősorban románok, ukránok, kínaiak) véglegesen hazánkban kívánt letelepedni. Mások (legális vagy illegális módon) tovább kívántak menni elsősorban Nyugat-E-

urópába, főként Németországba. Ismét mások „csupán” ideiglenes jelleggel munkavállalási, árubeszerzési, áruértékesítési vagy kifejezetten bűnelkövetési célból érkeztek hozzánk. Magyarország kitűnő célországnak tűnt, hiszen számtalan problémája ellenére még mindig mind politikai, mind gazdasági szempontból a régió egyik legstabilabb országa. Így nőtt az úgynevezett *menekültügyi probléma*: ezen emberek egy részét illegálisan a feketegazdaság foglalkoztatja; másik részük bekapcsolódott a megélhetési bűnözésbe; megint más részük bekapcsolódott a szervezett jellegű, szervezett bűnözésbe, (illetve folytatta korábbi ilyen tevékenységét); megszorodott a hazánkon keresztül lezajló embercsempészet.

Az új helyzet, a privatizáció lehetőségei és egyéb okok miatt, már a 80-as évek közepétől fokozódott a nyugat- és dél-európai szervezett bűnöző csoportok érdeklődése hazánk iránt. A bűnözés mennyiségi és minőségi változásához, az ismertetett leglényegesebb összefüggéseken túl, további jelenségek is hozzájárultak. A bűnözés ilyen változására *a lakosság nem készült fel*, magyarul, nem tanult meg együtt élni a nagyobb arányú bűnözéssel. A bűnüldöző és igazságszolgáltatási szervek rendkívül nehéz helyzetbe kerültek, hiszen ezek alapstruktúrája a 70-es években épült ki, amikor évente 110, esetleg 120 ezer bűncselekmény történt és nem közel félmillió.

Szállítási útvonal

A délszláv konfliktus miatt a nemzetközi szervezett bűnöző csoportok úgynevezett szállítási (tranzit) útvonala részben áthelyeződött Magyarországra. (Gondoljunk például a kábítószer-csempészésre.) Az egész helyzetnek a társadalom részéről

történő érzékelését, felfogását egy további probléma alapvetően befolyásolta, torzította. A jogállamiság kiépítésével együttjáró büntetőjogi, büntetőeljárás-jogi reformokat (például a halálbüntetés eltörlése, a rendőri szervek tevékenységének új szabályozása) a társadalom többsége úgy „fordította le” a maga számára, hogy miközben növekszik és eldurvul a bűnözés, az alkalmazott büntetések egyre enyhébbek, a rendőrség kezét pedig egyre inkább megkötik.

A bűnözés növekedése vagy legalábbis ilyen arányú növekedése nem törvényszerű ára általában a társadalom átalakításának, legfeljebb egy olyan típusú átalakulásnak az ára, ami nálunk történt és történik. Az további kérdés, hogy ez a kelet-közép-európai régió fejlődési sajátosságaiából objektíve következik, vagy pedig egy – ilyen szempontból – kellően át nem gondolt politika következménye. Kétségtelen, hogy a bűnözés nemcsak mennyiségileg, hanem minőségét tekintve is megváltozott, de közel sem olyan módon és mértékben ahogy azt a közvélemény és a média értékeli. Mert az igaz, hogy *a különösen veszélyes, a szervezett jellegű és a szervezett bűnözés* jelentősen növekedett, de ez a növekedési ütem nem éri el az össz-bűnözés növekedési ütemét. Ez egyben azt is jelenti, hogy az alkalmi jellegű, a szituatív és a megélhetési bűncselekmények számának növekedése a leggyorsabb. Közel sem akarom ezzel tagadni a veszélyes bűnözési formák elleni jogpolitika és a bűnüldözés jelentőségét. Azt, hogy ezt mégis másképp érzékelik, lényegében négy jelenség magyarázza.

A veszélyes bűncselekmények az emberekben nagyobb felháborodást váltanak ki, valamint egyben pszichológiai értelemben figyelemfelkeltőbbek, érdekesebbek, ezért jobban rögzülnek az emlékezetben.

A bűnüldöző és igazságszolgáltató szervek számára az ilyen ügyek sokkal több munkát, problémát jelentenek. Így az ő emlékezetükben is ezek jobban rögzülnek és ha például nyilatkoznak, elsősorban erről beszélnek.

Az ilyen ügyek kiemelkedő jelentősége miatt ezekre a szervezetek sokkal nagyobb erőket koncentrálnak és kezelésüket is elsőrendűnek tekintik.

A média működésének megvannak a maga törvényszerűségei, különösen piaci viszonyok között. Itt három dologra gondolok elsősorban. Egy újságcikknek, riportnak terjedelmi korlátai vannak, így mindenfajta tényről, jelenségről, esetről csak bizonyos mennyiségű információt közölhet. Egy riportnak eladhatónak kell lennie, hiszen a média is a piacról él, így a nem érdekes, nem szenzációs hír nem is hír. Így logikus, hogy a bűnözés veszélyes formái általában, a legveszélyesebbek pedig különösen hírértékűek, míg egy „egyszerű” eset nem. Így a média torz képet közvetít a

bűnözésről, ami lényegesen befolyásolja a közvéleményt.

Az a kép, hogy a bűnüldöző szervek rosszabbul dolgoznak, mint korábban, szintén alapvetően hamis. Miről is van itt szó? Vegyük a rendőrség munkáját példának, kitalált számok alapján. Húsz évvel ezelőtt a rendőrség az akkori 110 ezer ügy 60 százalékát felderítette, azaz 66 ezer ügyet. Most a 450 ezer ügy 30 százalékát derítte fel, azaz 135 ezer ügyet. Tehát miközben a felderítési hatékonyság (e példában) a felére csökkent, a rendőrség több mint kétszer annyi bűncselekményt derített fel, mint korábban, miközben létszáma legfeljebb ha 10 százalékkal nőtt.

Tehát miközben a felderítési hatékonyság csökkent, a rendőri munka intenzitása nőtt. (Igaz, ez nem vigasz azon állampolgár számára, akinek a sérelmére elkövetett bűncselekményt nem derítették fel.) Ezt az összefüggést sem a média, sem a közvélemény egyszerűen nem érzékeli.

Dr. Tauber István

Jegyzetek

1. **Jürgen Hilse:** Von guten allen Geistem verlassen? Jugendliche und Okkultismus. Herausgeber: Landesarbeitsstelle Aktion Jugenschutz Nordheim–Westfalen.e. 1992. II. o.

2. Lásd erről részletesebben: **Tauber István:** A hátrányos társadalmi helyzet és a bűnözés összefüggései, különös tekintettel egyes kisebbségi csoportokra. Tankönyvkiadó, 1986. III. fejezet.

3. Lásd pl. **Robert K. Merton:** Társadalomelméleti és társadalmi struktúra. VI. fejezet. Társadalmi struktúra és anomia. Gondolat, Bp., 1980. 338–390. o.

4. **Balogh–Dénes–Tauber:** Felelősség, értékrendszer-kultúra, bűnözés: Felelősség a bűncselekményekért és a szabálysértése-

kért. Nemzetközi konferencia. Siófok. 1988. szeptember 19–24. Budapest, 1989. 370–395. o.

5. Az áttekintéshez használt adatokat a hivatalos statisztikai kiadványokban közölt információk mellett elsősorban **Vavró István:** A bűnözés kriminálstatisztikai jellemzői 1951–1971. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp., 1976 c. monográfiája szolgáltatta.

6. A következő részekben a hivatalos statisztikai kiadványokban közölt adatok, információk mellett lásd **Tauber–Balogh:** A bűnözés morfológiája, a bűnözést magyarázó új elméleti modell. ELTE ÁJTK Könyvtára. ID 7992–ID 7936. Bp. 1991. 1–35. o. című tanulmányát.

A tavalyi utolsó számunkban adtuk közre Fejes Imre vitaindítóját, amely a börtönbeli foglalkoztatás felgyülemlett gondjait vette számba. Korántsem a teljesség igényével. Érthető hát a gyors, esetenként kiegészítő, máshol vitázó reagálás. E gondolatokból adunk ízelítőt, abban a reményben, hogy a vita folytatódik.

Sokszíniúen

Néhány gondolat a foglalkoztatásról

A Reszocializáció és/vagy gazdaságosság című írás széles körű betekintést ad a magyar büntetés-végrehajtás foglalkoztatással kapcsolatos problémarendszerébe. Számos külföldön működő formát ír le és ezen keresztül foglalkoztatási alternatívákat ajánl.

Mint a cikkben is olvasható, a munkáltatás *csak egyik* igen lényeges eleme a foglalkoztatásnak. Meggyőződésem, hogy a reszocializáció szempontjából akkor igazán hatékony, ha a foglalkoztatás további elemeivel kiegészül, feltételezve egymást (oktatás, szakirányú képzés, terápiás foglalkoztatás, szakköri tevékenységek).

Az oly sokat emlegetett reszocializáció szempontjainak vizsgálatakor szükséges áttekinteni, hogy valójában mire is kell felkészíteni ezeket az embereket. Az utóbbi négy évben ugyanis több mint 1,3 millió munkahely szűnt meg Magyarországon. Ez a fennálló munkahelyek 25 százaléka. Ugrásszerűen emelkedett a munkanélküliek száma. Aránya az országnak azon a részén a legnagyobb – a munkanélküliségi ráta ott 20 százalék körül mozog –, ahol a bűnözési mutatók értékei is a legmagasabb

(Borsod-Abaúj-Zemplén, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Hajdú-Bihar megye).

A büntetés-végrehajtási intézetekben – ha feltételezzük, hogy az emberek az állandó lakóhelyükre térnek vissza – jelentős számú *potenciális munkanélkülit tartunk fogva*. Különösen érdekes képet kapunk, ha megnézzük a bejelentett betöltetlen álláshelyek képzettségi követelmény szerinti megoszlását. A legnagyobb a szakmunkások iránti igény (46 százalék), a betanított munkásoké az összes álláshely egynegyede, a segédmunkásoké 10 százalék, míg a szellemi foglalkozásúaké 19 százalék.

Az arányokat tovább rontja, hogy a betanított és a segédmunkások álláshelyeinek egy része idénymunka. A jelenleg fogva tartottak iskolai végzettségét, szakmai képzettségét, valamint a társadalomnak a szabadult fogvatartottakkal szembeni fenntartásait ismerve, egy szabadulónak meglehetősen csekélyek az esélyei az elhelyezkedésre. A reszocializáció szempontjainak és eszközrendszerének érvényesítése viszont – mint azt a cikk is kiemeli – elengedhetetlen a foglalkoztatáson belül. A visszailleszkedés lehetősége, esélye csak tudatos és fo-

lyamatos, a munkáltatásra épülő vagy ettől független oktatási, képzési tevékenységgel emelhető. Ennek megfelelően a cikk foglalkozik a foglalkoztatás szervezeti formáival és lehetőségeivel.

A büntetés-végrehajtás munkáltatási formái két fő részre oszthatók: *gazdasági társaságokban*, illetve *költségvetési keretek közt folyó* fogvatartotti munkáltatásra. Mindkét formánál – bár eltérő mértékben – jelen van és érezteti hatását a gazdasági korlát, hiszen a mai gazdálkodási, elszámolási rendszer feltételezi a tevékenységek gazdaságosságát.

A gazdasági társaságok gazdálkodásának alapja, a költségvetési formában pedig az éves finanszírozás jelentős tényezője a bevétel, amelyről következmények nélkül nem mondhatnak le. *Fejes Imre* a nemzetközi szakirodalomra hivatkozva megjegyzi, hogy az elítéltek munkáltatása nem szervezhető meg üzleti alapon és ezt alá is támasztja megfelelő szempontokkal (alacsony iskolai végzettség, szakképzettség hiánya, fluktuáció stb.).

A gazdasági társaságok üzleti alapon vajon tudnak-e a piac valóságos szereplői lenni? Olyan társaságokról van szó, amelyek állami feladatokat látnak el. A feladat jellegéből, jellemzőjéből adódóan kénytelenek olyan munkaerőt foglalkoztatni, amelynek a korlátai, lehetőségei ismertek.

A munkaerő munkáltatására létrehozott egységek tömeges foglalkoztatásra épültek, nagyságuk, a végzett munka és az előállított termékek köre miatt rendkívül rugalmatlanok. A centralizált irányítás, a beszerzési, termelési, értékesítési szervezet megkötéseitől felszabadított piac és annak változásai nem képesek tolerálni hosszú távon az itt folyó tevékenység alacsonyabb hatékonyságát, a létszám, a ter-

melt mennyiség és minőség hullámzását, a működési, működtetési nehézségeket (lásd az irányítás és a kapcsolatrendszer rendezetlenségét).

Ha pedig a piaci viszonyoknak, igényeknek nem felelnek meg, a gazdaságosságuk azonnal megkérdőjelezhető. A gazdasági társaságok tevékenységének viszont vitathatatlan pozitívuma, hogy a mai létszámviszonyok mellett teljes mértékben leköti, dolgoztatja a fogvatartottakat. Előnye továbbá, hogy ellenőrzött tevékenység, ahol a bv. szabályokban meghatározott fogvatartotti jogok és köteleességek érvényesíthetők. De vajon a társaságoknál végzett munka milyen képzettséget ad és ezek a szakmák mennyire piacképesek?

A fogvatartottak általában egyes részfeladatokat látnak el, így az ismereteik korlátozottak. Ha a tevékenységet valamilyen szakirányú képzéssel kötnénk össze, javulhatna a végzett munka hatékonysága, szélesednének a fogvatartott szakmai ismeretei. Nagyon leegyszerűsítve: szabadulása után akkor hasznosíthatja a végzett munka tapasztalatait, ha nem csupán elvégzi azt, amit rábíznak, hanem tudja is, mit, miért csinál. A munkafolyamatokba épült szakirányú képzés a jelenlegi szűkös létszám mellett a társaságok számára kötelező rosszként jelenik meg, ezért több esetben így is kezelik, mivel a képzés elméleti részével töltött idő nekik munkaidő-kiesés. Itt tehát a társaságok gazdasági szempontjai eltávolodnak a társadalmi szempontoktól.

A másik jelentős terület a költségvetési munkáltatás, amelyen belül számos foglalkoztatási mód van. Az intézetfenntartásnál jelentősek a szabad munkaidő és a gépkapacitás kihasználására kötött szolgáltatási szerződések, mivel a munkaidő tartalmas

kitöltése mellett a fix költségek megosztásával a saját részre végzett munka is gazdaságosabb, és az intézeteknek árbevétel hoz.

A bér munka-szerződések alapján külső megrendelőnek, annak gépein, az ő szerződései alapján végzik termelőmunkát az intézet területén vagy – esetenként – a megrendelő telephelyén. A külső megrendelő gépein végzett munka előnye, hogy az intézet részéről jelentős befektetést nem igényel, ugyanakkor piacépes terméket állít elő, ezenkívül a fogvatartottak civil normafeltételek között, civil munkavezetők technológiai irányításával dolgoznak.

A egymás mellett párhuzamosan működő munkáltatási formákkal kapcsolatban gondot okoz a meglévő fogvatartotti létszám elosztása és a gazdasági társaságok, valamint a költségvetésben foglalkoztatottak *munkadíja közötti jelentős eltérés*. A költségvetésben foglalkoztatottak száma ugyan évről évre csökken, ennek ellenére az intézetfenntartásban dolgozók létszámát célszerű lenne felülvizsgálni. Több intézetben a létszámadatokból kitűnik, hogy nem csupán a napi karbantartási munkák elvégzéséhez szükséges létszámot foglalkoztatják, hanem egyes nagyobb felújítási, beruházási munkákra is „tartalékolnak” (elsősorban a szakmailag kvalifikáltabb elítéltekről van szó), tovább növelve ezzel a gazdasági társaságok létszámhiányát. A díjazásra rendelkezésre álló keret kötött, így jelentős, folyamatos, évenkénti emelésére nincs reális esély.

A fogvatartottak közel egynegyede *előzetesen letartóztatott*, így az ő foglalkoztatásuk sem elhanyagolható a bv. számára, különösen, ha figyelembe vesszük a hosszú előzetesben töltött időt. Ez elegendő lenne arra, hogy valamilyen, kevesebb gyakor-

lottságot és szakértelmet igénylő munkát elvégezzenek, ha ez a büntetőeljárás lefolytatásával összeegyeztethető, különösen a nem jogerős elítélteknél. Ez a lehetőség a külső megrendelővel kötött szerződéses munkáltatás formájában számukra megteremthető. Tevékenységük egyrészt oldja az ilyen esetekben tapasztalható feszültséget, másrészt a napi ellátmányukat kiegészíthetik, csökkentve ezzel nincstelenné válásuk esélyét.

A folyamatos munkavégzéssel kapcsolatos szakirányú képzés mellett működik egy külön képzési rendszer is. Ennek nem lehet célja az, hogy csupán a szakképesítéssel rendelkezők statisztikáját javítsa, hanem lehetőleg „piacépes” ismereteket kell nyújtania. Az ilyen irányú munkának korlátja – mint arra a cikk is utal – a bekerülők rendkívül alacsony iskolai végzettsége, valamint a munkavégzés után kapott díjazás „kiesése”.

A kiútkeresés jegyében a cikk bemutat néhány külföldi foglalkoztatási formát, lehetőséget. Egyetértek azzal, hogy ezek a mai magyar büntetés-végrehajtásba egy az egyben nem ültethetők át, de a tanulságokat, tapasztalatokat mindenképpen hasznosítani lehetne és kellene. Ezek kialakításához ugyanis más technikai színvonalon kiépült börtönrendszer és jobb anyagiak szükségesek.

A gazdasági társaságok esetében valóban járható útnak tűnik a cikkben felvázolt, állami feladatok ellátására történő hosszabb távú berendezkedés. A szükséges technológiai feltételek fejlesztésének, a termékszerkezet átalakításának – az ehhez elengedhetetlen állami támogatás – hiányában célszerűbb lenne kiszélesíteni a saját ellátások, szolgáltatások és a kincstári megrendelések teljesítésének körét. Mivel a társaságok álla-

mi feladatot látnak el, így egy lehetséges megoldásként kezdeményezni kellene, hogy az állam egyes termékek előállítására, szolgáltatások elvégzésére a gazdasági társaságoknak monopóliumot adjon.

Meggondolandónak ítélem a külső tőke hasznosításának lehetőségét. Külső befektetővel közös társaságot lehetne alapítani, új piacok nyitására és egy rugalmasabb forma kialakítására. A forma előnye, hogy az állam részéről jelentősen kisebb anyagi áldozattal működtethető, hosszabb távon életképes foglalkoztatási forma. Ebben a formában már „piacképesebb” szakirányú képzettséget adhatnánk, civil körülmények és normák alapján.

Ez a forma vonzóvá tehető a befektetők számára, ugyanis a fogvatartottak foglalkoztatásából adódó többletköltségek jelentős részét az állami költségvetés átvállalja, a fogvatartottakat „nyomott” munkadíjjal kapja és a büntetés-végrehajtás, valamint a kincstár ellátásából is részesedhet. Kialakítható olyan forma is, ahol a külső befektetők bérlik a társaságok helyiségeit, a munkaerőt, a teljes termelési folyamat technológiai felügyeletét, ellátják és részt vállalnak a fogvatartottak szakirányú képzéséből.

Ez a forma napjainkban „kicsiben” már működik (Szombathely, Kecskemét) és egyben a megoldás lehetőségét kínálja a gazdasági társaságoknak is.

A költségvetési munkáltatásban működtetett foglalkoztatási formák napjainkban előremutatóbbak, de ki kell zárni annak lehetőségét – korrekt elszámolási rendszer kialakításával –, hogy a költségek egy részét a költségvetéssel „le lehessen nyeletni”.

Az intézetfenntartási munkáltatásban foglalkoztatott létszám racionalizálásához

körzetenként, régióként, felújító, beruházó egységeket lehetne működtetni, amelyeket a szakirányú képzési központokkal együtt hozhatnának létre. Az egységek elvégezhetnék a régió ilyen irányú feladatait – feleslegessé téve az intézetenkénti felújításra tartalékolt létszámot és a központi biztosítású eszközöket –, lehetővé tenné a gépek ésszerű kihasználását is, a felszabaduló létszámot pedig egyéb termelőmunkába lehetne beforgatni.

A költségvetésben foglalkoztatottak létszámának csökkentésével lehetőség lenne azok munkadíjának emelésére és az eddig külső kivitelezővel végeztetett munkák „házon belül” történő elvégzésére. A munkáltatótól független szakirányú képzés esetében teljesítményhez kötött ösztöndíj-rendszert kellene kidolgozni. Az ideálisan kialakítandó képzési központoknak alapvető akadályai vannak. Jelentősebb anyagi ráfordításra lenne szükség (tanműhelyek kialakítása).

A képzési központokban az egy-egy régióból érkezettek képzése folyna, az adott tájegységre jellemző civil foglalkoztatási lehetőségek figyelembevételével.

A büntetés-végrehajtás jelen elhelyezési lehetőségei mellett nem oldható meg, hogy mindenki a lakóhelyéhez legközelebb eső intézetben töltse büntetését.

Egyetértek azzal, hogy olyan forma, amely a ma működő összes egységre eredményesen alkalmazható lenne, jelenleg nincsen. Marad tehát a foglalkoztatás sokszínűsége. A büntetés-végrehajtás foglalkoztatási tevékenysége azonban még több meghatározó – és saját szemszögből jól védhető – tényező között örülődik és ez megmutatkozik hatékonyságában.

Tomsics József

Átfestett cégtábla?

A Börtönügyi Szemle 1994/4. számában megjelent vitaindító tanulmány tartalma, sokrétűsége arra bátorítja az olvasót – és gondolom, nemcsak engem –, hogy előadja „szunnyadó véleményének parazsából” saját szakmai meggyőződését.

Az 1976. január 1-jén megalakult Börzsöny Vegyesipari Vállalat, a büntetés-végrehajtás olyan állatorvosi lova volt, amely 1993. december 31-éig tartó „életében” bizonyította, hogy bár folyamatosan szenvedett a megfelelően diagnosztizált betegségtől, de megfelelő terápiával életben lehetett tartani. Utolsó tíz évét mint a vállalat egyik vezetője, végigéltem: *a „nyereséges” gazdálkodást, a veszteséges gazdálkodást, a csődöt, a csődmenedzselést, a felkészülést, a kft.-vé alakulást, a nyereségprémiumot, a jutalmat, a vezetés-vizsgálatokat egyaránt megőrizve emlékeim között.* Ilyen „előélet” után nehéz szakmailag teljesen objektív véleményt alkotni, rövid egy év után sem tudok megszabadulni a szubjektív benyomásoktól.

Kezdetnek rögvest vitatkoznék azzal a vélekedéssel, amely a „munkaerőhiány” okául, az intézeteket hibáztatja, mondván, nem tudnak 1500-2000 dolgozóval többet elérni. Gondolom, országosan ennél lényegesen nagyobb a nemdolgozói létszám. Inkább az lehet a létszámhiány oka, hogy – mint azt a tanulmány később tényként rögzíti – kedvezőtlen a fogvatartottak összetétele, alacsony az iskolai és szakképzettség stb. A nemdolgozók között igen kevés a kielégítő egészségi állapotú, megfelelő képességű és hozzáállású, dolgozni szándékozó fogvatartott. Maximálisan egyetértek

azzal a megállapítással, hogy: *„Nehezíti a helyzetet a gazdasági társaságok irányításának tisztázatlan helyzete, bizonytalanná vált a korábban kidolgozott koncepció megvalósíthatósága.”* Azért hozzátenném, hogy az alapító, miután a kft.-k állami feladatokat hajtanak végre, egy egészen kis apróságról elfeledkezett, a *pénzügyi apport* biztosításáról. Az induláskor ugyanis nem arról volt szó, hogy az állam kivonul és az átalakulást a kft.-k pénz nélkül oldják meg. Majd egy év múltán többen csodálkoznak azon, miért nem prosperálnak úgy a kft.-k, mint ahogyan azt többen elképzelték?! A gazdasági igazgatók gyöngybetűkkel írják a mérlegbe: *„az alapítóval szembeni kövétel”.* Ez persze nem konvertálható megfogható forintként a gazdasági, pénzügyi folyamatokba. Ennek veszélyét prognosztizálta dr. Fekete Mihály a Börtönügyi Szemle 1992/4. számának 7. oldalán, cikke utolsó bekezdésében: *„...meg kell említeni, hogy a javasolt megoldások, illetve a kormány elé terjesztendő változat leglényegesebb eleme – s ez elkerülhetetlen – az elegendő, állam által garantált anyagi forrás megteremtése, mert enélkül sem az intézeti, sem a vállalati struktúra, sem a különféle alapítványok nem garantálják a kívánatos szintű elítélt-munkáltatást.”*

Itt említtem meg, hogy a tartósan állami tulajdonban lévő és maradó cégek átalakulási kényszerét meghatározó 1992. évi LIII. törvény 21. paragrafus (2) bekezdése szerint: *„ha a közszolgáltatás más módon – költségvetési szerv útján vagy koncessziós szerződés alapján – országosan nem biztosított... a törvény 31. paragrafus (4) be-*

kezdés alapján... e törvény hatálybalépését követő hat hónapon belül költségvetési szervet vagy alapítványt kell létrehozni. Tehát már a kft.-k szervezésekor egyértelmű volt, hogy „kívánatos szintű elítéltmunkáltatás” csak elegendő, állam által garantált anyagi forrás megszerzésével oldható meg. A kívánatos szintű munkáltatás lehetőségeinek megteremtéséhez azonban nem áll rendelkezésre megfelelő állami pénzeszköz, tehát, felismerve ezt a tényt, a „lehetséges szintű” munkáltatás legyen a fő cél. Az ennek a célnak megfelelő munkáltatási formákat keresni, kutatni kell. Aki ebben új – a fogvatartottakat megfelelő munkakultúrára nevelő – tevékenységet hoz, anyagilag ösztönözni, dotálni kell, hiszen eddig is a munkáltatással közvetlenül foglalkozó szakembereknek kellett felderíteni azt a foglalkoztatási formát, melyet adott elítélt-állománnyal egyáltalán működtetni lehetett.

Szerintem fel kellene ismerni, hogy az állam szegény, közel-távol remény sincs arra – rövid távon –, hogy jelentősebb pénzügyi injekcióval biztosítsa a kft.-k gazdaságos működését, tehát ez a koncepció így nem valósítható meg. Ilyen, talán költségkímélőbb megoldásnak látszik, az 1994. évi LIII. törvény 31. paragrafus (4) bekezdésben megemlített költségvetési szerv, mely minden intézetnél adott. Ez lehetne például a differenciált munkáltatás egyik megoldási változata, amely figyelembe venné a helyi adottságokat. Ez, szerintem, főleg a saját fogyasztásra termelő, mezőgazdasági és kereskedelmi egységeket érintheti.

A munkáltatás, mint a börtönügyi koncepció igen fontos kérdése, már az 1990. augusztus 21-25. között megtartott elméleti konferencián is felvetődött. Dr. Horváth

Tibor egyetemi tanár Miskolcon tartott, „Az emberi jogok védelme a büntetőügyi szankciók végrehajtása során, különös tekintettel a szabadságvesztésre,” című előadásában, a következőt állapította meg: „Nemzetközi dokumentumok, az emberi jogok védelmét célzó előírások ugyanúgy, mint az európai börtönügyi gyakorlat, nem tiltják az elítéltek munkáltatását, sőt a hatékony börtönügyi programok feltételének tekintik. Nem is itt van az ellentét a magyar és az európai börtönügyi gyakorlat között, hanem az elítéltek munkáltatásának megszervezésében, módjában és céljában. A magyar börtönügyi gyakorlatot a szovjet modell átvétele után évtizedekig az elítéltek nagyüzemi jellegű munkáltatása, az erre alapozott börtönvállalatok produktivitásra és gazdaságosságra törekvése jellemezte.” (Ez a mi munkáltatás-fejlesztési koncepciókról, mely megérte a rendszerváltást is, tömör, kritikai vélemény. Hisz egészen, a közelmúltig ennek szellemében dolgoztunk, szenvedtünk, éltünk.) Majd az előadó így folytatta: „Az elítélt munkájáért munkabérből részesült, ebből kellett tartási költségeit az állannak megtérítenie. (Ez így már nem helytálló, hiszen a tartási költségeknek csak kis részét fedezi az elítéltől levont tartási díj.) Ez az elvileg tiszta rendszer azonban csak a börtönvállalatoknak jelent jövedelmet, nem segíti viszont az elítélteknek a társadalomba való visszavezetését, sem a börtönben folyó nevelőmunkát, sőt végső soron korrumpálja azt, tehát korrumpálja a börtönügyi rendszert. Úgy gondolom, ezen a helyzeten alapján kell változtatni. Az elítéltek munkáltatását oly módon kell megszervezni, hogy az elsősorban munkakészségüknek, munkakultúrájuknak, ha úgy tetszik: kreativitásuknak fejlődését segítse. Következésképpen a börtön-

vállalatok tevékenységét nem gazdaságossági szempontnak, hanem valóban a nevelés, illetve a társadalomba való visszavezetés céljainak kell alárendelni."

Ez is egy vélemény 1990-ből, de miért volt az, hogy e mellett még számos körülmény, a közben bekövetkezett börtönvállalati csődök jelezték, hogy a piacon nem sok esélye van az alacsony technikai szinten működő, túlszabályozott gazdálkodó szervezeteknek, majd később kft.-knek és majdnem rt.-knek a piaci versenyben való eredményes részvételre. Mégis ez a szervezeti forma lett a befutó! A vitaindító is tényként rögzíti... „*a szervezeti változás, az átalakulás nem változtat a lényegen, tömeges rabmunkára épülő vállalkozás nem lehet versenyképes a piacon*”.

Ha viszont ez így igaz, akkor nem történt más, mint átfestettük a cégtáblát: Hogy ez igaz vagy nem, ezt majd az 1994. évet értékelő gazdasági beszámoló igazolja vagy cáfolja.

Azt hiszem, arról is szót kell ejteni, hogy az utóbbi években az addig sikeres vállalati gazdálkodást, illetve szervezetének, felügyeletének fontosságát és valamilyen módon való „átmentésének” ügyét so-

kan célnak tekintették. Erre igen jó alapot nyújtott a csődbe jutott vállalatok szinte kilátástalan helyzete, az LIII. törvény adta átalakítási kötelezettség, a büntetés-végrehajtási vállalatok katonai hierarchia adta különleges helyzete. Már meg is ideologizálták az átalakításhoz a miniszteri biztos státusz létrehozásának szükségességét. Ez már olyan céleltolódás volt, amikor a büntetés-végrehajtás egyik eszközeként funkcionáló munkáltatás már mint cél szerepelt sokak elképzelésében és viselkedésében.

Ha ennek a szociológiai hátterét nézzük, látni kell, hogy az egyszemélyi felelős vezetés (miniszteri biztos) helytelen értelmezéséről van szó. Ez tagadja azt a tényt, hogy a beosztott gyakran nagyobb szakértelemmel rendelkezik felettesénél, meggátolja a horizontális kooperációt és elhanyagolja az alulról jövő kezdeményezést, valamint a szervezeti-vezetési rendszer fenntartásával kapcsolatos egyetértés kialakításának szükségességét. Ez az értelmezés gátolja a szervezet innovációs tevékenységét. Az ilyen centralizált szervezetben csak a vezetővel lojális, fegyelmezett beosztott a „jó” beosztott.

Egyedüli megoldás nincs

A Börtönügyi Szemle 1994/4. számában olvashattuk *Fejes Imréné* a foglalkoztatásról szóló vitaindítóját, amelynek számos észrevétele véleménynyilvánításra késztet. Szándékosan kerülöm a vita megjelölést, mert alapvetően és számtalan részletében egyetértek a cikk megállapításával. Vitatható persze, nem utólagos okoskodás-e az efféle disputa, hiszen alig telt el két év a bv-munkáltatás koncepciójának kidolgozása óta, a vállalatok kialakítása pedig mindössze egy éve történt. A másik vesztély sem mellékes: személyes érintettség okán előfordulhat, hogy az olvasó nem azt nézi, mit mond a vélekedő, hanem azt, ki mondja. Mindezek ellenére – ismerve a jelenlegi állapotok ellentmondásos voltát és figyelembe véve a büntetés-végrehajtási célokat –, fontosnak tartom a különféle vélemények megismerését, ami remélhetőleg hozzájárul egy ideálisabb foglalkoztatási rendszer meghonosodásához.

A vitairat szerzője dicséretesen nyúlt a témához. Véleményem szerint azonban a tényleges viszonyok sokrétűbbek, színebbek és összetettebbek, mint amit a vitaindító felvázol. Vizsgáljunk meg közelebbről néhány megállapítást.

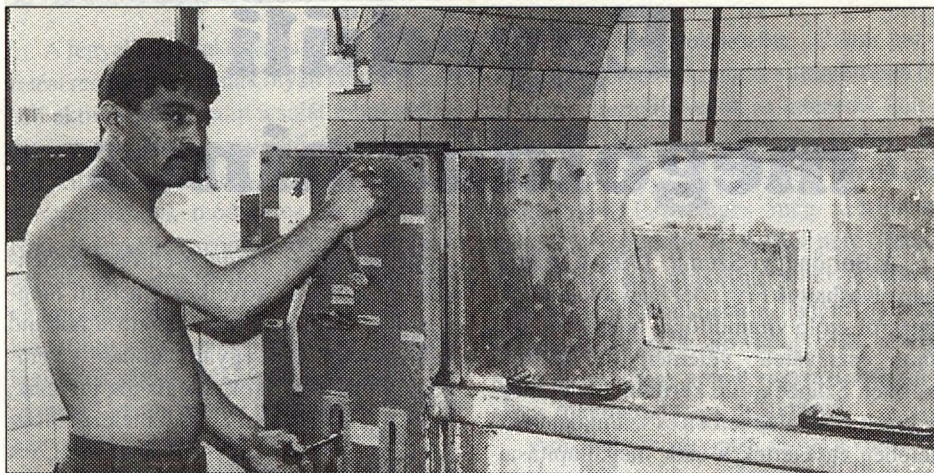
„Magyarországon – az ismert okok miatt – alapvetően a munkáltatás aránya lesz a meghatározó hosszú időn keresztül a foglalkoztatáson belül...” Véleményem szerint – miközben helytálló az okok felsorolása – tévedés a tényeket leegyszerűsítve csak azokra hivatkozni. Inkább a dolgok

természetéből és a nyugat-európai tendenciákból adódóan következnek a fenti megállapítások. Példaként említhetem a holland változásokat, ahol egyáltalán nem jellemzőek a felsorolt okok, mégis azt tervezik, hogy a jelenlegi nyolcórás kötelező elfoglaltságon belül a négyórás munkavégzést növelik hat vagy nyolc órára.

„Foglalkoztatás minden olyan szervezett tevékenység, amely a fogvatartottak szabadulás utáni beilleszkedését szolgálja.” Egyet kell értenünk a megállapítással, de azt is el kell ismerni, hogy a jelenlegi munkáltatási szerkezet sajnos nem mindenben elégíti ki ezt a kritériumot. Túlságosan konzerválódtak a század elején kialakult iparágak. Sok helyütt előnytelenek a munkanemek – szövöde, varroda –, ráadásul a kedvezőtlen munkakörülmények nem keltik fel az elítéltek érdeklődését, a monoton, zajos munkafolyamatok, az egészségtelen környezet inkább taszító hatású.

„Sokuknál a motivációs háttér is hiányzik a tanuláshoz...” Hasonlóak a tapasztalataink, de mindez kifejtendő bővebben: az általános iskolai oktatás eddig tapasztalt megkülönböztetett szerepe mellett nagyobb figyelmet és anyagi forrásokat kellene szentelni a szakmai oktatásra. Az elítéltek összetétele is ezt indokolja: 18-24 százalékuk nyolc általánost sem végzett, többségük feltehetően soha nem fejezi be. 80-85 százalékuknak ráadásul semmilyen szakmai képzettsége sincs. Ezért indokolt olyan munkáltatási formákat kialakítani,

amelyek szervesen magukhoz kötik a szakképzést. Az a nyugat-európai gyakorlat, hogy szinte minden munkahelyen (4-8 személy esetében is) összekapcsolják a munkáltatást a szakképzéssel. A művezetők egyben szakoktatók. A napi munka és az oktatás ilyen szoros egymásra utaltsága segíti a szakmai motivációk megszületését.

Egy másik motivációt, az *ösztönzést* sem szabad figyelmen kívül hagyni. Ez lehet anyagi természetű – például az oktatás ideje alatt meghatározott összeg juttatása, például a tanulmányi eredménytől függően –, de lehet egyéb kedvezményekben való részesítés is.

„Ha a társadalom tagjaivá reszocializálják a bűnelkövetőket, akkor a nagyarányú deficit ellenére is társadalmilag hatékonynak, gazdaságosnak és kifizetődőnek kellene minősítenünk...” Ebben a vonatkozásban ezek a fogalmak ellentmondásosak. Ezeknek csak gazdasági környezetben lenne értelmük. A „mérlegnek” egyszerre nem lehet gazdasági és társadalmi oldala is.

A „*társadalmi hatékonyság*” ezért nem egyenlítheti ki a „*gazdasági deficitet*”, ilyen „egyenlőség” egyszerűen nem értel-

mezhető. Szigorú és következetes kritériumai vannak a vállalkozói körben a vagyon hatékony működtetésének, elsősorban a pótlás és gyarapítás kötelezettsége miatt. Ezért ebben az esetben hatékony, gazdaságos és kifizetődő az, ahol a ráfordítások megtérülnek és nem járnak veszteséggel, azaz vagyonvesztéssel. Ezeket a fogalmakat – hasonló értelmezési célból – a civilszférában a „társadalmi célok megvalósításában” elfogadott jelzőkkel kell helyettesíteni: hasznosnak, elérendőnek, elvárhatónak stb. kellene nevezni azokat.

A vitaindító – bár hosszasan elemezte a helyzetet – igazából mégsem minősíti azt. (Nem akarja, nem tudja vagy nem meri?) Mi az első?

Az egyik legellentmondásosabb összefüggést nem a fontosságnak megfelelően kezeli. Talán el kellene döntenie, mi az első, a reszocializáció vagy a gazdasági célok megvalósítása. Ha megjelölhető a priorítás, akkor abból mi következhet, mi látható előre? Kimunkálható-e a mindkét irányban használható modell, s ha igen, akkor az miért nem működik? Ha nem, akkor mik a gátlak, s azok feloldhatók-e abban a rendszer-

ben, amelyben gondolkodunk: bűnözés, eljárárs, ítélet, végrehajtás, reszocializáció, beilleszkedés vagy újabb bűnözés.

Az útkeresés, a megoldási formák számbavételénél a következőkre mindenféleképpen figyelemmel kell lenni: mi a nemzetközi tapasztalat, illeszthető-e a magyar valósághoz, s ha nem, akkor átformálható-e?

A társadalmi és gazdasági környezet „megemésztí-e” ezt a témát szélsőséges reakciók nélkül? Vajon a magyar adófizető mennyire toleráns egy sok kedvezményt nyújtó rendszerrel szemben? A vállalkozói – verseny – szektor vajon partner lesz ebben? (Tartósan elfogadja-e az állami támogatásokkal, adókedvezménnyel, a piacon megjelenő bv. társaságok protekcionista pozícióját?)

A munkavállalói oldal érdekképviselői – a szakszervezetek – megértők lesznek-e a munkaerőpiacon sajátos pozícióval rendelkező elítélt-munkaerő megjelenésével? A pénzügyi kormányzat – a mindenkori költségvetési helyzet függvényében – hajlandó lesz-e tartósan elkötelezni magát egy látszólag a büntetés-végrehajtástól elkülönített vállalkozói vagyont működtető szervezet támogatására?

Figyelembe kell venni a hazai viszonyok pönológiai sajátosságait: honnan jött az elítélt és hova tér vissza? A reszocializációs folyamatból mekkora rész jut a büntetés-végrehajtásra? Végül nem szabad figyelmen kívül hagyni a jelenlegi állapotokat sem.

Érdekellentétek

Véleményem szerint az átalakulási törvény végrehajtásakor kialakult új szervezeti-végrehajtási rendszerben az egyes érdekcsoportok között alig tagadható ellentétek kerültek a felszínre. A szétválással kü-

lön érdekek determinálódtak, külön hatalmi direktívák jelenhetnek meg.

Azt, hogy jogos és szükséges volt-e a büntetés-végrehajtási tevékenység egységének ilyen mértékű felbontása, csak a jövő döntheti el. A jelenlegi, tisztán vállalkozói alapon szervezett munkáltatás – mint azt a vitaindító cikk is több helyen érinti – súlyos belső érdekellentétektől terhes. Ezek többségében a bv. sajátosságokból adódó hátrányok.

A bv. sajátosságok nemcsak a munkaerő „hatékonyágával”, valamint a nem elhanyagolható pótlólagos költségekkel jellemezhetőek, hanem olyanokkal is, mint a szervezeti keretek rugalmatlansága, a tulajdonos kialakulatlan szerepe, a bizalmi elv nehézkes érvényesülése a piacon, a tőkeérdekelttség másodlagossága (vagy hiánya), összességében a reszocializációs célok és a gazdasági feladatok keveredése. Mindezen hátrányok miatt szinte lehetetlen a piactudás feltételek között versenyben maradni. Akkor is érvényesek a megállapításaim, ha e jellemzők eltérő mértékben figyelhetőek meg a bv. társaságoknál. (Zárójelben említem meg – és külön elemző tanulmány témája lehetne –, hogy egyes társaságoknál miért nem figyelhetőek meg a gazdálkodási feszültségek? A stabilitásukhoz két körülmény mindenképpen hozzájárult. Egyrészt az, hogy olyan egységek – üzemek, szalagok – működése is jellemző a szerkezetükre, amelyek polgári dolgozókra alapozódnak. Másrészt olyan ágazatok stabilizálják a helyzetet, amelyek saját tőkét nem vagy alig igényelnek, és többségükben csak a munkaerő befektetéséről van szó, Sándorháza vagy bémunkák stb.)

A jelenlegi – gazdasági társasági – szervezeti forma problémái jelzik, hogy ettől eltérő formákban is kell gondolkodni, mert

a működőképesség tartós és általános feltételeit nem képesek biztosítani. A bv. kft.-k huzamosabb ideje tartó nehéz gazdasági helyzete nem jelenti azt, hogy nincs helyük a foglalkoztatási szerkezetben. A nehéz helyzetnek nyilvánvaló oka a magyar nemzetgazdaság rendezetlen, válságos állapota. A hetvenes évek és a nyolcvanas évek első felének prosperáló időszaka összefügg az akkori gazdasági élet jellemzőivel: a piaci viszonyok torzulásával, a tömegtermelés általános voltával, az ipari partnerek voluntarista szemléletével, a pénzpiaci kondíciókkal (olcsó hitelekhez jutás lehetőségével) a munkaerőpiac keresleti állapotával (jelentős bérnukaigények) stb. A gazdasági környezet megváltozásával szükséges a helyzet átértékelése.

Variációk

A gazdasági társasági formát csak akkor szabad fenntartani, ha az hosszú távon önfinanszírozó lehet, vagyonpótlásra és bővítésre is képes. A gt.-ken belül különbséget kell tenni az ipari és mezőgazdasági jellegű szervezetek között.

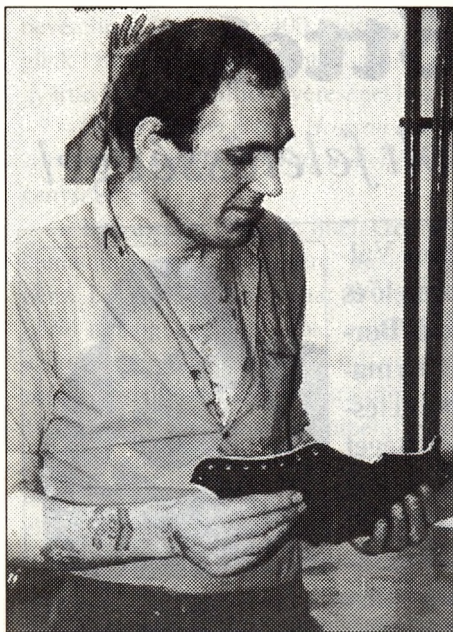
Az ipari kft.-k esetében a piaci hatások minimalizálása érdekében meg kell keresni az adottságokhoz igazodó termékstruktúrát, amely elsősorban állami megrendeléseket elégít ki. (A piachoz kell a terméket igazítani és nem az elvadult versenyben megtermelt termékhez kell piacot keresni. Ezzel elkerülhető a felesleges készletre termelés és csökkenthető az anyag- és árufinanszírozási kötelezettség.) Az ármegállapítás az állami szervek között kialakított „hivatalos” módon történne, ezzel mérsékelhető lehetne a könyörtelen piaci árhabóruk hatása.

A mezőgazdasági kft.-k esetében ki kellene bővíteni a nyitott, félnyitott végrehaj-

tási rendszer jogintézményi kereteit. A jelenlegi lehetőségeket nem tartom elégségesnek és megfelelőnek (az evsz-re és az átmeneti csoportra gondolva). El kell ismertetni, hogy az intézeteken kívüli munkáltatás lehetősége – bv. és gazdasági okokból – jelenleg nem olyan mértékű, mint azt szeretnénk. Ezért – ezt helyettesítve – lehet, hogy ennek feltételeit a bv. intézményi rendszerén belül kell megteremteni, mint ahogy 100 éve is történt (közvetítő intézetek, sajátos, egyedi szabályokkal). Ezt a szerepet a mezőgazdasági kft.-k szinte ideálisan betölthetik, figyelembe véve a sokféle és sokoldalú munkáltatási és szakképzési lehetőséget. Mindezekhez prognosztizálni kellene, hogy a fogvatartottak milyen létszáma foglalkoztatható ilyen típusú szervezetekben. Ennek ismeretében csak az ehhez szükséges termelőkapacitást kellene működtetni. Ezzel mérsékelhető lehetne a működéshez szükséges forgóeszköz – pénzeszköz – igény is. A felesleges kapacitásokat – vagyont – szervezetben belül önállóítani, privatizálni vagy bérbe adni lenne jó.

Az intézeteken kívüli külső munkáltatás lehetőségét két körülmény alapján kell vizsgálni. Tisztázandó, hogy a jogintézményi feltételek alapján milyen arányban válik szükségessé? (Véleményem szerint maximum 15-20 százalék várhatóan az ebben résztvevők aránya.) Milyen foglalkoztatási formákkal elégíthető ki az így jelentkező igény? Két fő megoldás kínálkozik. Az egyik a közismert külső vállalkozásnál történő foglalkoztatás (ezeket a gt.-k szervezhetnék); a másik lehetőség lenne az állami vagy önkormányzati munkahelyeken történő ún. „közmunka” (nem közérdekű munka) végzése.

Ezeket nem elsősorban egyes vállalkozások részére, hanem általában állami vagy

közösségi érdekek számára végzett szó szerinti „köz munkaként” szerveznék. (Környezetvédelem, egészségügy, településfejlesztés, területrendezés stb.)

Az intézetek szervezésében történő foglalkoztatás előnyeit mindazon körülmények jellemzik, amelyek a vállalkozói vagyon működtetésénél hátrányként szerepelnek: rendelkezésre áll egy adott infrastruktúra, amely egyébként elsősorban az alapfeladatok (üzemeltetés, fenntartás stb.) ellátására lett létrehozva (épületek, energiaszolgáltatás stb.).

Ha még hiányosan is, de számolhatunk a nagy tapasztalattal rendelkező személyi állománnyal is. A foglalkoztatás bizonyos rezsiköltségei másképp jelentkeznek, mint a vállalkozásnál – ezáltal eltérően terhelik a tevékenységet is. A bv. érdekek és a gazdálkodási célok összehangolása is feszültségmentesebb lehet, az ellentmondások nem vagy alig érzékelhetők. Valószínűsít-

hető, hogy a mindenkori kormányzat a bv. célok markáns megjelenítésével, megfogalmazásával fogékonyabb lesz az elítélt-foglalkoztatás anyagi finanszírozására, szemben a gt.-k által megfogalmazott igényekkel.

A költségvetési foglalkoztatás megoldásaira követendő példák a nyugat-európai megoldások.

Összességében megállapítható, hogy a foglalkoztatás jelentős szerepet tölt be a fogvatartottak nevelésében, a reszocializációban és a bűnmegelőzésben. Az is látszik, hogy a különféle érdekek, ellentmondások együttes meglétével kell számolni, amikor a foglalkoztatás lehetséges módzatait szeretnénk meghatározni. Meggyőződésem, hogy kizárólagos és egyedül tökéletes megoldás nincs, ha valaki csak ezen gondolkodik, akkor a gondok nem szűnnek meg, sőt a célok másodlagossá válnak.

Abban is biztos vagyok, hogy amikor mindhárom formát lehetségesnek és kívánatosnak tartom, egyúttal arra nem vállalkoznék, hogy ezek arányait, kialakításának pontos formáját meghatározzam. Az meg nagy hiba lenne, ha az egyszer kialakult struktúrát véglegesnek tekintenénk, mert annak mindenkor a körülményekhez, lehetőségekhez kell igazodnia (létszám, összetétel, társadalmi, gazdasági környezet, kormányzati politika, jogintézményi háttér stb.).

Hozzászólásom bizonyára szintén vitára készítené, de azzal a szándékkal készült, hogy a jelenlegi helyzetből való elmozdulás szükségességét megértesse. Befejezésül azt remélem, hogy a római történetíró, Cornelius Nepos mondása ezen a területen nem válik jellemzővé. Ő ezt mondta: „In crastinum differo res severas”, azaz „a nehéz dolgokat holnapra kell halasztani.”

Kucsera Pál

Újszülöttek

Börtönüzem korlátolt felelősséggel

1994. január elsejével a Budapesti Faipari Vállalatból létrejött a Budapesti Faipari Termelő és Kereskedelmi Kft. A Budapesti Fegyház és Börtön területén működő cég a maga nemében matutvállalatnak tekinthető, hiszen a büntetés-végrehajtási kft-k közül az ipari tevékenységet tekintve itt foglalkoztatják a legtöbb elítéltet. A dolgozó fogvatartottak száma napjainkban 650 körül jár, de ez is kevés. Legalább 150-200 munkáskézre lenne még szükség. Az „újszülött” kft. milyen örökséggel vágott neki a tavalyi esztendőnek? Sikerült-e talpon maradni, életképes-e egyáltalán ez a gazdasági forma a büntetés-végrehajtásnál? Többek között ezekről kérdeztük Csont Attilát, a kft. ügyvezető igazgatóját.

– A kft. 350 millió forintos törzstőkével alakult meg. Alaptevékenységünk változatlanul a bútorgyártás, ez hozza árbevételünk nagy részét. Ennek ellenére a tavalyi évben „oldalirányba” is el kellett mozdulnunk, éppen az elítéltek foglalkoztatása miatt. Napjainkra olyan arány alakult ki, hogy 250 elítélt dolgozik a bútorgyártásban, a többi 400 pedig másik öt munkahelyen. Hiába nagyobb a létszám, árbevétel szempontjából ezeket melléktevékenységnek tekintjük. Dolgozunk a Taurilnak, ez a cég az összes forgalomba kerülő német gépjármű gumialkatrészeit gyártja. A Medicornak itt, a Gyűjtő területén, infúziós egységeket, a Calderoni cégnek többféle iskolai szemléltetőeszközt, csontvázat, ko-

ponyát, agyat szerelünk össze műanyagból. Mi is varrunk labdát az Adidasnak, Csepelen pedig, külső munkahelyen, öntvényeket sorjázunk, tisztítunk.

– *Bizonyára elkészült már a tavalyi esztendő mérlege. Ha 1993-hoz viszonyítunk, hogyan zárta a kft. újszülöttként az első esztendőt?*

– Tavalyelőtt a bv. vállalat árbevétele 262 millió forint volt, ennek döntő része, 238 millió az alaptevékenységből származott. A nyereség az azt megelőző évek milliósival szemben mindössze 300 ezer forintra zsugorodott. A kft. megalakulásával szerény terveket tűztünk magunk elé: 300 milliós árbevételt, körülbelül egymilliós nyereséget. Napjainkra elkészült a mérleg: ár-

bevételünk 341 millió 400 ezer, nyereségünk 1 millió 200 ezer forint. Csak a bútorgyártás közel 15 milliós nyereséget hozott.

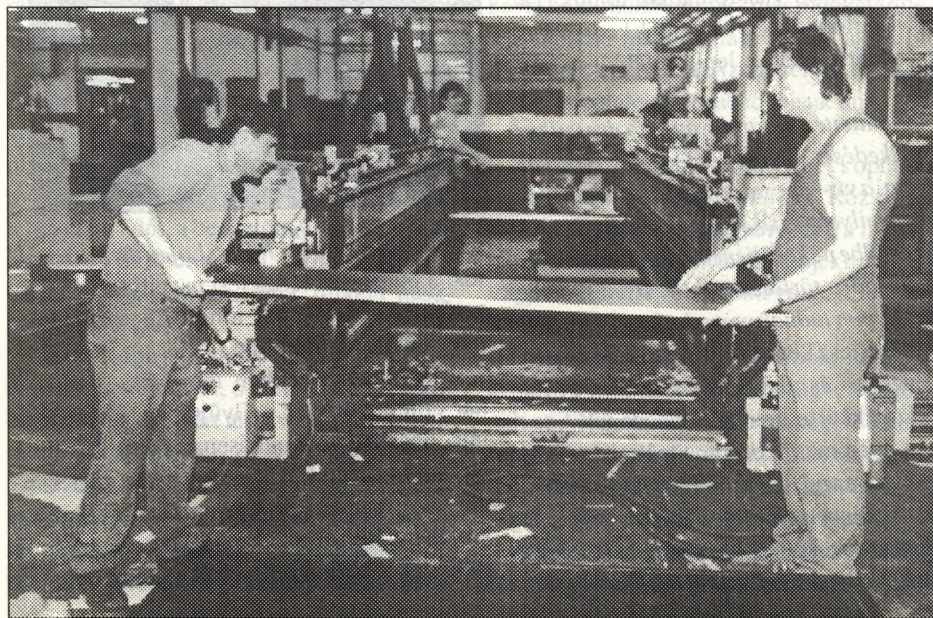
– *Elnézést, nem értem. Hogyan lett akkor ebből 1,2 millió? Elvitte a melléktevékenység?*

– Egy csodát. A banki hitelekre, azok kamatainak visszafizetésére ment el a pénz. Döbbenetes, hogy már 38 százalék körül mozognak a kamatok, a vállalatok azért termelnek, hogy legyen mit visszafizetni. Egyedül anyagvásárlásra több mint 100 milliót költöttünk. Körülbelül ennyi pénzre lenne szükségünk a likviditás rendezéséhez, s az évek óta kényszerűségből elhalasztott gépjárműpark cseréjéhez. De már 50-60 millió is megoldaná sürgető gondjainkat. Nyereségünk zömét ekkor nem a kamatfizetési kötelezettség vinné el.

– *A gondok egyértelműek. A vállalat is mélyponton volt, amikor megbízták az abból alakult kft. vezetésével. A számok azt*

mutatják, hogy a vártnál nagyobb sikert értek el. Beavatna a titokba?

– Nincs ebben semmi titok. A mélypont oka az, hogy bútorban az egész világon óriási a kínálat. Annak idején Magyarországon az a néhány nagykereskedelmi cég a BUFA egész évi kapacitását lekötötte. Ezek megszűntek, a helyükbe lépő kis kft.-k sok esetben nyugatról hoznak be bútort, ezzel még telítettebb a piac. Ráadásul Romániában, Ukrajnában, Lengyelországban jóval olcsóbb a fa. S a bútorok árának háromnegyed részét az anyagköltség teszi ki. Nálunk a faárak az elmúlt esztendőben rohamosan emelkedtek. 1993-ban egy köbméter tölgy 12–13 forintba került, tavaly felugrott a háromszorosára, s az idén már újabb harminc százalékkal emelkedett. Nem hagyható figyelmen kívül, hogy az a középpréteg, amelyet annak idején az olcsó, de azért „komoly”, mutatós bútorainkkal „megtaláltunk”, időközben elszegénye-

dett. Az állami lakásépítés is jelentősen visszaesett. Ha pedig nincs üres lakás, bútor sem kell.

– *Ha keleti, északi szomszédainknál olcsóbb a fa, miért nem onnan vásárolnak?*

– Mert megbízhatatlanok szállítási határidőben és minőségben. Nekünk viszont az új piaci feltételeknek kell megfelelnünk, ha versenyképesek akarunk maradni. Ez az állandó piackutatás mellett pontos határidőket, minőségi terméket igényel. Tavaly saját tervezésű bútorokkal, szekrény-sorokkal rukkoltunk elő. Új színekkel, felülettel, formával jelentünk meg a piacon. Ilyen a Krisztina, Panda, Patrícia szekrény-sorunk. Az Alaszka régi termék, de mivel igény van rá, tovább gyártjuk. Ugyanúgy a kiegészítő bútorokat: irodai berendezéseket, dohányzóasztalokat, polcos szekrényeket, pultokat... Próbálkozunk a koloniállal is. Rengeteg akciót szerveztünk. Például a fegyveres testületek tagjai 10–15 százalékkal olcsóbban, hathavi részletre, kamatmentesen vásárolhatnak tőlünk. De civil vásárlóinknak is hirdetünk kedvezményes vásárlásokat, a legközelebbit márciusban.

– *Említette az alapanyag, a fa drasztikus áremelkedését. Ehhez jött most tavasszal az energia, a víz- és csatornadíj, s a csoda tudja, még milyen rezsiköltségek növekedése. S hogy csödbe ne kerüljenek, a hitelkamatokat is határidőre törleszteni kell. Ilyen feltételekkel talpon tudnak maradni?*

– Nem lesz könnyű, de azt hiszem, igen! Az energia- és alapanyag-áremelés közel 50 százalékkal terheli költségeinket. Képtelenség ilyen mértékben emelni termékeink árát, mert ezzel jelentős piacokat vesztenénk. Április elsejével mi csupán 7–8 százalékos árnövekedést tervezünk. Azon dolgozunk kollégáimmal, hogyan lehetne ta-

karékoskodni. A számítógépes tervezéssel például anyagköltséget csökkenthetünk.

Állandó piackutatás nélkül megállna az élet. Ott kell lennünk termékeinkkel a hazai és lehetőleg minden jelentősebb európai kiállításon, hogy a kft. versenyképes maradjon.

*

Kik dolgoznak az üzembeszben? Olyan elítéltek, akiknek nagy része először itt lát gyárat, műhelyt belülről. Szélsőséges példa, de megtörtént: szögelésre osztottak be egy újonnan érkezett, itteni munkára vezényelt fogvatartottat. A fiatalember a kalapács fejét markolta meg és a nyéllel kezdte püfölni a kiálló szögeket... De mindezekről

többet tud mondani Rózsa Lajos törzsszázalós, a bútorgyár termelési osztályának vezetője. A BUFA-nál töltött 28 esztendő után van miről mesélnie.

– A 60-as években még sok „politikai” elítéltet őriztek a Gyűjtőben. Többségük becsületos munkásemberként került be. Volt közöttük pék, órás, asztalos... Világéletükben dolgoztak, manuális munkához szoktak. Ha lekerültek a zárkából a műhelyekbe, elég

volt egyszer elmondani nekik, mi a feladatuk. Megértették, szakemberként csinálták. Ma viszont? Az elítéltek 80–85 százaléka szakma nélküli. Életükben nem dolgoztak üzemi körülmények között, még hasonló szerszámot sem tartottak a kezükben. Az elítéltek zöménél az alapoknál kell kezdeni a betanítást. Amikor az újságokban művezetői állást hirdetünk, a jelentkező civilekkel már az első percben közlöm: ez nem olyan munkahely, mint egy kinti bútorgyártó cég. Itt 100 százalékkal többet kell teljesíteni, adni, a beosztott dolgozókkal az alapoktól kell elindulni. Sokszor azt is megmutatva, hogyan fogja, miként használja a szerszámot.

Ekkor több jelentkező fogja a kalapját és elviharzik, mondván, ő nem általános iskolai technika szakkört akar vezetni. Akik viszont maradnak (ez ma 32 munkáltató), azoknak is köszönhető, hogy ilyen eredményeket ért el a kft. Az elítéltek betanított- és segédmunkát végeznek, s a korábban említett panaszokkal ellentétben el kell ismerni,

hogy jól dolgoznak. 1–2 fővel ugyan van gond néha, a többség azonban akar és tud. Ide kerülésük után néhány hónappal a kintiekhez viszonyítva közepes vagy akár jó szintű betanított munkás válik belőlük. Igaz, kevésbé variálhatók más-más munkaterületen, de amit megtanultak, azt tudják és ott megállják a helyüket. Az itt szerzett tudással bárhol megfelelnek szabadulásuk után.

*

Lefelé indulunk a fényesre koptatott fémlépcsőn. Földszinti műhely. Rózsa Lajostól megtudom, az alapanyagot, a falapokat távolabb, a Gyűjtő „C” objektumában vágják méretre. A *lapmegmunkáló műhelybe* megyünk.

Focipálya nagyságú csarnok, nehezen értjük egymás szavát. Dübörögve dolgoznak az elszívók, a levegőben mégis érezni a fapor édeskés illatát. A korszerű osztrák, német, olasz, többségében pneumatikus gépek körül elítéltek teszik a dolgukat. A párok jókora falapokat, későbbi szekrények oldalait rakják, illesztik csigasorra, ami onnan be-

gördül a monstrum gyomrába. Ez az *élelzá-
ró*. Mire kikerül a falap, a vágási felületek el-
tűnnek, a fával megegyező színű műa-
nyagborítást kapnak. Arrább hárman az il-
lesztési pontokat fúrják át. Oly gyorsan jár
kezükben a védőburkolattal ellátott gép,
hogy szemmel alig követhető a mozdulatuk.
Melléjük marók dolgoznak, a sor végén
vannak a meósok. A hibás falapokat, desz-
kákat, bármilyen kicsi is a sérülés, külön ku-
pacba teszik. Az egyik munkapadnál külön-
ös dolgot látok. Három elítélt vasalja a fát.
Szó szerint, közönséges házi vasalóval.

– Most jöttek a másodból, kivasaljuk a
ráncokat – mondja nevetve az egyik. A tár-
sa leteszi néhány percre a borotvaéles kést.

– Mi vagyunk a restaurátorok, kézzel
javítjuk a kisebb hibákat. Látja, ez a maha-
góni színű lécszél itt a szélén megsérült, vé-
konyka világos csík látható. Vagy itt a má-
sik, a sarkából lepattant egy picinyke da-
rab. A műanyagot gumiragasztó rögzíti a
fához, ezt melegítjük fel vasalóval, s új, hi-
bátlan csíkot melegítünk rá.

– Ha sérült a fa – veszi vissza a szót a
másik elítélt –, műfával és festékkel kever-
jük ki a megfelelő szintet. Fenyő, dió, maha-
góni... Ez profi munka, tehetséget, kézü-
gyességet igényel. Az eredeti szakmám
szerkezeti lakatos, ezt még boldog civil-
ként műveltem. Lassan törzsgárdatag le-
szek itt, nyolc éve dolgozom ennél a mun-
kapadnál. Nem egyhuzamban, hiszen ap-

róbb balhékért általában 1–2 évre elítéltek.
Ez az asztal úgy vár vissza – neveti el ma-
gát –, mint a leghűségesebb szerető.

A hőprés- és a szerszámélező műhely, a
három készáru-kibocsátó műhely viszont a
szomszédos csarnokokban kapott helyet.
Itt állítják össze véglegesre a szekrényso-
rokat. A kéttucatnyi elítélt egyike mokány,
fekete férfi.

– Ma dolgozom először ezen a munka-
helyen – magyarázza, miközben a szek-
rény sor üvegajtáját szereli. – Szintbe kell
hozni, hogy ne szoruljon, jól nyíljon, csu-
kódjon. Két éve töltöm büntetésemet lopá-
sok miatt, korábban a laminált kisbútornál
dolgoztam, de létszámleépítés miatt (*hogy
ilyen börtönben előfordulhat? – a szerző*)
áthelyeztek ide. A munka könnyebb, de a
pénz kevesebb. Ott összejött havi hatezer,
itt, a fiúk szerint, 4 körül lehet keresni. Ez
is pénz, de legalább dolgozom. A letartó-
ztatásom előtt szabász–varrász voltam, soha
nem vettem meg a munkát. Most legalább
tanulok valami új szakmát.

A műhely végében kézitargoncával
szállítják a kész bútorelemeket a raktárba.

2–3 elítélt jár fel-alá, folyamatosan
akad tennivaló. A jókora raktárban igen
mutató a sok szép, most elkészült szek-
rény sor. Délután teherautókkal kezdik a
szállítást, mert az itt látható készlet már ve-
vőre talált.

Bernáth Csaba

A bv. jog gyakorlata

A legtöbb gyakorlati nehézséget az új törvények és a régi végrehajtási rendeletek és utasítások közötti „összhang” megteremtése okozza. Számtalan jogkérdés merült fel a büntetés-végrehajtási munkában, amelyekben a mindennapi gyakorlat nem tette lehetővé a bírósági állásfoglalást. Éppen ezért a legfontosabb követelmény e téren a törvényesség, hogy ez a jogkorlátozás ne legyen több annál a mértéknél, amit a bíróság ítélete és a törvény tartalmaz.

● A törvényi rendelkezésekből következően az előzetesen letartóztatottak – ide értve a nem jogerősen elítéltek körét és a büntetőeljárású őrizetben lévőköt is –, ha nem voltak eltiltva a közügyektől, részt vehettek az 1994. év országgyűlési képviselői-és önkormányzati választásokon.

A helyi önkormányzati képviselők és polgármesterek választásáról szóló módosított 1990. évi LXIV. törvény (Övtv.) új 2. § (1) bekezdése szerint „Minden nagykorú magyar állampolgár, akinek lakóhelye, ennek hiányában tartózkodási helye Magyarországon van, az önkormányzati választásokon választó és választható.” A törvény 2. § (4) bekezdése pedig úgy rendelkezik, hogy az a választópolgár, aki lakóhelye mellett legkésőbb a választás kitűzését megelőző napig tartózkodási helyet létesített, igazolással választójogát tartózkodási helyén gyakorolhatja. A lakó-, illetve a tartózkodási hely fogalmát a polgárok személyi adatainak és lakcímének nyilvántartásáról szóló 1992. évi LXVI. törvény 5. § (2) és (3) bekezdései határozzák meg a következőképpen:

– a lakóhely annak a lakásnak a címe, amelyen a polgár él,

– tartózkodási hely pedig annak a lakásnak a címe, ahol a lakóhely végleges elhagyásának szándéka nélkül 2 hónapnál hosszabb ideig tartózkodik.

A törvény a tartózkodási hely létesítéséhez általában bejelentési kötelezettséget ír elő, kivétel ez alól – többek között – az, aki előzetes letartóztatásban van és szabadságvesztés-büntetését tölti. Mivel a leírtak szerint az Övtv. hivatkozott rendelkezése a lakó-, illetve tartózkodási helyhez köti a választói jogosultságot, a bejelentett tartózkodási hellyel nem rendelkező személy – pl. az, aki előzetes letartóztatásban van – legfeljebb a lakóhelyén élhet a választójogával, ha ezt a büntetés-végrehajtásra vonatkozó szabályok lehetővé teszik.

A helyhatósági választások célja a helyi önkormányzati képviselők és polgármesterek megválasztása, ezért arra nincs törvényes lehetőség, hogy minden állampolgár a tényleges tartózkodási helyén éljen választói jogával. A tartózkodási helyén csak az az

Készült az 1994 végén a bv. intézeti parancsnokok, bírák és ügyészek részvételével Szekszárdon, Veszprémben, Szegeden és Debrecenben megtartott tájérkeztetések előadói anyaga alapján.

állampolgár választhatott, aki legkésőbb 1994. október 4-éig eleget tett bejelentkezési kötelezettségének. Ellentétes is lenne a választás céljával, ha az adott választási körzetben tartózkodó valamennyi állampolgár jogosult lenne választani, függetlenül az ott tartózkodás jellegétől. (Abszurdum lenne például, ha a baracskai bv. intézetben fogva tartottak szavazatai alapján választanák meg a helyi képviselőtestület tagjait vagy a polgármestert.)

1994. május 8-án közel ezer előzetesen letartóztatott adta le szavazatát. A választani kívánók jogosultságát a bv. intézetek szigorúan ellenőrizték. Olyan is megtörtént, hogy a szavazásra érkező azért nem szavazhatott, mert jogerős ítélete időközben érkezett meg az intézethez.

● Az előzetes letartóztatásnak ügyészi rendelkezés alapján bv. intézetben történő végrehajtása eseteiben a befogadáshoz elengedhetetlen az *ügyészi rendelvény*. (Az ügyész e rendelvény kiállítására kötelezik a többször módosított Bv. tvr. 116. § (1) bekezdésének, a szintén többször módosított 7/1989. Legf. Ü. számú Utasítás 25. §-ának és az 1101/1993. számú főosztályvezetői utasítással módosított 1101/1983. számú főosztályvezetői utasítás 1. pontjának rendelkezései.) A hivatkozott utasításokból egyértelmű, hogy a bv. intézetben történő elhelyezésről (beutalásról) a nyomozás felügyeletét ellátó ügyésznek kell intézkednie. A főosztályvezetői utasítás 2. pontjának (1) és (2) bekezdésében megjelölt esetekben a tárgyalás előkészítése során hozott határozatig a beszélgetést és levelezést a nyomozás felügyeletét ellátó ügyész minden esetben maga köteles ellenőrizni és nyilvántartani. Az olyan esetekben, amikor az előzetesen letartóztatott más intézetben ugyanilyen minőségben fogva tartott, hozzátartozójának nem

tekinthető személlyel kíván levelezni; álláspontunk szerint a Bv. tvr. 118. § (1) bekezdés d.) pontjának módosítása folytán a levelezés tekintetében is szükségesnek látszik a jelenleg hatályos Bv. Szabályzat 51. § (5) bekezdéséhez hasonló szabályozás. A nem hozzátartozóval történő levelezés jóváhagyása szempontjainak értékelését ugyanis elsősorban a büntetőeljárások eredményessége érdekében a döntésre jogosult ügyészek, illetőleg bíróságok számára lehetővé kell tenni.

Törvénysértő fogva tartás lett a következménye annak, amikor – az egyik városi ügyészségen folytatott gyakorlat szerint – az előzetes letartóztatást megszüntető határozatot akkor is az előzetes letartóztatást eredetileg foganatosító rendőrkapitánysághoz küldték meg, ha a terhellet időközben bv. intézetbe szállították át. A helyes gyakorlat az lehet, és ez áll összhangban a hatályos jogszabályi rendelkezésekkel is, ha az eljáró ügyészség mindenkor közvetlenül a fogva tartó szervezethez küldi meg a megszüntetésről szóló határozatot (Legfőbb Ügyészség Bv. 2374/1994. – NF. 6398/1994. sz. állásfoglalás).

● A *kirendelt védők* nem keresik a kapcsolatot a gyanúsítottal, a bv. intézetben nem látogatják őket. A terhellet az előzetes letartóztatás végrehajtása alatt is gyakorolhatja a büntetőeljárás törvényben meghatározott jogait. E jogok közül garanciális súlyára figyelemmel külön kiemelési igényel a védekezésre való felkészülés joga, ezzel összefüggésben a védővel való kapcsolattartás kérdése. A Be. lehetővé teszi, hogy egy bíróságon vétség miatt folytatott eljárásban a terhellet törvényes képviselője – és meghatalmazás alapján – nagykorú hozzátartozója, illetve külön jogszabályban feljogosított más személy is eljárjon védőként, az általános gyakorlat szerint azonban a védői fel-

TAPASZTALATCSERE

datot meghatalmazás szerint vagy kirendelés alapján ügyvédek látják el. A Be. 51. §-a értelmében a védő köteles a terhelt érdekében minden törvényes védekezési eszközt és módot késedelem nélkül felhasználni, a terheltet a védekezés törvényes eszközeiről felvilágosítani, jogaira kioktatni és a terheltet mentő, illetőleg a felelősségét enyhítő tények felderítését elősegíteni. E feladatát nyilván csak abban az esetben tudja a védő megnyugtatóan ellátni, ha az eljárás során folyamatosan kapcsolatot tart a terhelttel. A kapcsolattartásnak különös jelentősége van abban az esetben, amikor a terhelt előzetes letartóztatásban van. A védelemhez való jog gyakorlása csorbát szenved, ha a védőként eljáró ügyvédek és az előzetesen letartóztatottak kapcsolattartása nem megfelelő. Így például, ha a kirendelt védő nem tesz eleget az ügyben szükséges eljárási kötelezettségének és a fogva tartó intézetben nem keresi fel védencét. Előfordult, hogy csak a tárgyaláson találkoztak és így a védő az ügyre vonatkozóan érdemben már nem is tudta felvenni a kapcsolatot az előzetesen letartóztatottal. A gyanúsítás közlését követően a gyanúsítottat a *hatóság köteles figyelmeztetni arra, hogy védőt választhat*, illetőleg védő kirendelését kérheti. Ha a törvény szerint kötelező a védelem, fel kell hívni a gyanúsított figyelmét arra, hogy 3 napon belül meghatalmazhat védőt, ellenkező esetben a hatóság intézkedik védő kirendeléséről.

A Be. 52. §-a értelmében, ha a védelem kötelező, a védő köteles jelen lenni a tárgyaláson, valamint a törvényben meghatározott más eljárási cselekményeknél. A védő távollétében ezekben az esetekben nem lehet eljárni. Sem a Be., sem más jogszabály azonban nem határozza meg részletesen a védő és terhelt kapcsolattartásának gyakoriságát. Ezek azonban értelemszerűen következnek a védői feladattal szemben támaszt-

ható egyéb jogszabályi elvárásokból. A kirendelés esetére is vonatkozik az ügyvédi törvény 1. § (3) bekezdésének azon általános szabálya, mely szerint *az ügyvéd köteles a törvényben és más jogszabályokban meghatározott jogait és kötelezettségeit legjobb tudása szerint érvényesíteni, illetve teljesíteni*. Ha a védő a kapcsolatfelvételt az előzetesen letartóztatottal nem kezdeményezi, a kezdeményezés számos esetben az előzetesen letartóztatott részéről is elmarad, mert nem tudja, ki a kirendelt védő, nem ismeri annak nevét és címét. Az a helyes eljárás, ha a nyomozás során a nyomozó hatóság eleve közli az előzetesen letartóztatottal, kit rendeltek ki védőjéül, egyben tájékoztatja őt a védő irodájának címéről is.

A védő köteletségének elmulasztása jogszabályban meghatározott következményeket vonhat maga után. Így például, ha a védő szabályszerű idézés ellenére olyan ügy tárgyalásán nem jelenik meg, amelyen a részvétele kötelező, és a terhelt nem választ más védőt, vagy védő kirendelésére nincs lehetőség, a Be. 192. § (5) bekezdése értelmében a tárgyalást a védő költségére el kell halasztani. Ha a védő szabályszerű idézés ellenére nem jelenik meg a hatóság előtt és ezt alapos okkal előzetesen nem menti ki vagy engedély nélkül eltávozik, a hatóság 500 forinttól 50 000 forintig terjedő rendbírsággal sújthatja (Be. 113. § (1) bekezdés c.) pont). Az az ügyvéd, aki az ügyvédi hivatás gyakorlásából eredő kötelezettségét vétkesen megszegi – az ügyvédségről szóló törvény 14. §-a értelmében –, fegyelmi vétséget követ el. A védelemhez való alkotmányos jognak érvényesülnie kell. A végleges megoldást a kérdésben azonban olyan jogszabályi változás eredményezhetné, amely a kirendelt védő feladatainak részletesebb szabályozásával, érdekeltége fokozásával bizto-

sítaná a megnyugtató és jogszerű gyakorlat kialakulását. Az egyik bv. intézet parancsnoka olyan indokkal nem engedélyezte az ügyvédnek a beszélőt, hogy az intézetben a fogvatartottakat jogi képviselőjük munkanapokon csak 12 óráig keresheti fel. Kivételes esetekben a parancsnok engedélyezheti, hogy munkaidőben délután is beszélhessen az ügyvéd az általa képviselt fogvatartottal. A bv. felügyeleti ügyész helyesen állapította meg, hogy az intézet ezen gyakorlata sérti a Bv. tvr. 118. § (2) bekezdésében, valamint a Bv. szabályzat 144. § (1) bekezdésében foglaltakat.

● A Bv. tvr. 118. § (3) bekezdése szerint „Az előzetesen letartóztatott az ügyész – a vádirat benyújtása után a bíróság – engedélyével felügyelettel meglátogathatja a súlyos beteg hozzátartozóját és részt vehet a hozzátartozója temetésén.” A Bv. tvr. 22. § (3) bekezdése pedig az elítéltekre nézve akként rendelkezik, hogy „A büntetés-végrehajtási intézet parancsnoka elrendelheti a bilincs használatát, kivételes esetben megtagadhatja a látogatást, illetőleg a temetésen való részvétel engedélyezését.” Ezt azonban csak az elítélt esetében teheti, az előzetesen letartóztatott esetében nem, ugyanakkor az utóbbi esetben is őt terheli a felelősség. Előfordult már a gyakorlatban, hogy a bv. intézet parancsnoka rendőrség segítségét kérte, a kíséző őr karjához hozzácsíjazták a fogvatartottat. A temetés ugyanis olyan közegben és rokonság körében volt, akik között többen voltak már büntetve. Korábban bosszúállásról írtak levelet nem egy esetben, s várható volt a fogvatartott kiszabadítására irányuló cselekmény. Ezért indokolt, hogy az ügyész, mielőtt az engedélyt megadná, tájékozódjon a bv. intézet parancsnokánál, hogy az a környezet, ahová az előzetesen letartóztatottat kiengedi, nem je-

lent-e veszélyt az előzetesen letartóztatott és az őt kíséző büntetés-végrehajtási őr számára. Az engedély megadásához az előzetesen letartóztatott magatartásáról is szükséges tájékozódni. Végül ezen adatok birtokában döntsön az ügyész a Bv. tvr. 118. § (3) bekezdésén alapuló engedély megadása kérdésében. A Bv. tvr. 118. § (3) bekezdése rendelkezésének a Be. 97. § szabályaival történő összevetéséből az következik, hogy az ügyész az előzetesen letartóztatottnak a súlyos beteg hozzátartozója meglátogatására, illetve elhunyt hozzátartozója temetésén való részvételére irányuló kérelmét *abban az esetben utasíthatja el, ha joggal lehet attól tartani, hogy az engedélyezés következtében a büntetőeljárás sikerét veszélyeztető helyzet állna elő.* A Legfőbb Ügyészség nyomozás-felügyeleti főosztály vezetője NF. 2220/1994. számú körlevelében intézkedett, hogy az ügyészek, mielőtt a Bv. tvr. 118. § (3) bekezdése alapján eljárva az előzetesen letartóztatott súlyos beteg hozzátartozója meglátogatására, illetve elhunyt hozzátartozója temetésén történő részvételére irányuló kérelem tárgyában határoznak, szerezzék be a fogva tartó intézet erre vonatkozó véleményét.

● A magyar nyelvet nem ismerő külföldi állampolgároktól egyre több panasz érkezik, hogy magyar nyelven készült vádiratot kapnak kézhez. Közülük különösen az előzetes letartóztatásban lévők nincsenek abban a helyzetben, hogy ezt lefordíttathassák, tanulmányozhassák. Ilyen körülmények között a vádlott a vádirat lényegét csak a tárgyaláson ismerheti meg, ami nincs összhangban a Be. 8. §-ának (1) bekezdésével és a 181. § (1) bekezdésével sem. A vádirat tanulmányozását, illetve annak lehetőségét a tárgyaláson történő ismertetés nem pótolja, ennél fogva a vádlottat a magyar nyelv nem

tudása miatt tényleges hátrány éri a Be. 8. § (1) bekezdésében foglaltak ellenére. Emiatt pedig, mint az ítéletet lényegesen befolyásolható eljárási szabálysértés miatt, a Be. 261. § (1) bekezdésének értelmében a bíróság határozatának hatályon kívül helyezésére indítványt kell tenni, mint ahogy ez konkrét ügyben az első fokon 6 év 8 hónap szabadságvesztéssel sújtott török állampolgár ellen indult bűnügyben is megtörtént. A Be. vel olyan gyakorlat állna összhangban, ha a vádlottak *hiteles fordításban kézhez kapnák a vádiratot a tárgyalás előtt legalább 8 nappal*. A tolmács által történő egyszerű ismeretetés nem tekinthető azonosnak a tanulmányozás lehetőségével. A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 14. cikk 3/a. pontja, az Emberi Jogok és Alapvető Szabadságjogok Védelméről szóló Egyezmény, illetve az Emberi Jogok Európai Egyezménye I. fejezet 5. cikk. 2. pontja, 6. cikk, 3. cikk a.) és b.) pontja értelmében *a gyanúsított személynek joga van arra, hogy a legrészletesebb módon tájékoztatással érthető nyelven az ellene felhozott vádmegnevezéséről és indokairól, rendelkezzen a védekezésének előkészítéséhez szükséges idővel és eszközökkel*.

● Az előzetesen letartóztatottat megillető jogok között nevesítve nem szerepel a telefonhasználat joga. Tekintettel azonban arra, hogy a *telefonhasználat* is a kapcsolattartás egyik formája, hozzátartozóival pedig a törvényi feltételek mellett az előzetesen letartóztatott is jogosult kapcsolatot (levelezés, látogatás, csomagküldés) tartani, súlyosabb jogkorlátozás nem érheti, mint az elítéltet. Álláspontunk szerint a távbeszélő használatának ellenőrzésére és annak engedélyezésére a levelezésre vonatkozó rendelkezéseket kell az értelemszerű eltérések mellett alkalmazni. Ebből következik, hogy

az előzetesen letartóztatottak – ha attól az ügyész nem tiltotta el őket – távbeszélőn keresztül is tarthatnak kapcsolatot hozzátartozóikkal. Figyelemmel azonban arra, hogy a Be. 97. § (2) bekezdésének b.) pontja értelmében az előzetesen letartóztatott hozzátartozójával szóban és írásban ellenőrzés mellett érintkezhet, amennyiben az ügyész az ellenőrzés lehetőségével nem kíván élni, a távbeszélőn történő kapcsolattartást a fogvatartó intézetnek kell ellenőriznie.

● Több esetben előfordult, hogy a megyei főügyészségről a rendőrkapitányságra történő átszállításhoz a városi ügyészség ügyésze jogosulatlanul adott engedélyt, az intézet pedig ilyen aláírás mellett is engedélyezte az átszállítást. Az előzetesen letartóztatottakkal kapcsolatban a bv. intézettel meglévő „ügyészi rendelkezés–rendelvény” tartalmazza azt, hogy ki az intézkedésre jogosult ügyész az adott fogvatartottal kapcsolatban. Ezért a bv. felügyeleti ügyész helyesen hívja fel az intézet parancsnokának figyelmét arra, hogy a jövőben csak abban

az esetben engedélyezze a fogvatartott előzetes átszállítását, ha azt az ügyészi rendelkezésen megjelölt ügyész, vagy az ő szolgálati helyének vezető ügyésze írja alá. Nem egy esetben tárta fel a bv. felügyeleti ügyész, hogy az előzetesen letartóztatottakat büntársaikkal együtt átszállították bv. intézetbe a fogdából és a nyomozó hatóság nem tájékoztatta a nyomozás felügyeletét ellátó ügyészt az előzetesen letartóztatottak átszállításáról.

Előfordult, hogy az előzetesen letartóztatott kihallgatását a Bv. Szakutasítás 54. § (1) bekezdés ellenére nem az intézet parancsnoka, hanem a bv. osztályvezető-helyettes engedélyezte. Szintén – három alkalommal is – parancsnokhelyettes engedélyezte a gyanúsított kiadását a nyomozó hatóságnak. Ez, persze, ellentétes a vonatkozó jogszabályi rendelkezésekkel. A Bv. tvr. előírásai szerint az előzetesen letartóztatottakat el kell különíteni az elítéltektől. Még mindig tapasztalható, hogy az előzetesen letartóztatottak jögerősen elítéltekkel együtt is elhelyezésre kerültek.

A bv. felügyeleti ügyész a fogvatartott azon panaszát, hogy a lakásán megverték, mielőtt beszállították, helyeselhetően megküldte az illetékes ügyészségi nyomozó hivatalhoz. Ha a fogvatartott szóban előadott panasza vagy bejelentése rendőr vagy büntetés-végrehajtási dolgozó ellen irányul, azt az ügyész a szükséges intézkedések megtétele előtt minden esetben foglalja jegyzőkönyvbe.

Egy-két megyében a rendőrségi fogdák tarthatatlan állapotára a törvényességi felügyeletet ellátó ügyészek számos alkalommal felhívták a figyelmet, azonban ez kevés esetben vezetett eredményre, illetve csak jóval később. Az Országos Rendőr-főkapitányság a szükséges anyagi eszközök hiá-

nyára hivatkozott. Több esetben előfordult, hogy a fogva tartást elrendelő vezető helyett ténylegesen – hivatali időn belül, munkanapokon – a fogdában más személy is aláírta a határozatokat és a rendelvényeket.

● Előzetesen letartóztatottak – különösen az utóbbi időben a bolgár állampolgárságúak – kifogásolták, hogy a bíróságtól iratokat fordítás nélkül kaptak. Ezeket az iratokat átvétel nélkül visszaküldték a bíróságnak. A bv. intézettől kapott tájékoztatás szerint előfordult, hogy egyes bírák úgynevezett *kényszerkézbésítést* kértek. Erre azonban annak kivihetatlensége miatt nem került sor, az iratokat visszajuttatták a feladónak. A bv. intézet a külföldiek levelezését nem ellenőrzi, nem korlátozza, a levelek lefordítását nem tudja végezni. A bv. intézetben belül, ha kapcsolatfelvételre van szükség, a tolmácsolásról gondoskodnak. Idegen szerv által küldött iratok bv. intézet részéről történő lefordítása azonban anyagi okból nem történik meg. Minden szervnek magának kell a tolmácsolásról, illetve fordításról gondoskodnia.

A konkrét ügyben felmerült jogértelmezési kérdés arra irányult, hogy a vádirat benyújtását követően, ha a bíróság a terhelt előzetes letartóztatását megszünteti, a határozat ellen benyújtott fellebbezésnek van-e halasztó hatálya. Ha a vádiratot még nem nyújtották be, a Be. 379/B § (4) bekezdése értelmében ügyészi fellebbezés esetén van halasztó hatálya (bár főosztályaink között vitatott még, hogy az meddig tart), azonban a vádirat benyújtását követően nem alkalmazhatóak a Be. 379/A, illetőleg 379/B §-aiban szabályozott kényszerintézkedésekkel kapcsolatos eljárás rendelkezései. Ebben az esetben a Be. 258. §, illetve a 269. § rendelkezései irányadóak, tehát a végzés ellen fellebbezésnek csak akkor van halasztó hatálya

a határozat végrehajtására, ha azt a törvény kifejezetten kimondja. Figyelemmel arra, hogy a Bv. előzetes letartóztatásra vonatkozó 92–97. §-ai ilyen rendelkezést nem tartalmaznak, ezért ha a bíróság a terhelt előzetes letartóztatását megszünteti, azt fellebbezés elbírálásának bevétele nélkül végre kell hajtani és a letartóztatottat azonnal szabadlábra kell helyezni.

● Az előzetes letartóztatás megszakításáról és a szabadságvesztés-büntetés foganatba vételéről (Bv. szabályzat 141. §) a bv. intézet csak azt a bíróságot tudja értesíteni, amely az előzetes letartóztatást elrendelte, illetve meghosszabbította, mivel csak ennek ügyszámát ismeri, ez áll rendelkezésére, ha az ügyész nem állított ki rendelvényt vagy rendelkezést még a bv. intézetbe szállítás előtt. A bíróságnak azonban nincs szüksége erre az információra, sokkal inkább szükség lenne a nyomozás felügyeletét ellátó ügyésznek, akinek személyéről viszont a bv. intézetnek nincs tudomása ügyészi rendelvény hiányában. Ennek következményeként előfordult, hogy az előzetes letartóztatás megszakítása után az elítélt a büntetését letöltötte, de az előzetes letartóztatás kérdésében nem intézkedtek. Eltérő gyakorlat alakult ki abban a kérdésben, hogy a szabadságvesztés letöltése után az előzetes letartóztatást minden esetben ismét el kell-e rendelni vagy elég meghosszabbítani, illetőleg az elrendelés (meghosszabbítás) tartamából még le nem töltött időt foganatba lehet-e venni. Újabb intézkedés – előzetes letartóztatás elrendelése – álláspontunk szerint csak akkor szükséges, ha ez a határidő már lejárt, és az előzetes letartóztatás elrendelésének indokai változatlanul fennállanak. Ilyenkor tehát ismét dönteni kell az előzetes letartóztatásról, amire az ügyésznek indítványt kell tennie. Ezért a nyomozást felügyelő ügyész az

előzetes letartóztatás lejáratási időpontja előtt kérjen tájékoztatást a bv. intézettől arra vonatkozóan, hogy az előzetesen letartóztatott tölt-e más ügyben jogerősen kiszabott szabadságvesztés-büntetést, s ha igen, ebből várhatóan mikor szabadul. További kérdésként merült fel a gyakorlatban, hogy ilyenkor a fogva tartás helye szerinti bíróság, vagy pedig a folyamatban lévő ügyben eljáró bíróság döntsön-e. A helyes gyakorlat az lenne, ha a szabadságvesztés lejáratási időpontja előtt a terheltet a végrehajtó intézetből visszavinnék abba a megyei intézetbe, amelyik megyében ellene a büntetőeljárás folyamatban van, s akkor nem lehet kérdéses, hogy melyik bíróságnak kell döntenie a fogva tartás kérdésében.

Kérdésként merült fel, hogy az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazása ● alatt az intézettől időlegesen távol lévő fogvatartottak állampolgári jogai milyen mértékben korlátozóztak. A Bv. tvr. 7/A, valamint a 28/A §-ában szabályozott, a fogház, illetőleg a börtön végrehajtásának általános szabályainál enyhébb szabályok alkalmazása a végrehajtási rezsim olyan tartós enyhítését jelenti, amelynek során az elítélt továbbra is szabadságvesztés-büntetését tölti abban az esetben is, ha a 28/A §. (1) bekezdés a.) pontjában meghatározott időre az intézetből eltávozik. A Bv. tvr. 25. § (1) bekezdés e.) pontja alapján az elítélt számára a büntetés céljával nem ellentétes jogainak gyakorlását biztosítani kell. A Btk. 41. § (3) bekezdése szerint a szabadságvesztés végrehajtása alatt szünetelnek az elítéltek azok az állampolgári jogai és kötelezettségei, amelyek a büntetés céljával ellentétesek, így különösen azok, amelyekre a közügyektől való eltiltás kiterjedt. A Bv. tvr. 32. §-a garanciális rendelkezésként kimondja, hogy a szabadságvesztés végrehajtása alatt az elf-

télt állampolgári jogai és kötelezettségei annyiban szünetelnek, illetve korlátozottak, amennyiben erről az ítélet vagy törvény rendelkezik. Mindezzel összhangban szabályozza a Bv. tvr. 36. § (6) bek. b.) pontja, hogy a szabadságvesztés végrehajtása alatt *szünetel az elítélt joga a gyülekezéshez*. A gyülekezési jog fogalmát az 1989. évi III. törvény 2. § (1) bekezdése határozza meg. Ennek értelmében a gyülekezési jog gyakorlása keretében békés összejövetelek, felvonulások és tüntetések (rendezvények) tartathatók, amelyen a résztvevők véleményüket szabadon kinyilváníthatják. A törvény hatálya nem terjed ki például az egyházi-, kulturális- és sportrendezvényekre, sem a családi eseményekkel kapcsolatos rendezvényekre. Mindebből következik, hogy a szabadságvesztést töltő, de az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazása révén az intézettől ideiglenesen távol lévő elítélt gyülekezési joga is szünetel, tehát a gyülekezési jog körébe tartozó rendezvényeken – például politikai rendezvényeken – nem vehet részt. Erre az elítéltet eltávozása előtt figyelmeztetni kell. Ha a fogvatartott ilyen rendezvényen vesz részt, az eltávozással kapcsolatos magatartási szabályok megszegéseként értékelhető. A törvény nem zárja ki annak a lehetőségét, hogy az eltávozással kapcsolatos ilyen magatartási szabályszegés esetén – ha azt az intézet parancsnoka súlyos fegyelemsértésnek tekinti – kezdeményezze a bv. bírónál az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazásának megszüntetését.

● Gyakorlatban továbbra is kérdésként merült fel, hogy ha az összbüntetésbe foglalásnak a Btk. 92. §-ában írt törvényi feltételei fennállnak, az egyes alapítéletekben meghatározott rendelkezések közül a terheltre nézve a leghátrányosabb alkalmazásának van helye. Ez értelemszerűen vonat-

kozik a feltételes szabadságból történő kizárásra is. Ha tehát az összbüntetés bármelyik alapítélete szerint az elítélt ki van zárva a feltételes szabadság kedvezményéből, ez azt jelenti, hogy az összbüntetésből sem bocsátható feltételes szabadságra. A Legfelsőbb Bíróság 206. számú eseti döntése kimondja, hogy a feltételes szabadságból való kizárásra nem nyújt alapot, ha a terhelt a korábbi büntetésekor végrehajtási kegyelemben részesült és az újabb szándékos bűncselekményt, amelyért a bíróság szabadságvesztésre ítéli – a várakozási idő alatt követte el. A feltételes szabadságból történő kizárásra csak abban az esetben kerülhet sor, amennyiben az újabb bűncselekmény elkövetése nemcsak a közkegyelem hatálya alatt, hanem egyben a feltételes szabadság próbaideje alatt történt. A végrehajtási kegyelem megállapító (deklaratív) hatályú rendelkezés, ezért ahhoz anyagi jogerőhatás nem fűződik. Ez okból pedig nem lehet kétséges, hogy a végrehajtási kegyelem utólagos helyesbítését vagy annak kiegészítését illetően azok a jogosultságok, amelyek a bv. bírót megilletik, vonatkoznak az ügyet érdemben elbíráló bíróságra is. A végrehajtási kegyelem hatályvesztésének megállapítását rendszerint követi az összbüntetési eljárás. Annak késedelemtől mentes – ugyanakkor az elítélt javát szolgáló – lefolytatása indokolja, hogy a korábban alkalmazott közkegyelem hatályvesztéséhez vezető okokat elsőként észlelő bíróság rendelkezik határozatban történő kimondásáról. A Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiuma véleményét tartalmazó és 1990. év június 25. napján kelt 1990. El. II. C. 1/8. számú emlékeztető 3. pontjában írottak szerint, ha a végrehajtási kegyelem a végrehajtásban próbaidőre felfüggesztett szabadságvesztésre vonatkozott és azt utóbb az 1990. évi XXXIX. törvény 9.

§-ában írt okból a hatályát veszítette, úgy általában a törvény hatálybalépését követően elkövetett bűncselekményt elbíráló bíróságnak kell a kegyelem hatályvesztéséről határoznia, ha azonban ez a bíróság a próbaidőre felfüggesztett szabadságvesztés végrehajtása elrendelését elmulasztotta, úgy arról a Be. 377. § (1) bekezdése b.) pontja szerinti különleges eljárásban kell utólag rendelkezni. (Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bírósága B. IV. 2881/1993. számú határozata). További értelmezési kérdést vetett fel, hogyan kell eljárni abban az esetben, ha a feltételes szabadságot nem szüntetik meg, azonban az azért nem tekinthető eredményesen elteltnak, mert annak tartama alatt jogerős szabadságvesztés büntetést vesznek foganatba. Ilyenkor a feltételes szabadság anélkül szűnik meg, hogy a Btk. 48. § (4) bekezdésében írt körülmények fennállnának. Tekintettel arra, hogy a feltételes szabadság és a szabadságvesztés egyidejű töltésének – amint arra a Legfelsőbb Bíróság hivatkozott állásfoglalása is rámutat – nem lehet helye, így a közkegyelemmel csökkentett tartamból engedélyezett feltételes szabadság nem tekinthető eredményesen elteltnak, ezért az összbüntetésbe történő beszámítására sem kerülhet sor.

● Ha külföldi állampolgárral szemben kiszabott büntetés végrehajtása más államnak nem kerül átengedésre, úgy a büntetés végrehajtásának módjára a magyar törvényt kell alkalmazni. Ebből pedig következik, hogy eltérő rendelkezés hiányában a Bv. tvr. irányadó a külföldi állampolgárságú elítéltek szabadságvesztésének végrehajtásakor is. A külföldi állampolgárokra vonatkozó eltérő rendelkezéseket a törvény külön neve-síti (pl.: anyanyelvhasználat, konzullal való érintkezés lehetősége). Eltérő jogszabályi rendelkezések hiányában a külföldi állam-

polgárságú elítéltek jogi helyzete azonos a magyar állampolgárságú elítéltekével. Nincs tehát törvényi akadálya annak, hogy külföldi elítélt részére engedélyezzenek ki-maradást, rövid tartamú eltávozást. A törvény azt sem zárja ki, hogy külföldi elítélt esetében sor kerülhessen enyhébb végrehaj-tási szabályok alkalmazására. Ezekben az esetekben azonban az enyhébb törvényi fel-tételek fennállása mellett különös súllyal kell vizsgálni, hogy a konkrét személynél az adott kedvezmény esetén érvényesülhet-e a törvény célja, biztosítottak-e a kedvezmény eredményes alkalmazásának feltételei. Ha a külföldi állampolgárt a bíróság végrehajtan-dó szabadságvesztés mellett mellékbüntet-ésként kiutasításra ítélte – a Bv. tvr. 75. § (1) bekezdése alapján – a kiutasítást a szabadságvesztés-büntetés kiállása után kell végrehajtani. Ebből következően a ki-utasítás csak akkor hatályosul, ha az elítélt a büntetését már kitöltötte. Önmagában a ki-utasítás nem zárja el az elítéltet attól, hogy az intézetet a törvényben szabályozott formá-ban elhagyhassa, azonban ilyenkor fokozot-tan kell figyelembe venni, hogy a főbüntetés kiállását követően nem kívánatos az elítél-tnek az országban tartózkodása.

● Az egyik bv. intézetben azt tártá fel a bv. felügyeleti ügyész, hogy a bv. intézeti parancsnok a Bv. Szakutasításban foglaltak-tól eltérően értelmezi a járványügyi érdekből szükséges *előzetes és esetenkénti orvosi vizsgálat* elvégzését. A munkaköri alkalmasság orvosi vizsgálatáról és véleménye-zéséről szóló 4/1981. (III. 31.) EüM-rendelet (R) – amelynek egyes szakaszait a 8/1992. (IV. 15.) NM-rendelet módosította – 3. § (1) bekezdése írja elő, hogy mi a célja a munkaköri alkalmassági vizsgálatnak. R. 6. § (1) bekezdése pedig meghatározza, hogy a 3. § (1) bekezdésében foglaltakon túl,

járványügyi érdekből végzett előzetes és esetenkénti orvosi vizsgálat alkalmával vizsgálni kell azt is, hogy az adott személyek nem szenvednek-e fertőző gümőkórban, fertőző gyomor- vagy bélbetegségben, olyan fertőző bőrbetegségben, amely a foglalkozásuk gyakorlása következtében mások megbetegedését előidézhetheti, illetőleg nincs-e undort keltő bőrelváltozásuk.

A 6. § (1) bekezdés b.) pontjában írt körülmények eldöntésére szolgál az alkalmassági vizsgálaton megjelent személy *klinikai vizsgálata vagy kikérdezése* és arra vonatkozó nyilatkozata, hogy nincs heveny gyomor- és bélpanasza, hasmenése a vizsgálat időpontjában. Ez utóbbi esetben tehát az R. szabályai szerint mellőzhető a klinikai vizsgálat. Az R. 3. § (1) bekezdés b.) pontjában írt – illetve a Bv. Szakutasítás 642. (2) bekezdés c.) pontjában azonos módon megjelölt – körülmény esetén R. 6. § (5) bekezdése alapján csak akkor mellőzhető, ha a munkavállaló nyilatkozata és az egészségügyi állapotára vonatkozó, Magyarországon kiállított – és szükség szerint – rendelkezésre álló orvosi dokumentáció alapján együttesen valószínűsíthető, hogy a személy ilyen kórokozókat szervezetében nem hordoz és nem ürít. E körben tehát az orvosi vizsgálat mellőzéséhez az érintett személy nyilatkozata önmagában nem elegendő. Téves tehát a bv. intézeti parancsnok hivatkozása erre. A felmerült kérdéssel kapcsolatban le kell szögezni azt is, hogy az R. alkalmassági vizsgálatok általános szabályait mondja ki. Az R.-hez képest a Szakutasítás a büntetés-végrehajtási viszonyokra kiadott speciális, részben – éppen a sajátos feltételek miatt indokolatlan – szigorúbb szabály. A jogalkotásról szóló 1987. évi IX. törvény 49. § (1) bekezdése értelmében a miniszeri utasítás a közvetlen irányítás alá tartozó szervek tevé-

kenységét szabályozza és mint ilyent az érintett szervnek kötelessége megtartani. Az Utasítás 642. § (3) bekezdés kötelezően előírja a járványügyi szempontból végzendő szakorvosi, laboratóriumi, illetőleg ernyőképszűrő vizsgálatot. A vizsgálat elmaradása veszélyforrást eredményezhet az elitelt közösségre, ezért álláspontunk szerint a bv. intézetnek a hatályos Bv. Szakutasítás szabályai szerint kell eljárnia.

● Gyakorlatban felmerült kérdés, hogy van-e helye beszámításnak abban az esetben, ha a terhelt a szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának megkezdése előtt, illetve annak félbeszakítása alatt jogtalanul külföldre távozik, majd elfogatóparancs alapján a külföldi hatóság őrizetébe kerül. A Btk. 99. § (1) bekezdése értelmében a kiszabott szabadságvesztésbe, közérdekű munkába, pénzbüntetésbe, illetőleg pénz- mellékbüntetésbe az előzetes fogva tartás teljes idejét be kell számítani. Az előzetes fogva tartás fogalmát a Btk. nem határozza meg, de érteni kell rajta minden, az elkövetett cselekményből eredő hivatalos eljárás során alkalmazott szabadságelvonást (BH. 1976. évi 11. szám, 487. határozat), így különösen az *őrizetbe vételt, az előzetes letartóztatást*. A külföldön végrehajtott büntetés vagy előzetes fogva tartás beszámításáról a Btk. 6. § (2) bekezdése rendelkezik. Ennek alapján a külföldön végrehajtott büntetést vagy előzetes fogva tartást a magyar bíróság által kiszabott büntetésbe be kell számítani. Ez azonban csak arra az esetre vonatkozik, ha a magyar Btk. hatálya alá tartozó személy cselekményét külföldi bíróság már elbírálta és a legfőbb ügyész határozata alapján a büntetőeljárást a magyar hatóságok is lefolytatják. Ebben az esetben tehát a „ne bis in idem” elve érvényesül, méltánytalan lenne ugyanis, ha az elkövetőnek ugyanolyan bűncselek-

mény miatt kétszeres büntetést kellene kiállnia. Ezért mind a külföldön végrehajtott büntetést, mind az ott kiállott előzetes fogva tartást be kell számítani abba a büntetésbe, amelyet magyar bíróság szab ki.

● A Be. 389. § (2) bekezdése értelmében a bíróság akkor is elfogatóparancsot bocsát ki, ha jogerősen kiszabott büntetést külföldön lévő terheltnek kell végrehajtani. Erre rendszerint akkor kerül sor, ha az elítélt a büntetés jogerős kiszabását követően távozik külföldre és önként nem hajlandó visszatérni. Az eddigiekből következően megállapítható, hogy a *kiadatási letartóztatás* az előzetes letartóztatás egy speciális esete, amelynek sajátosságát az adja, hogy azt egy másik állam fogyanatosítja. Az intézmény lényege hasonló az előzetes letartóztatáshoz, azaz olyan szabadságelvonással járó kényszerintézkedés, amelyet a megszökött terhelttel szemben rendelnek el. Beszámításra a korábban kifejtettek miatt a Btk. 6. § (2) bekezdése alapján nem kerülhet sor. Hasonló módon nem jöhet szóba a Be. 379. §-a szerinti különleges eljárás szabályainak alkalmazásával az utólagos bírósági beszámítás sem. A Btk. 90. §-a szerint *beszámításról a bűnösséget kimondó és büntetést kiszabó ítélet rendelkező részében kell határozni* (Be. 220. § (2) bek.). A Be. 379. §-ában szabályozott különleges eljárás az alapügyben eljáró bíróság mulasztásának pótlására vagy a törvénysértő alapügyben eljáró bíróság mulasztásának pótlására vagy törvénysértő rendelkezés orvoslására szolgál. Az előzetes fogva tartás beszámításának hiányáról akkor beszélünk, ha az alapügyben hozott jogerős ítélet a terhelt előzetes fogva tartását nem számítja be a kiszabott büntetésbe, holott ennek helye lenne. Törvénysértő tehát az eljárás, amely a Be. 379. §-a szerinti eljárás

alkalmazza akkor, amikor az alapügy ítélete ugyan nem rendelkezett a beszámításról, de erről nem is kellett rendelkeznie, mert – például esetünkben – az fel sem mérülhetett.

A külföldön előzetes letartóztatásban töltött idő azonban nem maradhat „független”, azt a kiszabott szabadságvesztésbe be kell számítani. A beszámításról a hatályos büntetőjogszabályok nem rendelkeznek, figyelemmel arra, hogy alapvetően végrehajtási kérdéssről van szó. A beszámításra vonatkozó rendelkezést a Bv. szabályzat 7. § (5) bekezdése tartalmazza. Ennek értelmében *„a szabadságvesztés végrehajtása alatt elrendelt elővezetés vagy elfogatóparancs alapján őrizetben töltött időt a szabadságvesztésbe be kell számítani.”* E rendelkezés nem tesz különbséget abban, hogy az őrizetet hol, melyik országban fogyanatosították. Álláspontunk szerint az a helyes megoldás, ha a bv. intézet e rendelkezés alapján intézkedik a kiadatási fogva tartásban töltött idő szabadságvesztésbe történő beszámításáról.

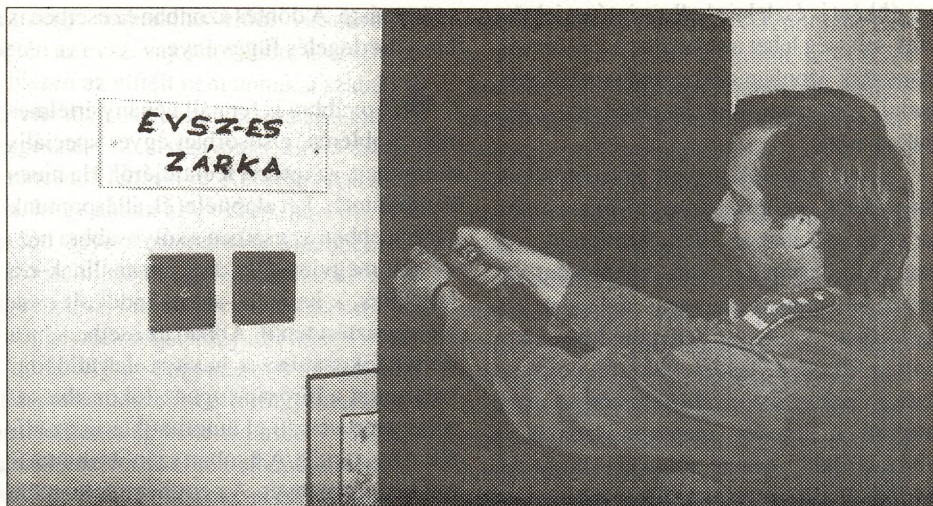
● Sok kérdés merült fel az *enyhébb végrehajtási szabályok* (továbbiakban röviden: evsz.) alkalmazásával kapcsolatban. A miniszteri indoklás 5. pontja tartalmazza, hogy az elítélt köteles megtartani az eltávozással, illetőleg a bv. intézeten kívüli munkával kapcsolatos magatartási szabályokat, amelyeket a bv. intézet határoz meg. Ezek megszegése a büntetés-végrehajtás rendjének vétkes megsértését jelenti, ezért általában fegyelmi fenyítésnek van helye. A magatartási szabályok ismételt vagy súlyos megszegéséhez azonban a törvény súlyos jogkövetkezményeket fűz, az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazásának megszüntetését helyezi kilátásba. Azt, hogy az eltávozással, illetve a bv. intézeten kívüli munkavégzéssel kapcsolatos magatartási szabályok meg-

szegése mikor súlyos, a törvény példálózva határozza meg: *így különösen akkor súlyos, ha az elítélt az eltávozásról nem az előírt időn belül tér vissza, vagy más súlyos fegyelemsértést követ el.* Az adott eset súlyát mérlegelni kell, egy alkalommal néhány perces késés esetén nem indokolt az enyhébb végrehajtási szabályok megszüntetése. Súlyos fegyelemsértés például, ha az elítélt az eltávozása alkalmával *lerészegedik, nyilvánosan megbotránkoztatóan viselkedik vagy az eltávozás alkalmával, illetve a munkavégzés során tulajdon elleni szabálysértést követ el.* Ebből az indoklási szövegből következik – hiszen példálózó felsorolást tartalmaz –, hogy az elítélt az intézeten belüli szabályszegéssel is elkövethet fegyelmi vétséget. Ha az elítélt az eltávozásról részegen tér vissza, ha sem rendbontást sem megbotránkozást nem kelt, csak egyszerűen lefekszik aludni, akkor is megvalósítja a fegyelemsértést. Ha nem így gondolta volna a törvényhozó, akkor a lerészegedik szó után nem vesszôt tett volna, hanem kötőszót.

Az a tendencia látszik, hogy az elítéltek egyre nagyobb számban kérik a bíróságokat az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazásának elrendelésére. Nagy jelentősége van az elítéltek pontos tájékoztatásának, mivel több félreértést lehet tapasztalni. A leggyakoribb tévedés, hogy *összekeverik* a jutalomból adható rövid tartamú eltávozási és kimaradási lehetőséggel. Szintén tipikus, de a hangulat szempontjából veszélyesebb, hogy egyfajta *járandóságnak* fogják fel, mint ami például három jutalom után automatikusan járna. Igen fontos az elítéltek megfelelő tájékoztatása arról is, hogy milyen változás várható helyzetükben az evsz. engedélyezésével. Az intézeti elhelyezési és foglalkoztatási feltételek hiánya miatt sor kerülhet leváltásukra a munkából, illetve

más intézetbe szállíthatják. Az esetleges előnyök és hátrányok mérlegelése az elítélt dolga. Az intézet csupán a döntéshez szükséges információkat adja, a felelősségteljes döntést e kérdésben az elítéltre bízta.

Szabályozatlan kérdés, hogy milyen hosszú szabadságvesztés esetén célszerű evsz.-t kezdeményezni. A törvény nem szab felső határt, ez az intézmény feltételeiből következően a büntetés-végrehajtás tevékenységére és a közbiztonságra is komoly hatást gyakorolhat. Ez a probléma jelenleg is fennáll. Hat évnél hosszabb büntetési ideje van az evsz.-be soroltak mintegy 20 százalékának. Általános tapasztalat szerint a megyei intézetekben általában nincs hosszúdós evsz.-es elítélt, ami főleg abból adódik, hogy az elhelyezési szabályok miatt eleve nem is tarthattak vissza ilyen elítélteket. A büntetés célját kérdőjelezi meg, de a közvéleményt is felháborítja, ha az emberölés miatt hosszú szabadságvesztésre ítélt személy néhány hónap múlva már az utcán sétál. Ez a gyakorlatban súlyos gond, de a jogalkotás-kor is oda kellett volna figyelni erre, hiszen az elítélt, a védő a három, illetve hat hónap eltelte után bármikor kérheti. Mérlegelés alapján az intézet döntheti el, javasolja-e vagy sem. Mindenesetre a büntetés felének letöltése előtt aligha célszerű megadni, sőt az ilyen döntés nem helyeselhető. Önmagában tehát a hosszú ítéleti idő csak akkor okoz problémát, ha tartós a még hátralévő időszak is. Erre már szerencsére kevesebb példa van (pl. Szegeden egy evsz.-es elítélt tízéves ítéletéből 6 év van hátra.) Az összkép ebből a szempontból kedvezőbb. Az evsz. hatálya alá sorolt elítéltek nagy többségénél a várható szabadulás 2 éven belül esedékes, mintegy 15 százalékuk szabadulása várható 2 éven túl. Az ítéleti idő és a büntetésből hátralévő idő aránya több dologra enged követ-

keztetni. A hosszabb szabadságvesztés mögött általában súlyosabb bűncselekmény van. Az intézetek ezekben az esetekben nagyon megfontolják az indítványozást, ami helyeselhető. Fennáll azonban az a furcsa helyzet, hogy az elítéltek az eddiginél nagyobb arányban kezdeményezik átsorolásukat, s ennek gyakorlatilag semmilyen törvényi korlátja sincs. Egyelőre az evsz. alkalmazásának eredeti célja jobban érvényesül, mivel a gyakorlatban elsősorban a rövid szabadságvesztésre ítélt, illetve szabadulás előtt álló elítélteknél jellemző az alkalmazása. Várhatóan az intézetek javaslataikban továbbra is hangsúlyozzák a büntetés tartamának fontosságát. Ez és az ügyészi fellebbezési jog gyakorlása jelenthet garanciát arra, hogy a veszélyes elítéltek nem kerülnek túl korán az evsz. alkalmazásának hatálya alá.

Még nem merült fel az a probléma, hogy vajon az átmeneti csoportba utalt elítélt helyezhető-e az evsz. alkalmazási körébe? Viszont ennek a helyzetnek fordítottja is elképzelhető. Semmilyen jogi korlátozás nincs arra, hogy az átmeneti csoportba utalt elítéltek esetleg kérelmezhetik-e. Kieme-

lendő, hogy csak bv. bírói döntés alapján kerülhet és csak börtön fokozatból az átmeneti csoportban lévő elítélt evsz. hatálya alá.

A bv. bíró – Csongrád megye kivételével – a módosított Bv. tvr. 6. § (3) bek. b.) pontja előírásának megfelelően meghallgatja az elítéltet, sőt még annak nevelőjét is az evsz.-szel kapcsolatban. Az iratokból, a bírói meghallgatásokról készült jegyzőkönyvekből az tűnik ki, hogy a legtöbb megyében általában jelen van a bv. felügyeleti ügyész az elítélt e tárgyban történt bv. bírói meghallgatásán. Felmérésünk szerint az esetek 46 százalékában volt jelen. Ugyanakkor van olyan vélemény is, hogy az ügyész jelenléte abból a szempontból lenne előnyös, ha egyetértés esetén azonnal jogerőssé válna a bíróság végzése; hátrányos lenne viszont – amit az ügyészek nem tudnak elfogadni – abból a szempontból, hogy olyan döntéskor, mellyel a parancsnok nem ért egyet, nem lenne mód erről a körülményről az ügyészt tájékoztatni. Az elítélt nevelője ott van a meghallgatáson, a parancsnok is ott lehet és ilyen irányú kérését közölheti az ügyésszel. A megalapozatlanságot az ügyészek

egyébként is észlelnie kell, az intézet jelzése csak segítség lehet a számára. Az intézet álláspontját azonban akkor sem köteles elfogadni, vele azonosulni, ha nincs ott a meghallgatáson.

A tapasztalatok szerint az evsz. alkalmazásának felfüggesztése és visszavonása az eltelt idő alatt az elítéltek mintegy 6–8 százalékát érintette. Vitás kérdésként vetették fel, hogy az eltávozás ideje alatt fogyaszthatnak-e és milyen mértékben alkoholt az elítéltek. Tekintettel arra, hogy ezt csak a visszatéréskor lehet ellenőrizni, több intézetben mindig megszondáztatják a visszatérőket. Annak ellenére, hogy fegyelmi felelősségre csak akkor lehet vonni az alkoholt fogyasztókat, ha az intézet rendjét is megsértik. Álláspontunk szerint az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazása nem jelentheti azt, hogy az elítélt nem köteles a bv. intézet belső rendjét megtartani, törvényben előírt kötelezettségeit teljesíteni. A jogalkotó szándéka nyilván nem lehetett az, hogy ha az elítélt kötelezettségeit ismételen vagy súlyosan megszegi, az ne érinthesse a Bv. tvr. 28/A §-ában engedélyezett kedvezményét. A törvény szövege nem zárja ki, hogy az intézet ilyenkor előterjesztést tegyen a bv. bíróhoz a meg-

szüntetésre. A döntés azonban ez esetben is bírói mérlegelés függvénye.

● Továbbra is fennáll néhány értelmezési probléma, elsősorban egyes speciális esetekben, az intézet teendőjéről. Ha nincs összbüntetés, két alapítélet él, álláspontunk szerint ebben az esetben a súlyosabbra nézve kell megvizsgálni, hogy fennállnak-e a feltételek, s ha igen, akkor indokolt csak előterjesztést tenni. Abban az esetben, ha a börtön fokozatú evsz. hatálya alatt álló fogvatartottat a bíróság fogház fokozatba sorolja, nem veszíti el automatikusan az elítélt a Bv. tvr. 28/A §-ában számára biztosított kedvezményét. Az enyhébb fokozatba sorolást ugyanis a fogvatartott kifogástalan magatartása alapozza meg, ez pedig nem eredményezheti azt, hogy a fogvatartott összességében kedvezőtlenebb helyzetbe kerüljön, mint előtte. Ez méltánytalan hátrányt eredményezne. Ha az evsz.-ben lévő fogvatartottat a bíróság fegyház fokozatú szabadságvesztés-büntetésre ítéli, álláspontunk szerint az intézetnek az összbüntetésbe foglalás bevétele nélkül előterjesztést kell tennie az enyhébb végrehajtási szabályok megszüntetésére. Ha az evsz.-es elítélt újabb azonos vagy enyhébb végrehajtási fokozatú ítéletet kap és a két ítéletet összbüntetésbe foglalják – tekintettel arra, hogy a bíróság az evsz.-t nem az összbüntetésre állapította meg –, az intézet akkor jár el helyesen, ha újabb előterjesztést tesz a bírósághoz. Több börtön fokozatú elítélt esetében – amint arra már utaltam – a leg-súlyosabb büntetés vonatkozásában kell vizsgálni az intézeteknek az előterjesztés törvényi feltételeit. Ha az összbüntetés végrehajtási fokozata a későbbiek során a Btk. 42. § (3) bekezdése alapján fegyház lesz, az intézetnek előterjesztést kell tennie az evsz. megszüntetésére. Feltételes ked-

vezmény szabadulás előtti visszavonása esetén az evsz. vajon továbbra is érvényes-e, hiszen az elítélt nem annak a szabályait sértette meg. Az evsz. alkalmazásának felfüggesztése a visszavonás elbírálásáig a parancsnok hatásköre. Kérdéses volt azonban, hogy abban az esetben, ha a bv. felügyeleti ügyész másodfokra fellebbezett, a másodfokú döntésig fenntartható-e a felfüggesztés. A miniszteri indoklás szerint a felfüggesztés célja, hogy az elítélt a bv. bíró döntéséig ne hagyhassa el az intézetet. Álláspontunk szerint a felfüggesztésnek a jogerős döntésig kellene tartania. Hasonló a probléma, ha az elítélt ellen újabb büntetőeljárás indul. Ilyenkor az elítélt nem távozhat el az intézetből, ezért célszerű volna az evsz. előtti helyzetet nála az eljárás befejezéséig visszaállítani, mivel a felfüggesztés addig állhat fenn – ez esetben nincs kötelező felfüggesztés, csak az intézetet nem hagyhatja el –, de előterjesztést nem kell tenni. Az evsz. alkalmazása tehát a törvényben megfogalmazottak szerint nem jelent új végrehajtási fokozatot. Az intézménystruktúra a földrajzi elhelyezkedés következtében csak kismértékben felel meg annak, hogy az evsz. tartalmi jellegként megjelenő elemeit a kívánt mértékben meg lehessen valósítani.

● 1992. december 31-én pártfogó felügyelet hatálya alatt 3044 fő, 1993. december 31. napján pedig 4039 fő állott. Emelkedés tapasztalható a feltételes szabadságra bocsátottak (Btk. 48. § (3) bek.) és a felfüggesztett szabadságvesztésre ítélt pártfogoltak (Btk. 89. § (6) bek.) számában. Több ügyben kifogásolta a bv. felügyeleti ügyész, hogy az elítélt ellenőrzéséről semmiféle adat nem áll az iratokban rendelkezésre; tehát arról, hogy a rendőrség ellenőrizte volna, holott a terhére megállapított

kijárási tilalmat csak a helyi rendőrség tudta volna ellenőrizni. Előfordult, hogy a sorozatos eredménytelen ellenőrzés ellenére a hivatásos pártfogó nem fordult a rendőrséghez a pártfogolt ellenőrzését kérve. Feltehető volt az iratokból az is, hogy a pártfogolt nem megfelelő magatartást tanúsít, ennek ellenére a bv. felügyeleti ügyész nem talált az iratokban semmi nyomot arról, hogy a hivatásos pártfogó intézkedett volna. Egyes ügyekben megállapította a bv. felügyeleti ügyész, hogy a pártfogó felügyelet nem érte el a célját, az ellenőrzés nem volt kellő mértékben gyakori és hatékony, a pártfogó felügyelet ideje alatt a pártfogolt bűncselekmény-sorozatot követett el, és kezdetől fogva nem tartotta be a magatartási szabályokat sem.

Gyakori kérdés, hogy felnőttkorú elítélt esetében a pártfogó felügyeletet be kell-e jegyezni a személyi igazolványba. A Bv. tvr. 94. § (2) bekezdése értelmében *a pártfogó felügyelet végrehajtásában a rendőrség közreműködik*. Ennek során többek között *„bejegyzi a pártfogolt személyi igazolványába az intézkedéssel kapcsolatos rendelkezéseket...”*. A törvény tehát e kérdésben egyértelmű eligazítást ad. Persze, ha időközben változik a személyi igazolványra vonatkozó rendelet, könnyen megszűnhet a bejegyzési lehetőség. Nyilvánvalóan ilyenkor ezt pótlappal vagy igazolással majd kiegészítik. Ma azonban ilyen rendelkezés sehol sem található. Ha a rendőrség ilyen igazolást hozzászól, abban az esetben köteles a pártfogolt azt magánál tartani. Természetesen ez is felveti a különféle jogszabályok közötti harmónia megteremtésének szükségességét.

A pártfogó felügyelet megszűnésére újabb bűncselekmény elkövetése folytán 168, a pártfogó felügyelet magatartási sza-

bályainak megszegése miatt pedig 25 esetben került sor. A pártfogóktól az ügyészekhez érkezett előterjesztések száma a következőképpen alakult: 39 feltételes szabadságra bocsátott, 30 próbára bocsátott, 31 felfüggesztett szabadságvesztésre ítélt ügyben tett javaslatot a hivatásos pártfogó, az ügyész 29 esetben a feltételes szabadság megszüntetésére, 26 esetben a próbára bocsátás megszüntetésére, és szintén 26 esetben a felfüggesztett szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának elrendelésére tett indítványt. Mindössze négy esetben hozott a bíróság elutasító határozatot.

● A Belügyminisztérium Adatfeldolgozó Hivatal Büntetéseket Nyilvántartó Osztályán végzett ügyészi törvényességi felügyeleti munka során néhány ügyészség részéről egy-egy esetben az országotól eltérő gyakorlatot tapasztaltunk, amikor bírósági mentesítési ügyekben indítványt tettek vagy nem fellebbeztek. Több ügyben előfordult, hogy a bíróság tévesen állapította meg a közkegyelem gyakorlásáról szóló 1990. évi XXXIX. törvény 7. §-a alapján történő várakozási idő csökkenését. *A közkegyelmi törvény rendelkezéseit a kihirdetésekor fennálló ténybeli és jogi helyzetre, így 1990. január 18-án hatályos Btk. rendelkezéseire nézve kell alkalmazni.* Ebből pedig következik, hogy a közkegyelmi törvény hatálybalépését követően módosított Btk. által megállapított törvényi mentesítés várakozási ideje a közkegyelmi törvény 7. §-ára hivatkozással tovább nem felezhető. A törvénytől eltérő gyakorlat kialakulásának megelőzése érdekében az ilyen formában meghozott határozat megfellebbezése indokolt.

● 1994. május 1-jén lépett hatályba az 1994. évi XXXIV. törvénnyel módosított,

a külföldiek beutazásáról, magyarországi tartózkodásáról és bevándorlásáról szóló 1993. évi LXXXVI. törvény, valamint a végrehajtása tárgyában kiadott 64/1994. (IV. 30.) Korm.-rendelet és a 9/1994. (IV. 30.) BM-rendelet. Az idegenrendészeti őrizet bv. intézetben történő végrehajtását az 1/1995. (I. 6.) IM-rendelet szabályozza. A törvény 37. § (1) bekezdése értelmében az idegenrendészeti őrizetet – az elrendelő rendelkezése szerint – rendőrségi fogdában, kivételesen büntetés-végrehajtási intézetben kell végrehajtani. Az idegenrendészeti őrizet itteni végrehajtására a törvény 37. § (3) bekezdése szerint a Bv. tvr. elzárásra vonatkozó szabályait kell megfelelően alkalmazni. A kormányrendelet 50. § (3) bekezdése úgy rendelkezik, hogy abban az esetben, ha a végrehajtásra a rendőrségi fogdában kerül sor, az őrizetnek, illetve az előzetes letartóztatásnak rendőrségi fogdában történő végrehajtásáról szóló külön jogszabály (22/1990. (VIII. 13.) BM-rendelettel módosított 11/1990. (II. 18.) BM-rendelet) rendelkezései az irányadóak. A törvény 36. § (4) bekezdése értelmében „Ha az idegenrendészeti őrizet tartama a 30 napot meghaladja, a bíróság az őrizet fenntartásának szükségességét havonta felülvizsgálja.” A bíróság eljárására a 41. § (3) bekezdése alapján a büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvénynek a különleges eljárásokra vonatkozó szabályait kell megfelelően alkalmazni. A bíróság tehát az őrizet fenntartásának szükségességét vizsgálja felül és nem a végrehajtás törvényességét felülvizsgálja. Az őrizet törvényességéhez fűződő további garanciák biztosítása érdekében mondja ki a törvény 36. § (6) bekezdése, hogy „... Azonnal meg kell szüntetni az őrizetet, ha elrendelésének oka megszűnt.” A törvény hatálybalépését

TAPASZTALATCSERE

követően a rendőri szervek megkezdték az idegenrendészeti őrizet végrehajtását, 1995. január 2. napjával az IM Bv országos parancsnokának intézkedése értelmében pedig megkezdődött a végrehajtás a kijelölt büntetés-végrehajtási intézetekben is.

● Az ügyészségről szóló többször módosított 1972. évi V. törvény nevesített rendelkezést nem tartalmaz az *idegenrendészeti őrizet végrehajtásának ügyészi törvényességi felügyeletéről*. A törvény 17. § (1) bekezdése szerint „Az ügyész felügyel a szabálysértési és rendészeti ügyekben alkalmazott őrizetbe vétel, továbbá a szabálysértési hatóságok és bíróságok szervek eljárásának, az eljárások során hozott határozatainak és intézkedéseinek, valamint azok végrehajtásának törvényességére.” E törvényi rendelkezésből következik, hogy az idegenrendészeti őrizet mint „rendészeti ügyekben alkalmazott őrizetbe vétel” végrehajtása törvényességi felügyeletének ellátása az ügyészség feladata. Az idegenrendészeti őrizet büntetés-végrehajtási intézetekben történő végrehajtására a törvényben és a kormányrendeletben foglaltakon túl a Bv. tvr.-nek az elzárás végrehajtásáról szóló XI. fejezetét, továbbá – ha az 1/1995. (I. 6.) IM-rendelet eltérően nem rendelkezik – az elzárás végrehajtásáról szóló 9/1980. (XII. 18.) IM-rendeletet kell megfelelően alkalmazni. Az ügyészi törvényességi felügyeletről szóló 13/1994. (ÜK. 12) LÜ-Utasítás 50–51. §-a értelmében a meg nem fizetett pénzbírságot helyettesítő

elzárás végrehajtása (tekintettel az 58. §-ban foglalt hatályon kívül helyező rendelkezés tartalmára) feletti törvényességi felügyelet a *magánjogi közigazgatási jogi ügyszakban dolgozó ügyészek feladata*. A büntetés-végrehajtás feletti törvényességi felügyeletet ellátó ügyészek hatáskörébe a büntetőeljárású őrizet, az előzetes letartóztatás, a fő- és mellékbüntetések, a büntetőjogi intézkedések, az utógondozás, a bűnügyi nyilvántartás végrehajtásának törvényességi felügyelete tartozik, így a kiutasítás mellékbüntetés is, amelynek hatálya alatt az idegenrendészeti őrizetben lévők egy része áll. Figyelemmel arra, hogy az idegenrendészeti őrizet rendőrségi fogdában történő végrehajtására az őrizet és az előzetes letartóztatás végrehajtásáról szóló jogszabályok rendelkezései irányadóak – amelyek betartását a fogdában a bv. felügyeleti ügyészek rendszeresen ellenőrzik –, ezért célszerű lenne, ha ezt elvégeznék a rendőrségi fogdában és a bv. intézetekben. Természetesen az őrizet jogalapjával, nem a végrehajtásával kapcsolatos panaszokról, kérdésekről a közigazgatási jog szakágát tájékoztatnák, akik a közösségi szálláshelyen az elzárás végrehajtására vonatkozó szabályok betartását ellenőriznék. Ha a bv. felügyeleti ügyész az őrizet és az előzetes letartóztatás végrehajtásának törvényességi felügyelete során az idegenrendészeti őrizetben lévő személy törvénysértő fogva tartását észleli, a szükséges intézkedést meg kell tennie.

Dr. Vókó György

A Gyűjtő szíve

Századvégi nagyüzem • A naivság csapdái • Inkább férfiaknak való

Magyarországon az első világháború előtt kilenc országos büntetőintézet, hatvanöt törvényszéki és háromszáztizenhárom járásbírószéki fogház működött. Érdekes összehasonlításként szolgál: azokban az időkben is 13 ezer volt az elítéltek száma, ugyanannyi, mint ma.

Érdemes visszalapoznunk az ezt megelőző időkbe, amikor büntetési nemként Európában kialakulóban volt a szabadságvesztés és a rendkívül elmaradott hazai viszonyok közt zömében várak, kaszányák, tömlöcök töltötték be a börtön szerepét. Már 1843-ban *Szemere Bertalan* új börtönügyi törvényjavaslatot terjesztett elő; számos, kifejezetten börtönügyi monográfia született. Az egyik legjelentősebb ezek közül *Eötvös József* műve *Vélemény a fogházjavítás ügyében* címmel, de *Kölcsey Ferenc*, *Kossuth Lajos* és *Deák Ferenc* is írt börtönügyben, jelezve a legnagyobb hazafiak elégedetlenségét a cellák elavult, egészségtelen állapota miatt.

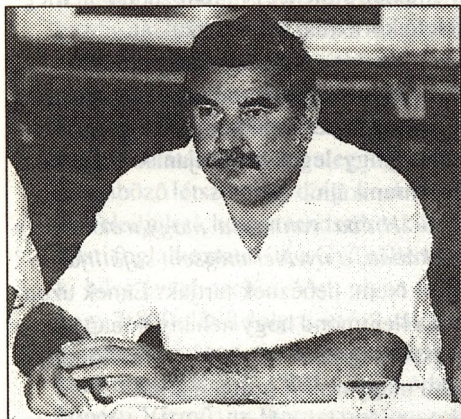
Valóságos sírboltok, teljesen sötétek, bűdösek, faágy, lánc, szükségvödör mindössze a berendezésük. A vizes vár börtönpincékben gyerekek sírása hallatszik; együtt helyezték el a férfiakat, nőket, gyerekeket. Jobb híján szokás volt ugyanis a várakat átalakítani börtönné, dologházzá. A kiegyezés környékén számtalan vizsgálatot végeztek e sötét cellákba alászállva és megállapították azok elavultságát, ember-

telenségét. A század végén derült fény a dohos pincékre; ekkor kezdtek építeni a meglévő fegyintézetek mellé újabb intézeteket, ekkor létesült a szegedi, soproni fegyház és több, megyei törvényszéki fogház, majd kialakulnak az úgynevezett közvetítő intézetek, Kisharta, Vác, Márianosztra, Lipótvár, Nagyenyed.

A legnagyobb épületkomplexumot Budapest határain túlra, kukorica- és répaföldek szomszédságába tervezik elhelyezni. Vidéki miliőben, de Budapest székesfővárosához tartozóan *Wagner Gyula* építész terve alapján 1896-ban épült fel a Királyi Gyűjtőfogház, az amerikai philadelphiai építészeti irányzatot követő csillagbörtönné.

A Gyűjtő, a *Budapesti Fegyház és Börtön*, ma az ország legtöbb mozgással (mozgatással) járó, legtöbb fogvatartottat befogadó büntetés-végrehajtási intézménye.

Beck Géza ezredessel, a börtön és fegyház parancsnokával folytatott beszélgetésünkben ennek a mamutüzemnek a mindennapjai elevenednek meg, ismét egy századvégi börtönreformáló törekvéseinek né-

zópontjából. Nem a közelgő évforduló a fő gondolat, hanem a funkciók és tennivalók sokasága.

– *A II. világháború utáni Budapesti Országos Börtön elnevezést jóformán senki sem ismeri, míg a Gyűjtőt mindenki. Miért van ez így?*

– 1896-tól negyven éven át a gyűjtőfogalmat e ház a funkcionálási rendszerétől kapta. Már a múlt század végén kialakult a szállítási rendszer, amely napjainkban úgy valósul meg, hogy innen történik az elítéltek ítéleti idő, életkor, nem és egyéb szempontok szerinti elosztása más intézetekbe, az úgynevezett körszállítások keretén belül. A Gyűjtő: ezt éppoly egyszerű kimondani, mint Markót, holott az sem Markó, hanem a Nagy Ignác utcában lévő fővárosi büntetés-végrehajtási intézet.

– *Mikor van a Gyűjtőben csúcsforgalom?*

– Minden héten, hétfőn. Húsz jármű, autóbusz, rabszállító gördül be a területünkre. Ötszáztól ezerig terjed a mozgatottak száma, a reggeli órától délután ötig. A Gyűjtőt fogvatartott nem kerülheti el. Innen irányítják a kijelölt helyükre azokat, akiket szabadságvesztés-büntetésre ítélt a

bíróság, és szintén hétfőn kerülnek átszállításra a bírósági tárgyalás előtt állók vagy az egészségügyi intézményekbe beutaltak.

– *Nem túl körülményes, esetleg elavult a szállításnak ez a módszere?*

– Már több elgondolás született a körszállítás megreformálására, de életképesnek egy sem bizonyult. Húsz évvel ezelőtt a körszállítás másképp történt, ám a legcélravezetőbbnek a jelenlegi szisztéma tűnt. Elindultak, ugye, az egyes intézetekből a járművek több börtönt érintve, és csak a hétfőgén tértek vissza. A gépkocsivezetők hétfőn kezdtek, pénteken végeztek. A közelmúltban Lengyelországban is vizsgálták a körszállítás módját, ott a nagyság miatt regionálisan történik. Magyarországon a kisebb távolságok miatt ez nem bevezethető.

– *Befogadó-képességét tekintve megfelel-e a Gyűjtő a korszerű kívánalmaknak?*

– Jelenleg az ország legnagyobb befogadó intézménye vagyunk. A mai létszám 1870. Csökkent kicsikét, ha az előző évek tartósan 2000 emberéhez viszonyítjuk. 1989-ben adták át az általunk B objektumnak nevezett börtönt, amelyet a tervezés során 1200 ember befogadására tartottak alkalmasnak, ám az átadásnál derült ki, hogy kilencszáz főnél több nem helyezhető el benne. Huszonöt négyzetméter alapterületre nyolcan vannak. Az A objektumban két nagy, jobb és bal csillagnak nevezett körletrész található, amelyek egymás tükörképei, háromágú, csillag alakú épületek. A differenciált elhelyezés szempontja megvalósult. A jobb csillagba kerültek a fegyház fokozatú elítéltek, innen történik, külön körletrészen, a körszállítás, míg a bal csillagban a börtön fokozatúak találhatók. Itt helyezzük el már ötödik éve a fővárosi bv. intézet átalakítása miatt ide került elő-

zetesen letartóztatottakat. Hatszáz körüli a jelenlegi létszámuk.

– *Ha döntenie lehetne a zárkalakónak, az A vagy a B objektumot választaná?*

– A B objektum nem csillagrendszerű, ahol egy adott helyről a felügyelő minden mozgást észlelhet, nem a klasszikus börtönépítészet jegyében született, hanem teljesen elkülönített szintek vannak, három emelet egy H alakú épületben. A két szárnyat folyosó köti össze, a szárnyakon belül elkülönített folyosók vannak. Egy-egy folyosón 120–150 ember él. Az elítéltek csoportonként együtt étkeznek a kialakított, modern étkezőhelyiségekben. Hogy mennyire ellentmondásos a helyzetünk, munkánk és feltételrendszerünk, jól érzékelteti, hogy a fogvatartott nem a modern, több igényt kielégítő B objektumot választaná, hanem inkább az A-t.

– *Miért?*

– A magyarázat kézenfekvő. Szívesebben tartózkodnak a régi börtönben, mivel ott két-három fő van a zárkában, míg az újban nyolcan-tizen vannak együtt.

– *Hová helyezik el a külföldi állampolgárokat?*

– A B objektumban huszonhat országból hetvenen élvezik a magyar állam kényszerű vendégszeretetét. Nagyonbár arab nemzetiségűek, akiket kábítószercsempészet miatt ítélték szabadságvesztésre, de sok a román, a szerb, a macedon.

– *A szerb háború, a külpolitika sok feszültsége vajon „begyűrűzik” a börtönfalak mögé?*

– Sajnos, igen. A mohamedán, szerb, szláv rokonszenv, illetve ellenszenv különösen sportközvetítéskor látszik. Mindenki a neki tetsző ország csapatának szurkol. Eddig egy körletrészen helyeztük el a külföldieket. Hosszas előkészület után most

már a külföldieket is a fokozatuknak megfelelő körletrésre helyeztük át.

– *Vagyis a magyarokkal együtt?*

– Igen, de gondosan ügyelve arra, több azonos nemzetiségű kerüljön egy-egy zárkába, hogy legalább tudjanak egymással kommunikálni.

– *Hiába vannak a magyarokkal egy zárkában, a nyelvet mégsem sajátítják el?*

– Nem, nehéznek tartják. Ennek azonban ellentmond hogy néhány hónap alatt a legszükségesebb kérésüket már elő tudják adni magyarul. A problémáikat.

– *Az iraki, jordániai, egyiptomi, palesztin, kolumbiai, orosz rabokhoz érkeznek-e látogatók?*

– Ritkán, de jönnek. A mohamedán vallásúaknak külön főznek.

– *Többe kerül az ellátásuk?*

– Nem, a normán belül elviselhető a vallási indítékből vegetáriánus, vagy a disznóhúst visszautasító mohamedán. Szárnyast és szójagranulátumot kapnak.

Szintén a B objektumban helyezik el azokat, akiket a bv. bíró enyhébb végrehajtási szabályok alá helyezett. Külön körletrészen történik az elhelyezésük, egy-egy zárkában négy-öt fő tartózkodik. Vannak, akik őrizet nélkül, külső munkahelyen dolgoznak, kft.-nél, üzletekben. Akad olyan külföldi, aki líbiai üzletember által fenntartott ABC-üzletbe jár ki.

A szórványpéldák mellett a Gyűjtőre a zártság a jellemző. Szigorúan őrzött bv. intézmény, ahol a legkisebb büntetési időtől a tizenöt évi elzárásig széles a skála. A legjellemzőbbnek mondható időtartam 5-7 év.

– *A munkanélküliség jelent-e problémát a Gyűjtőben?*

– Igen nehéz időszakot éltünk át két-három évvel ezelőtt, amikor mintegy 600 embernek nem tudtunk munkát adni.

Jelenleg ez a szám 100 főre csökkent. Így a gazdasági társaságnál közel kétszeresére nőtt a foglalkoztatottak száma. Érdekes tény, hogy a budapesti munkanélküliség ellenére mind nagyobb az érdeklődés a külső foglalkoztatás iránt. Jelenleg négy kft.-nél, különböző létszámban dolgoznak elítéltek. Ne feledjük el, hogy a rendszeres külső vállalati foglalkoztatás itt, a Gyűjtőben alakult ki húsz évvel ezelőtt. Volt olyan időszak, hogy 7-800 elítélt dolgozott 6-9 vállalatnál: nagyberuházáson, építkezésen. Gyűjtősök kezemunkáját őrzi a Dél-pesti Kórház, az Újpesti Vízmű, az Ikarusz autóbuszok sokasága. Az Ikarusz gyárban még feszültséget is okozott a rabfoglalkoztatás. Ugyanazt a munkát végezték az elítéltek délután, mint a szabad munkavállalók délelőtt, ám a teljesítményük 20 százalékkal meghaladta a délelőtti szocialista műszakosokét. A magyarázat egyszerű: hajtotta őket a feltételes szabadulás vágya. A külső munkáltatások hat éve kezdtek megszűnni a körbetartozások miatt.

Térjünk vissza a századvégi börtön gondolatához. Hamarosan 100 éves épület lesz a Gyűjtő. A régi magánzárkára épült, hatszáz főre. A régi ajtókat belülről is ki lehetett nyitni. A körleteken a legkomolyabb

problémát a közel 100 éves ajtók jelentik.

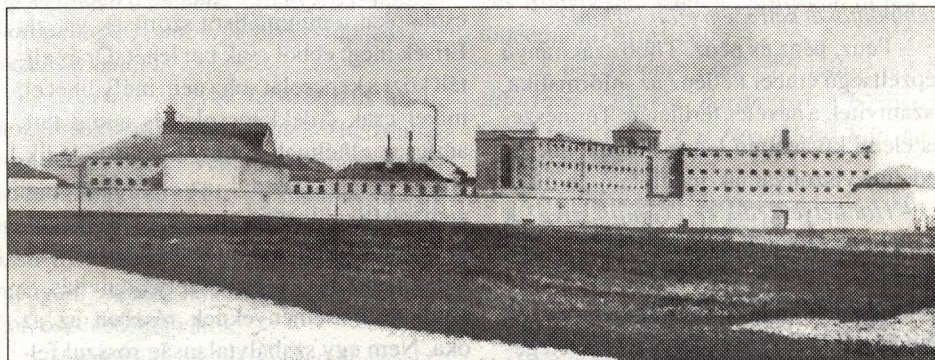
– Több éve elkezdtük az ajtók cseréjét – tájékoztat Beck Géza –, nagy költségvetési tehertételként negyven százalékban sikerült a csere.

– *Hány fegyelmi történi a rosszul záródó, régi ajtók miatt?*

– Hetente 10-15, főleg az előzeteseknél. Ennyit a századvégi börtön biztonságtechnikájáról. Egyes területeken kritikus állapotban van a zárkaépületek tetőszigetelése, homlokzata. A régi épület teljes úthálózata felújításra szorul. A Gyűjtő útjain veszélyes közlekedni akár gyalogosan, akár járművel. Az elmúlt tíz évben rengeteg dolgot újítottunk fel. Megtörtént a teljes általaji víz- és csatornahálózat felújítása, folyóvízzel láttuk el az összes zárkát, minden szinten fürdőt alakítottunk ki. A zárkaablakok teljes cseréjére sor került.

– *E zárkaablakokon milyen kitekintés nyílik az Európa Tanács ajánlásaira?*

– Azok eleve kisebb, két-háromszáz fős börtönökre irányulnak. A kisebb intézményt tartják áttekinthetőnek. A bv. vezetésének helyileg is több elképzelése volt már arra, hogy az ilyen óriási börtönöket különböző régiókra kellene tagolni, hogy ott bizonyos önállósággal működjenek. A

A gyűjtőfogház távlati képe a századfordulón

jelenlegi létszámhelyzet azonban csak azt teszi lehetővé, hogy a két nagy, egymástól elkülöníthető épületrészt, az A és a B objektumot bizonyos mértékig külön irányítsuk, számos tekintetben azonban szükséges az egységesség.

– *Mire gondol konkrétan?*

– Az élelmezésre például. Furcsa volna, ha éles ellentét jelentkezne az étrendben; nehezen fogadnák el az elítéltek.

– *Ha paprikás krumpli van az A-ban, a B-ben se legyen sült hús?*

– Valahogy így. Azonkívül a két objektum közt számos ok miatt előfordul a napi mozgás. A gyógyító–nevelő csoport jelenleg az A objektumban van, a B-ből is ide jönnek át. A különböző kulturális tevékenységek közti eltérés úgyszintén nem célszerű.

– *Az egységességet a megszokás is motiválja?*

– Nézze, bizonyos utólagos beruházásokkal a B objektum teljesen önállóvá válhatna, de nem biztos, hogy célszerű lépés lenne, mert óhatatlanul létszámnövekedéssel járna. De erről nem akarok nyilatkozni. Tény, hogy a Gyűjtő nagyüzem, 98 főt foglalkoztató, komoly, gazdasági osztállyal.

– *A mai, századvégi börtön üzemeltetéséhez szakmailag milyen nélkülözhetetlen szempontokat kell szem előtt tartani?*

– Pénz, pénz és pénz. Több szakirányú képzettségű ember kellene az informatika, a számvitel, a nevelés területén. Természetes elemi kíváncsi lenni dolgozóink jövedelmi viszonyainak megfelelő javítása.

– *Hol helyezkedik el a Gyűjtő szíve? A személyi feltételek „hajtómotorját” értem ezen.*

– Egy rendkívül tapasztalt, hosszú évek büntetés-végrehajtási középvezető rétegében jelölném ki ezt. Azokban a kartársaim-

ban, akik jól ismerik a feladatokat és megfelelően irányítják a részegységeket. Rendkívül nehéz a helyzetünk az örök és a felügyelők tekintetében. Néhány év alatt nagyrészt kicserélődött az állomány. A kihelyezett tiszthelyettes iskolán jelenleg 37-en tanulnak, a vizsgákat júniusra tervezük, de még a nyár folyamán ugyanilyen létszámmal két osztályt indítunk.

– *Miért cserélődik az állomány?*

– Egy része 48-50 év körüli, e középkorú csoport különféle betegségek miatt idő előtt nyugállományba vonul. Ugyanakkor a fiataloknál magas, esetenként 20 százalékot is elér az egyéb okokkal magyarázható fluktuáció. '94-ben ötven volt a létszámhiány: ez mára a felére csökkent.

Először mindenki a biztonsági osztály állományába kerül. A képzés után innen választják ki a körleten szolgálatot teljesítőket. Itt derül ki, valóban alkalmas-e valaki arra a munkára. A szabály megtanulása ugyanis nem elegendő. Az alkalmazás, a gyakorlat a lényeg.

– *Mi az első verem, amibe egy kezdő őr beleeshet?*

– A jóhiszeműség csapdája. A képzetlen munkatársaknak, főleg a fiatal állománynak, szeretnénk olyan felvilágosítást adni, hogy az elítéltekkel való tiltott kapcsolatokat a minimálisra szorítsák vissza. Értsék meg: ebből csak baj lehet. Őr és elítélt közt a kapcsolat soha nem mélyülhet el, mivel csak érdekkapcsolat és addig tart, amíg az elítéltnak ehhez érdeke fűződik. Ha az elítélt szabadul, az érdekkapcsolat nem feltétlenül szűnik meg, hiszen átadhatja közeli barátjának, a másik jómadárnak. Nincs megállás. Nagy veszély a naivitás. A rendkívüli eseményeknek részben ez az oka. Nem egy szabálytalanság rosszul fel-fogott humánumból történik.

– *Mit tegyen az ör. ha megkönyvékezik?*

– Azonnal jeleznie kell, s mi rövid úton leállítjuk. A behálózások rendszerint ártatlanul kezdődnek. Bizonyos apró kérésekkel, egy toll odaadásával. Évente csak néhány esetben fordul elő, hogy valamelyik dolgozónk, a rendszeres oktatás ellenére, kapzsiságból veszélyes kapcsolatot alakít ki.

Az elítéltek már csak azért sem fertőzhetnek mentalitásukkal, mivel hosszas elbeszélgetésre a felügyelőnek nincs ideje, lévén 100–130 elítélt a felügyeletére bízva.

A Gyűjtőben 33 nevelő dolgozik: több kellene. Két pszichológusi státusból csak az egyik van betöltve. 439 az állományi létszám, ebből 65 nő. A biztonsági osztály életkora 26 év, a felügyelőké 29.

– *Nők szeretnek-e a Gyűjtőben dolgozni?*

– Főleg adminisztratív területen találhatók, de a nevelők közt is mind több a nő. Ki kell jelentenem: a közvetlenül elítéltekkel összefüggő munka inkább férfiaknak való. Bizonyos fenntartásaim ellenére állíthatom, hogy a nevelési területen intézetünknel a nők a munkájukat jól végzik.

– *Ezredes úr, előfordul-e, hogy „felmegy önben a pumpa?” Jó és rossz napok, hangulatok, frontok befolyásolhatják-e a vezető munkáját?*

– Kevésbé vagyok rapszódikus alkat, hogy hangulatilag ingadoznék. Huszonhárom éves büntetés-végrehajtási múltamból adódóan vagyok stabil, így stabilizáló egy intézményt. Magamat, persze, nem tartom könnyű embernek. Nyíltan közlöm a véleményem, érthető, hogy másoktól is nyíltságot, őszinteséget várok.

– *Haragszom rád viszonylatokba kerülhet-e vezető a beosztottakkal?*

– Apró összezördülések lehetnek, de a tartós konfrontálódás ritka. A kritikáimat persze nem mindenki fogadja örömmel. Nem kifelé, hanem belül igényilem rosszaló észrevételeim megemésztését.

– *A magyar börtönügy betegségeit ki lehet-e mutatni a Gyűjtőn, mint azon a bizonyos állatorvosi lovon?*

– Nem akarok nagy szavakat használni, de keresztmetszetében pontosan kimutatható minden. Jó néhány éve mondogatjuk: nehéz évet zártunk! Az 1994-es év az egyik legnehezebb volt, de ismereteim szerint az idei még nehezebb lesz, már csak az anyagi megszorítások miatt is.

– *A századvég vajon nem jár-e együtt, utalva a milleniumi időkre, újabb börtön építésével?*

– Közismert a Gyűjtő zsúfoltsága. Ennek egyik oka, hogy Budapesten, Pest megyében a legmagasabb az előzetesen letartóztatottak száma. Ha hosszú távon gondolkozunk, azt is ki kell mondanunk: a Gyűjtő nem alkalmas az előzetesek fogva tartására már csak építészeti jellegéből fakadóan sem. Nagy valószínűséggel a fővárosi bv. intézet felújítását követően sem kerülnek vissza az előzetesek a Markóba. Ismereteim szerint ezért feltétlenül szükséges Budapesten vagy a környékén új börtönt építeni. Erre a célra.

– *E ház különös atmoszférájához hozzátartozik a gyakori harangszó. A bástyafaltól hús méterre a ravatalozó tölti be szomorú funkcióját.*

– Az elítéltek megszokták a temető közelségét, a harangszó fel se tűnik.

Inkább a temető látogatóinak nehéz megszokniuk, hogy gyakorta egyetlen szavak áradata zúdul a rácsos ablakokból a kegyeletet igénylő környékre.

Pardi Anna

Spanyol módra

Új börtönök, új módszerek

Spanyolországban a büntetés-végrehajtás szervezeti felépítése több tekintetben eltér a nálunk megszokottól. Hasonlóan a magyar gyakorlathoz, ott is az igazságügyi tárca irányítja és felügyeli a büntetés-végrehajtás tevékenységét, lényeges különbség azonban, hogy a biztonsági feladatok végrehajtása kívül esik a minisztérium és így a büntetés-végrehajtás kompetenciáján. A biztonsági őrseget a rendőrség, illetve a polgári őrseg adja. A belügyminisztérium alárendeltségében hatezren látnak el a börtönökben ilyen feladatokat. Ez a szervezet végzi a szállításokat, előállításokat is.

A büntetés-végrehajtási szervezet létszáma közel tizenhatezer, összesen tehát huszonegyszázötven felelős a negyvenkétezer fogvatartott büntetésének végrehajtásáért. Ezzel a szervezeti megoldással összhangban a büntetés-végrehajtási testület nem fegyveres szervezet, tagjai köztisztviselők. Jelenleg 56 börtön üzemel, de néhány év múlva 46 lesz.

Az Igazságügyi Minisztériumon belül, melynek összesen mintegy ezer alkalmazottja van, 345-en foglalkoznak börtönügyekkel. Az elmúlt években jelentős létszámbővítésre került sor, az irányító apparátus létszáma 1992-ig száz körül mozgott. A miniszter közvetlen alárendeltségében tevékenykedik a *bv. ügyek főtitkára*, feladatköre nálunk az országos parancsnokéhoz hasonlítható. A következő lépcsőfok a főigazgatók szintje. Az általános büntetés-végrehajtási főigazgató a klasszikus börtönügyi feladatok végrehajtásáért felelős – a sajátos spanyol megoldás miatt nem tartozik ide az őrzés –, így az irányításért, szervezésért, a szociális ügyekért (ezt az elnevezést használják a nálunk szokásos nevelési feladatokra) és az egészségügyi ellátásért.

Az *adminisztratív főigazgatóhoz* tartoznak a személyzeti ügyek, a gazdálkodással, ellátással kapcsolatos feladatok, a beruházási tevékenység, továbbá a fogvatartottak munkáltatása. Ez a három beosztás politikai jellegű, így a választások eredményétől függően cserélődnek a funkciót betöltő személyek. A már említett 345 fős irányító apparátust külön épületben helyezték el. Itt található a vezetők szolgálati lakásai is.

Figyelemre méltó a spanyol büntetés-végrehajtás bérezési rendszere. Lényeges sajátossága, hogy az intézetek nagyságától függően differenciálnak, figyelembe veszik továbbá az iskolai végzettséget és az adott felelősségi szintet. Az illetmény több részből tevődik össze. Ezek a következők: alapilletmény, beosztási illetmény, felelősségi fizetés, ve-

KITEKINTÉS

zetői pótlék, ruhapénz, étkezési hozzájárulás. Példaként egy egyetemi végzettségű igazgató és egy középfokú végzettséggel rendelkező alkalmazott éves fizetése pesetában (100 peseta = 74 forint):

	alapill.	beoszt.ill.	fel.fiz.	vez.p	ruhap.	étk.h..	összesen
igazg.:	1 986 978	1 077 864	1 884 156	396 000	18 228	23 820	5 387 046
alkalm.:	1 257 102	609 408	583 448	0	18 228	23 820	2 492 046

A kedvező anyagi lehetőségek miatt nem jelent különösebb gondot az állomány utánpótlása. A magyar közalkalmazotti vagy köztisztviselői rendszerhez hasonlóan működik az előmeneteli automatizmus – ehhez kapcsolódik a bérrendszer –, így az év elején mindenki pontosan tudja, mennyi lesz az éves jövedelem. Az éves szinten meghatározott illetményeket egyenlő arányban megosztva havonta folyósítják. Ebben az évben 1,8 százalékos béremelést hajtottak végre kb. 5 százalékos infláció mellett.

Az intézeteket befogadó-képességük mértékében kategorizálják s a különbség – ahogy említettük – megjelenik az illetményekben.

Négy kategóriát alakítottak ki, ezek a következők:

Kategória	Létszám
I.	1500 felett
II.	1000 – 1500
III.	500 – 1000
IV.	200 – 500

Számottevően befolyásolja a vezetői jövedelmeket a szolgálati lakás biztosítása. Az intézeti vezetők (igazgató, igazgató-helyettesek) szolgálati lakást kapnak a beosztás betöltésének időtartamára. Lakbért nem fizetnek, csak az üzemelési költségeket kell viselniük. Ez az igazgatói illetménynek mintegy négy százaléka. A minisztérium támogatja az üdültetést, a továbbtanulást.

A spanyol büntetés-végrehajtási szervezet összlétszáma a kisegítő személyzettel együtt 15 971. Megoszlása az alábbi:

bv. tisztviselő	14 298	tanár	340
a minisztériumban	345	szociális munkás	777
intézeti állomány	13 953	felügyelői állomány	9848
igazgató	262	kisegítő személyzet	1673
igazgatóhelyettes		sportfelügyelő/szakoktató	445
(szociológus, pszichológus)	672	eü.-i segéd személyzet	436
eü.-i. személyzet	674	karbantartó	240
adminisztratív		könyhasználat	
állomány	1380	(az elítéltek részére főznek):	552

KITEKINTÉS

Jól szemléltetik a személyzet megoszlásának arányait egy adott intézetben belül a következő adatok:

igazgatási állomány	14
felügyelői állomány	378
ellátás	28
eü.-i állomány	21
nevelés-kezelés	33
munkáltatás	5
összesen :	479

A fogvatartottak nevelése érdekében nagy súlyt helyeznek az elítéltek idejének folyamatos lekötésére. Ennek megfelelően a fogvatartottaknak dolgozniuk kell, a fiatalkorúaknál – 16-21 évesig – kötelező a hiányos iskolai végzettség pótlása csakúgy, mint a külföldieknél a nyelvtanulás. Ezen túl széles körben adnak lehetőséget a kulturális- és sporttevékenységre. Folyamatosan figyelemmel kísérik a hangulatot, a nyári időszak különösen nehéz, ilyenkor a szabadságolások miatt a bíróságok nem dolgoznak, ezt nehezen viselik az elítéltek.

A befogadáskor felméri a szakmai és a kulturális ismeretek szintjét. A külföldieknek kötelező nyelvtanítást; a fiatalkorúaknak szakmunkásképzést; a felnőtteknek tanfolyamokat szerveznek. A képzést a Munkaügyi Minisztérium finanszírozza a minisztériumok közötti megállapodás alapján. A fiatalkorúak száma látogatásunkkor 937 volt, közülük 246-an vettek részt oktatásban.

A fiatal felnőttek (21-25 év) száma 5484 volt. Az előzetes letartóztatottak aránya az összlétszámhoz viszonyítottnak 40 százalék. A nevelési, sport és kulturális feladatokról a főhatóság különböző módszertani segédanyagokat készít, melyet elsősorban a szakképzetlen állomány használhat eredményesen.

Összesen ezren vesznek részt levelező formában a középfokú és felsőfokú oktatásban. A szakképzéshez hasonlóan a Közoktatásügyi Minisztérium anyagilag támogatja az oktatást, a könyveket például ingyen kapják. Közel 500 tanár dolgozik az intézetekben.

A nálunk alkalmazott rendszertől eltérően, a szociális munkásoknak nem csupán közvetlenül a fogvatartottakkal kapcsolatosan, hanem különböző ügyekkel összefüggésben a külső kapcsolatok alakításában is meghatározó szerepük van. A „benti” és a „kinti” szociális munkás egyfajta forgó rendszerben dolgozik, bizonyos idő után a „bentiek” külső feladatokat kapnak, a „kintiek” pedig bemennek az intézetekbe. Valamennyien a büntetés-végrehajtás alkalmazottai. A szociális csoportok tagjai nemcsak az elítéltekkel, hanem a családdal is foglalkoznak. A minisztériumban 23-an dolgoznak ezen a területen.

A társadalmi beilleszkedés összefüggésben lényeges, hogy azok az elítéltek, akik

legalább hat hónapot töltöttek a börtönben – elhelyezkedési problémák esetén – másfél évi időtartamra munkánélküli-segélyben részesülhetnek.

A munkáltatás autonóm szervezetként a büntetés-végrehajtás részét képezi, főbb feladatai: *a fogvatartottak munkáltatásának megszervezése; a szakképzési, szakoktatási feladatok végrehajtása; a munkáltatás feltételrendszerének folyamatos alakítása; üzemek létesítése, fenntartása.* A munkában való részvétel az elítéltek alanyi joga, a büntetés-végrehajtás köteles munkát biztosítani nekik.

Sajátos érdekeltségi rendszert működtetnek: minden ledolgozott két napért egy napot elengednek a büntetésből. A Bv. szabályzat előírja, hogy milyen munkát lehet végeztetni az elítéltekkel. Ennek megfelelően különféle munkalehetőségeket ad az elítélteknek. Ezek: intézetfenntartási munkák; börtönszükségleteket kielégítő tevékenység (például bútorgyártás, ruhagyártás az intézeteknek); bémunka végzése az intézeten belül; bémunka végzése az intézeten kívül.

A bémunkák aránya a börtönszükségleteket kielégítő tevékenységhez viszonyítottn 60 százalék, közel fele-fele arányban dolgoznak az intézeteken belüli, illetve az intézeten kívüli munkahelyeken. A fogvatartottak bérezésben részesülnek, ez az összeg azonban lényegesen kevesebb, mint amit a szabad állampolgárok hasonló munkakörökben megkereshetnek.

Az ilyen munkát végzők aránya viszonylag alacsony, az elítéltek 12 százalékát érinti. Az intézetfenntartási munkáért nem fizetnek bért. Gyakorlatunktól eltérően a munkát vállaló elítéltek ott nem fizetnek tartásdíjat.

Az intézeteket – három különleges biztonságú intézetet kivéve – polgári őrség őrzi. Ezt a három intézetet a rendőrség. Spanyolországban négy terrorelhárító alakulat működik. Kiképzésük, felszerelésük hasonló a nálunk szokásoshoz, azzal a különbséggel, hogy anyagi lehetőségeik kedvezőbbek. Igénybevételük a viszonylag sok terrorcselekmény miatt gyakoribb, mint Magyarországon. A biztonsági feltételek javítását az egységes, jól átgondolt szabvány szerint épített börtönépületektől várják. Az ilyen intézetek építését már megkezdtek.

Madridban egy hatszáz személyes női börtönt látogattunk meg, mely egyúttal kórházként is működik. Az intézetben 50 kisgyermekes elítélt tartózkodott. Külön óvodájuk van, az iskoláskorúak kijárnak az iskolába. Öt gyermekre jut egy gondozó. A fogvatartottakat oktatásban és szakképzésben (fodrász, kozmetikus, könyvkötő stb.) részesítik, délelőttönként kötelező jelleggel munkát végeznek. Ezért vagy munkabért, vagy jutalmat kapnak, a végzett munka jellegétől függően. Az elítéltek saját ruhájukat hordják, bekérhetnek televíziót, rádiót stb.

A fogvatartottak között sok a HIV-fertőzött, mintegy 50 százalékuk az. A fertőzötteket nem különítik el, bár fontolóra vették ennek a lehetőségét is. Döntés ez ügyben azonban minddég nem született. Az intézet szervezeti felépítése hasonlít a nálunk megszokotthoz.

Ugyancsak Madridban megtekintettünk egy kétezer személyes férfi börtönt, ahol előzetes letartóztatottakat, 1-2-3-as fokozatú elítélteket tartottak fogva. Itt is sok az AIDS-fertőzött, a tájékoztatás szerint arányuk kb. 40 százalékos. Kötelező szűrést nem végeznek, viszont lehetőség van az önkéntes szűrővizsgálaton való részvétellelre.

Egyébként Európában Spanyolországban legfertőzöttebb a börtönpopuláció. A 42 ezer fogvatartott közül tízezer HIV-pozitív esetet tartanak nyilván. A betegség előrehaladott fázisában mintegy 1500-an vannak, s ennek megfelelően évente 300 elítéltet engednek el a börtönökből, figyelemmel az egészségi állapotuk miatt indokolt kórházi kezelésre. A munkavégzés itt is kötelező, bémunkában kb. 10-12 százalékot foglalkoztatnak, ezek döntően szakmunkások, akik magasabb díjazásban részesülnek.

Az *Alcala der Hernales* a fiatalkorúak börtöne. Már az új elképzelések szerint, típus-terv alapján építették. Az intézetben 192 férfi és 237 női elítéltet is elhelyeztek. Az előzetes letartóztatottak száma 46, közülük 30 nő.

A bűncselekmények szerinti megoszlás a következő képet mutatja:

bűncselekmény	férfi	nő
rablás	101	70
emberölés	19	6
erőszakos közösülés	32	–
kábítószer	66	120

A fogvatartottak között sok a külföldi.

A törvényben meghatározott norma szerint 15 négyzetméter az egy elítéltra jutó alapterület, ami magában foglalja a lakóhelyiségeket, a közösségi helyiségeket, a sportlétesítményeket, kerteket. Ezt a mértéket itt jelentős módon meghaladták, az egy főre jutó átlag 25,5 négyzetméter.

Az intézet lakóegységekből épül fel, amelyek tartalmazzák a közösségi helyiségeket, alvóhelyeket, sportlétesítményeket, kertreszeket. A férfiak és a nők részére biztosítottak egy-egy uszodát. Az elhelyezés rendkívül kulturált, korszerű. Abból az elvi megfontolásból indultak ki, hogy az esztétikus környezet csökkenti az agresszivitást.

A fogvatartottak fegyelmi helyzetével összefüggésben említésre méltó, hogy 8 százalékuk minősül különösen problematikusnak a börtön rendjének betartása tekintetében. Ugyancsak 8 százalékuknál tapasztalhatók agresszív cselekmények, verekedés. Magas arányú a körlet rendjének megsértése, ez 56 százalékos érték.

A kezelési programokkal az iskolai oktatáshoz igazodnak. A programok időbeosztása: de: 9-12, 11.30-13.30, du: 15.00-17.00, 17.30-19.30

Az elítéltek idejének 21 százalékára terjed ki a kötelező foglalkozás, 24 százalékot tesznek ki a különböző sport- és kulturális rendezvények, a fennmaradó idővel szabadon rendelkeznek.

Tekintettel a kábítószerfüggő elítéltek magas számára (45 százalékuk drogos) rendkívül nagy figyelmet fordítanak a gyógykezelésre.

Az intézetben fogva tartottak közül 50-en végeznek rendszeres munkát a börtönben lévő műhelyben. Azokat az elítélteket, akik arra alkalmasak, kiviszik a börtönből sportrendezvényekre, kulturális eseményekre, ifjúsági táborba stb.

A spanyol büntetés-végrehajtás nagy súlyt helyez az egészségügyi ellátásra. a problémák között első helyen a már többször is említett kábítószerfüggőség áll. Számottevő a

KITEKINTÉS

HIV-fertőzöttek száma, a hepatitis (BCE), a szifilisz, gonorrhoea, a tbc jelenti a további gondokat. Az egészségügyi ellátás elsődlegesen a saját kórházakban történik. Speciális betegség esetén hasonlóan a hazai gyakorlathoz, külső kórházban történik a gyógykezelés. Az őrzést a rendőrség végzi.

Tervezik, hogy az adott börtönök körzetében lévő kórházakban létrehozhatnak biztonsági szempontból megfelelő részeket, ahol a kórház általános működését kevésbé zavaró módon lehetne megoldani a kezelésre szorultak biztonságos elhelyezését. Az ellátás anyagi költségeit az Igazságügyi Minisztérium viseli: a büntetés-végrehajtás az AIDS és a hepatitis-fertőzések kapcsán külön anyagi segítséget kapott.

Egészségügyi területen 1188-an dolgoznak. A főbb állománycsoportok a következők:

ápolónők	355
segédápolók	312
segédszemélyzet	88
orvosspecialisták	33
vezető orvosok	54
orvosok	279

A spanyol büntetés-végrehajtás jól kidolgozott, konkrét fejlesztési tervekkel rendelkezik. Intézeteik jelentős része régi építésű, korszerűtlen, nehezen áttekinthető, nem alkalmas a feladatok maradéktalan ellátására.

A másik tényező, amit a fejlesztés során figyelembe vettek, a bűnelkövetők számának dinamikus növekedése. A hosszú távú terv szerint a régi börtönöket folyamatosan lebontják és helyette típusterv alapján újakat építenek. Ez a munka már megkezdődött. 1997-ig 40 börtön megszüntetését tervezik. A börtönök tervezésekor olyan megoldásokat alkalmaztak, amelyek növelik a hatékonyságot. A régi épületekben például az azonos szintű biztonsági körülmények megteremtéséhez magasabb létszámú személyzetre van szükség, mint az újonnan tervezett létesítményekben, döntően az építészeti elrendezés és a megfelelő technikai berendezések alkalmazása miatt.

A fogvatartottak ételmezési normája 500 peseta/nap, azaz 370 forint/nap. A norma kategóriánként és a fogvatartottak állománycsoportjai szerint is differenciált.

Dr. Sunyál Ottó

Nemzetközi kapcsolatok

Szlovák kollégák a kecskeméti bv. intézetben

Branislav Števček vezetésével *január 23–25.* között szlovák delegáció tanulmányozta a magyar büntetés-végrehajtást.

Az 1995. évi szakmai tapasztalatsere- és üdültetési szerződés megkötése céljából *Andrzej Kalinski* vezetésével *március 6–10.* között lengyel delegáció tett látogatást Magyarországon.

Február 18 és március 4. között *dr. Magyar Miklós* és *Garami Lajos* a Kábítószerügyi Tárcaközi Bizottság koordinálásában kábítószer-kezelési nemzetközi képzésen vett részt Szicíliaiban.

Március 5–12. között a finn és az észt bv. főigazgató meghívására *dr. Tari Ferenc* vezetésével négyfős delegáció tapasztalatsere-látogatáson vett részt.

Március 21–31. között *Ragó Ferenc* és *Nagy János* a CESO szervezésében kanadai tanulmányúton vett részt, ahol tanulmányozták a börtönökét és a fogvatartottak munkáltatásának különféle módszereit.

Új jogszabályok és belső rendelkezések

Törvények

Az 1994. évi LXXXI. törvény a választottbíráskodásról szól. E szerint választottbírósa-gi eljárásnak van helye – a törvényben meghatározottak kivételével –, ha legalább a felek egyike gazdasági tevékenységgel hivatásszerűen foglalkozó személy és a jogvita e tevékenységgel kapcsolatos, továbbá ha a felek az eljárás tárgyáról szabadon rendelkezhetnek és ezt választottbírósa-gi szerződésben kikötötték.

Az 1994. évi LXXXVII. törvény az egészségügyről szóló 1972. évi II. törvényt módosította – a kóros elmeállapotú személyek gyógykezelésével és gondozásával kapcsolatban.

Az 1994. évi XCII. törvény a büntetőeljárásról szóló törvény egyes rendelkezéseit módosította. A módosított Be. 91. paragrafusának (2) bekezdése szerint az őrizet legfeljebb hetenkét óráig tarthat, annak elteltével a terheltet – ha előzetes letartóztatását nem rendelték el – szabadon kell bocsátani.

A kormány rendelete

A 6/1995 (I. 31.) kormányrendelet 1995. február elsejei hatálybalépéssel a teljes munkaidőben dolgozók minimálbérét 12 200 forintban, órabér alkalmazása esetén 71 forintban állapította meg.

A kormány tagjainak rendeletei

Az igazságügy-miniszter 2/1994 (XII. 30.) IM-rendelete a büntetés-végrehajtási intézetek kijelöléséről rendelkezett. A bv. intézetek új megnevezését a rendelet melléklete tartalmazza. A rendelet 1995. március elsején lép hatályba.

Az igazságügy-miniszter 1/1995 (I. 6.) IM-rendelete az idegenrendészeti őrizet büntetés-végrehajtási intézetben történő végrehajtásának szabályairól szól. Eszerint a férfi idegenrendészeti őrizeteket a Nagyfai Börtön és Fogházban, a nőket pedig a Pálhalmi Börtön és Fogházban kell elhelyezni. Ha az őrizet a kijelölt intézetben biztonsági vagy egyéb okból nem hajtható végre, a bv. országos parancsnoka az elrendelő hatóság egyidejű tájékoztatása mellett a végrehajtásra más intézetet jelöl ki.

Az igazságügy-miniszter 3/1995 (I. 23.) IM-rendelete az igazságügyi szerveknek a bűnügyi nyilvántartással kapcsolatos feladatairól szóló 119/1980 (IK. 9.) IM-utasítást módosította. A módosítás szerint a büntetés-végrehajtási intézet a BM Adatfeldolgozó Hivatal Büntetéseket Nyilvántartó Osztályát (BNYO) értesíti továbbra is, azonban csak a módosított rendeletben előírt adatokról.

Intézkedések

A 0283/1994 (IK Bv. Mell. Különszám) OP-intézkedés az intézkedés mellékleteként kiadta az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézet új szervezeti és működési szabályzatát.

A 0285/1994 (IK Bv. Mell. 9.) OP-intézkedés a bv. hivatásos állománya és közalkalmazottai ruhapénzének egyszeri kiegészítéséről rendelkezett.

A 0290/1994 (IK Bv. Mell. 9.) OP-intézkedés a bv. szerveinél rendszeresített hadiszervezeti állománytáblázatokat és a hadiszervezet-megalakítási terveket szüntette meg.

A 0293/1994 (IK Bv. Mell. 9.) OP-intézkedés a bv. élelmezési és egyes anyagjárandósági normáit szabályozta újra.

A 0294/1994 (IK Bv. Mell. 9.) OP-intézkedés a személyi állományra vonatkozó élelmezési normákat módosította.

A 0295/1994 (IK Bv. Mell. 1995/1.) OP-intézkedés az informatikai biztonsági szabályokat állapította meg.

A 0296/1994 (IK Bv. Mell. 1995/1.) OP-intézkedéssel selejtezési szabályzat került kiadásra.

A 0297/1994 (IK Bv. Mell. 1995/1.) OP-intézkedés leltározási szabályzat kiadásáról intézkedett.

A 0298/1994 (IK Bv. Mell. 1995/1.) OP-intézkedés a munka-, védő- és formaruha-ellátás új rendszerét és szabályait állapította meg a büntetés- végrehajtásnál.

A 0300/1994 (IK Bv. Mell. 1995/1.) OP-intézkedés a bv. bizonylati szabályzatáról szól.

A 0301/1994 (IK Bv. Mell. 1995/1.) OP-intézkedés önköltségszámítási szabályzat előkészítéséről rendelkezett.

A 0202/1995 (IK Bv. Mell. 2.) OP-intézkedés alakította ki a bv. jogtanácsosi hálózatát.

A 0120/1995 (IK Bv. Mell. 2.) OP-intézkedés a bv. intézetekben foglalkozás-egészségügyi ellátás létrehozásáról rendelkezett a munkavédelemről szóló 1993. évi XCIII. tv. 58. paragrafusának (1) bekezdése alapján.

A 0121/1995 (IK Bv. Mell. 2.) OP-intézkedés a többlétszolgálatért járó térítési díj elszámolására vonatkozó szabályokat állapította meg a hivatásos állomány részre.

A 0289/1994 (IK Bv. Mell. 9.) OP-áh-intézkedés a rádiótelefonok használatát szabályozta.

Határozatok

Az IM Gazdasági Társaságok Alapító Képviselőjének 19/1994. sz. határozata egyes munkáltatói jogok gyakorlásáról hozott határozatot a bv. gazdasági társaságai és egyéb vezetői tekintetében.

Az 1/1995. sz. határozat a foglalkozás-egészségügyi feladatokról rendelkezett a bv. gazdasági társaságainál.

Elismerések

A Magyar Köztársaság Elnöke érdemes és eredményes munkássága elismeréseként a Magyar Köztársasági Érdemrend

Tisztikeresztje kitüntetés

adományozta *Pados József* *bv. ezredesnek*, a Sopronkőhidai Fegyház és Börtön parancsnokának; a Magyar Köztársasági

Arany Érdemkereszt kitüntetés

adományozta *Sáfrányos Péter* *bv. hadnagynak*, a Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön előadójanak;

a Magyar Köztársasági

Ezüst Érdemkereszt

kitüntetés adományozta *Bozár József* *bv. törzsászlósnak*, a Pálhalmi Országos Büntetés-végrehajtási Intézet, Agrospeciál Kft. művezetőjének.

A Magyar Köztársaság igazságügy-minisztere a „Büntetés-végrehajtási Szolgálatért Emlékplakett”

arany fokozatát

adományozta *dr. Farkas Tibor közalkalmazottnak*, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság Sajtóirodájá vezetőjének; *Frank Tibor* *bv. alezredesnek*, a Fiatalokorúak Büntetés-végrehajtási Intézete igazgatójának; *dr. Kovács István* *bv. alezredesnek*, a Sopronkőhidai Szövő- és Ruhaiipari Kft. ügyvezető igazgatójának; *dr. Zeller István* *bv. alezredesnek*, a Rendőrtiszti Főiskola Büntetés-végrehajtási Tanszék adjunktusának; *dr. Golts*

Mátyásné *bv. őrnagynak*, a Fiatalokorúak Büntetés-végrehajtási Intézete osztályvezetőjének; *Ladik József* *bv. őrnagynak*, a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet nevelőjének; *Vati György* *bv. őrnagynak*, a Balassagyarmati Fegyház és Börtön osztályvezetőjének; *Wartha János* *bv. őrnagynak*, a Sopronkőhidai Fegyház és Börtön őrpáncsnokának; *dr. Vörösné Gyurics Margit* *bv. századosnak*, a Budapesti Fegyház és Börtön nevelőjének; *Varga Istvánné* *bv. zászlósnak*, a Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön őrenek.

A Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoka a „Büntetés-végrehajtási Szolgálatért Emlékplakett”

ezüst fokozatát

adományozta *Balogh Erzsébet* *bv. őrnagynak*, a Szegedi Fegyház és Börtön osztályvezető-helyettesének; *Lintner Viktor* *bv. őrnagynak*, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság gazdasági társaságok főosztálya főelőadójanak; *Nagykárolyi Tamás* *bv. őrnagynak*, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság közigazgatási főosztály főelőadójanak; *Ragó Ferenc* *bv. őrnagynak*, a Dunai Vegyesipari Termelő, Kereskedelmi és Szolgáltató Kft. ügyvezető igazgatójának; *Tóth Sándor* *bv. őrnagynak*, a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet nevelőjének; *Zászlós Tibor* *bv. őrnagynak*, az Annamajori Mezőgazdasági és Kereskedelmi Kft. ügyvezető igazgatójának; *Berberovics László* *bv. századosnak*, a Baranya Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet osztályvezetőjének; *dr. Kecskés Tünde* *bv. századosnak*, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság jogi főosztálya főelőadójanak; *Kéry Lajosné* *bv. századosnak*, a Zala Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet osztályvezetőjének; *Lauberné Kálnási Erika* *bv. századosnak* a Sátoraljaúj-

helyi Fegyház és Börtön belső ellenőrének; *Péter László ny. bv. századosnak*, a Balassagyarmati Fegyház és Börtön rész munkaidős főelőadójának; *Spiégl József bv. századosnak*, az Állampusztai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet főelőadójának; *Kamp János bv. főhadnagynak*, az Állampusztai Mezőgazdasági és Kereskedelmi Kft. termelési igazgatójának; *Szunai Mihály bv. hadnagynak*, a Budapesti Fegyház és Börtön őrparancsnokának; *Veszeli Zsolt bv. hadnagynak*, a Budapesti Fegyház és Börtön főelőadójának; *Lipics László bv. főtörzsászlósnak*, a Vas Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet őrparancsnokának; *Juhász János bv. törzsászlósnak*, a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet főfelügyelőjének; *Szabó László bv. törzsászlósnak*, a Sátoraljaúj helyi Fegyház és Börtön főfelügyelőjének; *Vas Zoltán bv. törzsászlósnak*, a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet művezetőjének; *Antal József bv. zászlósnak*, a Váci Fegyház és Börtön felügyelőjének; *Berecz János bv. zászlósnak*, a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet őrségügyeletesének; *Iváncsics József bv. zászlósnak*, a Sopronkőhidai Szövő- és Ruhaiipari Kft. főművezetőjének; *Kiss Béla bv. zászlósnak*, a Márianosztrai Fegyház és Börtön felügyelőjének; *Korcsok Géza bv. zászlósnak*, a Márianosztrai Fegyház és Börtön főfelügyelőjének; *Papp Gábor bv. zászlósnak*, a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet őrének; *Varga Bálint bv. zászlósnak*, a Hajdú-Bihar Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet technikusának; *Visnyei Lajos bv. zászlósnak*, a Heves Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet főfelügyelőjének; *Buzsák Sándor bv. főtörzsőrmesternek*, a Fia talkorúak Büntetés-végrehajtási Intézete őrének; *Dobák István bv. főtörzsőrmesternek*, a Fia talkorúak Büntetés-végrehajtási Intézete felügyelőjének; *Kopasz László bv. főtörzsőr-*

mesternek, a Nagyfai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet megbízott őrparancsnokának; *Sándor László bv. főtörzsőrmesternek*, a Győr-Moson-Sopron Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet őrének.

A „Büntetés-végrehajtási Szolgálatért Emlékplakett”

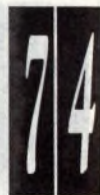
bronz fokozatát

adományozta *Marton Gyuláné bv. törzsászlósnak*, a Baranya Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet előadó jának; *Osztró luczki István bv. törzsászlósnak*, a Békés Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet őrparancsnokának; *Sipos Jenő bv. törzsászlósnak*, a Baracska i Országos Büntetés-végrehajtási Intézet megbízott őrparancsnokának; *Horváth Sándor bv. zászlósnak*, a Szegedi Fegyház és Börtön felügyelőjének; *Mészáros József bv. zászlósnak*, az Állampusztai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet őrének; *Németh Ernő bv. zászlósnak*, a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet őrének; *Piros János bv. zászlósnak*, a Baracska i Országos Büntetés-végrehajtási Intézet gépjárművezetőjének; *Polgár Csaba bv. zászlósnak*, a Veszprém Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet felügyelőjének; *Kendrik László bv. főtörzsőrmesternek*, a Márianosztrai Fegyház és Börtön őrének; *Mező László bv. főtörzsőrmesternek*, a Pálhalmi Országos Büntetés-végrehajtási Intézet őrének; *Tóth Sándor bv. főtörzsőrmesternek*, a Fejér Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet szociális ügyintézőjének; *Lukatos Gábor bv. törzsőrmesternek*, a Balassagyarmati Fegyház és Börtön őrének; *Husi László közalkalmazottnak*, a Nagyfai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet konyhavezetőjének; *Illyés Györgyné közalkalmazottnak*, a Váci Fegyház és Börtön telefonközpont-kezelőjének.

Előléptette soron kívül

alezredessé

Csontos János bv. őrnagyot, a Pálhalmi Agrospeciál Mezőgazdasági Termelő, Értékesí-

tő és Szolgáltató Kft. ügyvezető igazgatóját, *Doba Károly* *bv. őrnagyot*, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság sajtóreferensét; *Kertész Pál* *bv. őrnagyot*, a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet főelőadóját; *Kocsmár Istvánné* *bv. őrnagyot*, a Budapesti Fegyház és Börtön osztályvezetőjét; *dr. Laczkó János* *bv. őrnagyot*, az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézet gazdasági vezetőjét; *dr. Müller Anikó* *bv. őrnagyot*, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság büntetés-végrehajtási főosztályának főosztályvezető-helyettesét; *Némedy László* *bv. őrnagyot*, a DUNA-MIX Ipari Kereskedelmi Szolgáltató Kft. ügyvezetőjét; *Sára József* *bv. őrnagyot*, a Somogy Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet osztályvezetőjét; *Szabó János* *bv. őrnagyot*, a Baracskai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet osztályvezetőjét.

Őrnaggyá

Borsos János *bv. századost*, a Pálhalmi Országos Büntetés-végrehajtási Intézet nevelőjét; *Csépai József* *bv. századost*, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság biztonsági főosztály főelőadóját; *Eigner Endre* *bv. századost*, a Szegedi Fegyház és Börtön osztályvezetőjét; *Hollósi József* *bv. századost*, a Fejér Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet osztályvezetőjét; *Horváth László* *bv. századost*, a Nagyfai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet őrparancsnokát; *Kurdos László* *bv. századost*, az Ipoly Cipőgyár Termelő és Szolgáltató Kft. osztályvezetőjét; *Keller Erzsébet* *bv. századost* a Pálhalmi Országos Büntetés-végrehajtási Intézet belső ellenőrt; *Kokavszki János* *bv. századost*, az Ipoly Cipőgyár Termelő és Szolgáltató Kft. gazdasági igazgatóját; *dr. Kovács József* *bv. századost*, a Pálhalmi Agrospeciál Mezőgazdasági Termelő, Értékesítő és Szolgáltató Kft. osztályvezetőjét; *Mészáros Lajosné* *bv. századost*, a Baracskai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet gazdasági vezetőjét; *Oláh*

Sándor Mihály *bv. századost*, a Nagyfai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet osztályvezetőjét; *Paget György* *bv. századost*, a Pálhalmi Országos Büntetés-végrehajtási Intézet osztályvezetőjét; *Romsics András* *bv. századost*, a Kalocsai Fegyház és Börtön belső ellenőrt; *Sepseiné Kertész Mária* *bv. századost*, a Budapesti Fegyház és Börtön főelőadóját; *Stencliné Papp Mária* *bv. századost*, a NOSTRA Vegyesipari Kereskedelmi és Szolgáltató Kft. gazdasági igazgatóját; *Tóth Sándor* *bv. századost*, az Állampusztai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet osztályvezető-helyettesét.

Századossá

Angyali Gyuláné *bv. főhadnagyot*, a Márianosztrai Fegyház és Börtön osztályvezetőjét; *Boros Miklós* *bv. főhadnagyot*, a Váci Fegyház és Börtön őrparancsnokát; *Koreny Gizella* *bv. főhadnagyot*, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság közgazdasági főosztály főelőadóját; *Kovács György* *bv. főhadnagyot*, a Tolna Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet nevelőjét; *Lantos Ferenc* *bv. főhadnagyot*, a Központi Ellátó Intézet osztályvezetőjét; *Reiter Csaba* *bv. főhadnagyot*, a Kalocsai Fegyház és Börtön gazdasági vezetőjét; *Szolnyik Róbert* *bv. főhadnagyot*, a Márianosztrai Fegyház és Börtön őrparancsnokát; *Tóth András* *bv. főhadnagyot*, a Sátoraljaújhegyi Fegyház és Börtön főelőadóját; *Vályi Gábor* *bv. főhadnagyot*, a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet őrparancsnokát; *Zboray Csaba* *bv. főhadnagyot*, az ÁBRÁND Ágy- és Fehéműgyártó, Forgalmazó Kft. osztályvezetőjét.

Főhadnaggyá

Jónás Imre *bv. hadnagyot*, a Hajdú-Bihar Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet őrparancsnokát; *Kovács László* *bv. hadnagyot*, a Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási őrparancsnokát.

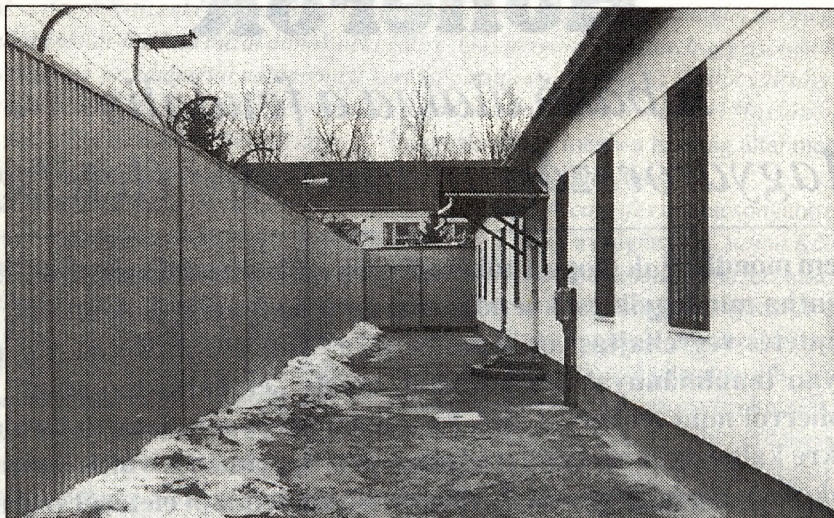
Képek – események

Göncz Árpád köztársasági elnök az elmúlt évben a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet Nagy Ignác utcai objektumában ismerkedett a fiatalkorú előzetesek elhelyezési körülményeivel

Az egykori szovjet katonai laktanya átalakítását követően, január 24-én, megtörtént a kecskeméti új börtön műszaki átadása

Mélykúton átadták azt a börtöntől elválasztott körletrészt, amely az idegenrendészeti őrizetes nők befogadására szolgál

Február 8-án dr. Kovács Pál népjóléti miniszter Pálhalmán találkozott a büntetés-végrehajtás és a többi fegyveres testület és rendészeti szerv egészségügyi szolgálatának vezetőivel. Kölsönösen tájékoztatták egymást a magyar egészségügy megújulásának tennivalóiról.

Hóhérok

A bakó alakja a feudális Magyarország mindennapi életében

Nem mondhatjuk, hogy a hóhérről nem született eddig elég írás. De mintha mindegyik csak a hóhérra, mint az igazságszolgáltatás, a büntetés-végrehajtás „oszlopos tagjára” koncentrált volna. Kevés olyan tanulmányal találkoztunk, amely „emberközpontúan” a hóhérról mint emberről szól. Ez a dolgozat ismeretlenebb területekre kalauzolja olvasóit, meglehetősen figyelmen kívül hagyva a bakó és a jog kapcsolatát. Igyekszünk mindennapi életéről szólni; a kor egyszerű embere szemével nézni e titokzatos foglalatosságot. Arról, hogy milyen módon jelenik meg a hóhér személye a népköltészet, a hiedelmek, a szokásmódok világában. Róla szólunk tehát, de nem közvetlenül. A közvetítő eszköz a közösség; a feudalizmus korának társadalmi erkölce és értékrendje.

Dolgos hétköznapiak

A feudális büntetőjogban a halálos ítéletvégrehajtás feladata nem csupán az élet kioltása; funkciója ennél jóval összetettebb: dominál a nevelő, tanító célzat, az elrettentés, a megszegényítés. Éppen ezért nem volt közömbös, hogy mikor, hol, ki teljesítette a halálbüntetésre szóló ítéletet. Kezdetben a halálos ítélet végrehajtója maga a panaszos fél, illetve a sértett közösség. Létezett olyan középkori szokás is, amikor a bíróság a megölt ronkát hatalmazta fel az ítélet végrehajtására. Más esetben a feladat elvégzése a legfiatalabb városi tanácsos dolga volt. A középkortól kezdve azonban – az emberi szenvedések látványától elrettenve – egyre többen tagadták meg az ilyen „közösségi szolgálatban” való részvételt. Így a virágzó feudalizmusban már állandósult az ítéletvégrehajtó szerepe. Előfordult az is, hogy egy halálra ítélt ember a kegyelemért teljesített hóhéri szolgálatot. Egyedülálló példa erre egy 1669-ben kelt hóhérszerződés:

„... tömösvári Haszán nevű török rab, reméntenen lévén sarczon megszabadulásban; szabad akaratja szerint felvállalta mátul fogva három egész esztendőki az hóhérmesterséget, s végre, hogy az eltvén, megszabadulhasson mostani rabságából. Ki mi is az ő magyar uraitul alkalmas pénzen vévén meg, rendeltünk neki ilyen fizetést. Az szokás szerint,

ezen végház foglyainak három-három forint adatik neki ittváló pénzül. Ha penig vidékre kiviszik... tizenkét-tizenkét forintokkal tartoznak nekie. Annak felette a megírt vármegyék esztendőként hat-hat kila búzáat adnak neki étélre. Ő is magára vállalta, hogy azon hóhérmesterségének jövedelmétül valamennyi kezesség rajta vagyon, és az tömlöcváltásgot is meg fogja fizetni. Mellyel megfizetvén mi is fogadjuk, hogy ezen tömösvári Haszán nevű rab... szabadon és békével bocsáttatik..."¹ Leggyakrabban mégis a hatóság által megbízott hivatali, állandó állami alkalmazottak végzik az ítéletvégrehajtást.

Már Rómában ismeretes a *caruifex* és a *lictor* tisztsége. A *caruifex* az alacsonyabb rendűeken (rabszolgákon) hajtotta végre az ítéletet, míg a *lictor* a polgárokon. *Vajna Károly* kutatásai során megállapította, hogy a középkori német államokban is létezett hasonló megkülönböztetés. A bakó a nem megbecstelenítő büntetés végrehajtója (ilyen volt például a pallos általi halál, mely kezdetben és később is főleg a nemesek „kiváltsága”, ugyanis nem jár infámiával). A hóhér rendszeren a bakó alatt és annak szolgálatában állt, s ő végezte az akasztást, a felnégyelést, a megégetést, a keréketörést és az összes kínzást. Ismeretes, hogy a németeknél a bakók egyenesen céheket alkottak. További érdekesség, hogy a hóhér előbb említett alapvető tevékenységéhez járul az ahhoz nem szükségszerűen kapcsolódó *gyepmesterség* űzése is. Furcsa történet az állandó hóhér tisztségének kialakulása Budán. Amikor 1688-ban a kamarai igazgatóság *Pengel János Györgyöt* díjazás nélküli budai hóhérnak felvette, megígérte neki, hogy ha az állást megszervezik, ezt vele töltik majd be. De addig is élnie kellett valamiből, s ez a sintérség volt. Kérésére megtiltották a török foglyoknak és rácoknak, hogy felhasználják az elhullott állatokat, mert ez teszi ki a bakó jövedelmét. Ha valaki ebbe beleártotta magát, érdemtelenné vált a polgárságra, s a hóhérnak kártérítéssel tartozott. E mesterségre más aligha vállalkozott, mint a társadalmon kívülnek tekintett hóhér. S ha nincs is rá adat, hogy Magyarországon bármilyen szempontból megkülönböztették volna a bakót és a hóhért, s arról sem, hogy a bakók céhekbe tömörültek volna; pontosan tudjuk, hogy a közösség munkájukat kezdettől fogva megalázonak tekintette.

A hóhér megvetés tárgya lett. Ezt bizonyítja, hogy Debrecen városában *Frey János Gáspár* hóhért 1737-ben tanúsított sikeres orvoslataiért Károly császár és király a tisztességes polgárok közé fölvetve.²

Különös dolog egyébként, hogy a közfelfogás szerint a hóhérral, hóhérpallossal való érintkezés becstelenné tesz. Egy pesti szabó a kivégzésre vitt *Kandó Mátyásnak* megtörölte az orrát; így a bakó embereivel való érintkezésért majdnem elveszítette a kenyerét. *Hoffmann* budai vöröstímár kötelet adott el a hóhérnak, céhe ezért eltiltotta tőle legényeit. Máskor egy szabólegénynek tiltotta meg a budai tanács, hogy együtt igyék a hóhérral.³

Még gyermekeit is becstelennak tartották. Erről tanúskodik egy 1756-os helytartótanácsi rendelet, mely a hóhérok gyermekeit a közönségesen azokra hátrított becstelenség alól felmentette.⁴ Így alakult ki az a szokás, hogy a hóhérmesterség apáról fiúra szállt. Sőt. Volt idő, amikor csak egymás között házasodhattak. E szomorú foglalkozás öröklődése és a hóhérdinasztiák kialakulása érthető, hiszen a középkori felfogás szerint a becstelenség öröklődik. Nagyon sok céhlevélben olvasható: „*az inasjelöltről meghatározott számú mester kezessédjék, hogy nem hóhér, vagy egyéb becstelen ember leszármazottja*”.

Az általános megvetésen túl az egyház is mint „tisztátalan” embert kezelte: a templomban családjával külön helyen ültek, úrvacsorán pedig az utolsó hely illette meg (ha ugyan ki nem zárták belőle). Ezért egy rendes életvitelű hóhér igyekezett az egyháznak nagy adományokat adni, és zarándokúton részt venni.

Gyakran a városon kívül, külön lakott, visszahúzódva élt. A vendéglőben egyedül evett és ivott.

Később (talán a rendeletek hatására) sok helyen alábbhagyott a közösség ellenszenvé. Az 1830-as években *Szlubán Józseftől*, az utolsó szegedi hóhértól már szinte egyáltalán nem idegenkedtek a polgárok. Nem lakott külön sintérházban, csak a legényei. Neki magának a városban volt lakása. Rendesen eljárt még kávéházba is. Leányát pedig céhbeli „rendes ember”, egy késes vette feleségül.⁵

A hóhérok kvalifikációjáról elég pontos ismereteink vannak. Egy 1814-es 17812. szám alatt kibocsátott helytartótanácsi rendelet meghagyja, hogy a „*halálraítéltek biztosabb végrehajtása tekintetéről kellő képességgel bíró hóhérok állandósítsassanak.*” Általában írni-olvasni tudást és gyakorlati jártasságot kívántak meg tőlük. Később, 1880. augusztus 9-én (2106. szám alatt) kiadtak egy igazságügy- miniszteri rendeletet, melynek 3. pontja így szól: „*halálos ítélet végrehajtására csak oly egyén alkalmazható, aki hiteles okmányokkal képes igazolni, hogy teljesített...*” (1900-tól pedig a hóhériküldetés kérelmével a budapesti királyi ügyészséghez kellett fordulni, mivel már csak egy volt az országban, s állami szolga lévén, a budapesti királyi ügyészség rendelkezett vele.) Régen sem voltak sokan. Általában a nagyobb városoknak volt állandó hóhérjuk.⁶

Minden ítéletvégrehajtó a hóhéri munka megkezdése előtt *mesterpróbát* tett. Ezt több hónapos, fölakasztott állatokon való gyakorlás előzte meg. A vizsgán és utána is minden egyes jelöltnek nagyon kellett vigyáznia, mert a nép bosszúja sikertelenség esetén irgalmatlan volt. A középkori hóhérok tanítása szerint a mestervizsgán a legfontosabb a nyugalom és a bátorság. Mindkettőhöz a fiatal pribék atyja révén juthat, ezért az első kivégzés előtti órában az idős hóhér felvágta ereit s a friss embervért – mint a bátorság biztos zálogát – egy pohárban gyermekének nyújtotta...⁷

Nagyok voltak a követelmények. A hóhérnak „*ismernie kellett a kinvallatás minden fokozatát, tudnia kellett, hogyan kell levágni a kezét vagy az ujját, az orrot vagy a fület, hogyan kell tüzes fogókkal tépni és bélyeget égetni az arcra. Végül pedig tudnia kellett helyesen akasztani, a pallost biztos kézzel kezelni, a kerékkel a csontot miszlikre aprítani, a Szegény Bűnöst vízbe fojtani és felnégyelni. Hibát vagy kontár munkát nem engedhetett meg magának.*”⁸

Még idősebb hóhérnál is előfordult, hogy egy-egy vágást elhibázott. Ez igen nagy vétésnek számított, s a forrásokban több olyan példát találunk, amikor a hibázó hóhért megdorgálták, ismétlődés esetén megfenyítették feljebbvalói. Álljon itt bizonyítékul két „műhiba”:

1806-ban, a bankócsinálás miatt elítélt *Schirmer János* esetében a hóhér a palloscsapást valamivel alább tevén, a rab nyakát el nem ütötte ugyan, de mégis annyira kivágta, hogy a feje egészen félrekonyult. Ezután még két vágást és egy rántást kellett végezni pallosával.

Tóth Zsuzsanna ügye: „Mivel ez alkalmatossággal hitelesen jelentetett, hogy a hóhér nem a megkívánható módon járt el kötelességében, mivel az említett szerencsétlennek fejét két csapással sem egészen vágta el, ahhoz képest az ez alkalommal személyesen jelenlévő főszolgabíró Kis László úrnak szóval meghagyatott, hogy a hóhért hivassa maga elébe és ezen tetteért hathatósan megdorgálván, adja tudtára, hogy, ha ismét ilyen vigyázatlanságba fog tapasztaltni, a fenyíték el nem kerülendi.”

Az ilyen jellegű hibák elszaporodása miatt alakul ki az ún. hóhérszék. Ha minden próbán tisztességesen helyt állt, a hóhért kinevezte a „Magas Kínzó Törvényszék”. Felesketés után megkapta a bíraktól hatalmi jelvényét (s egyben munkaeszközét is); a pallost, amellyel ünnepélyes alkalmakkor megjelenni tartozott. Felmentése után csekély összegért magával is vihette. A kovácstól kikerült és még nem használt pallos volt a *szűzpallos*. A felvidéken – német példa alapján – szokás volt, hogy fővételhez a városházáról két tanácsos hozta el a pallost. A hóhér az általuk tartott hüvelyből kihúzta, s a lefejezés után szinte szertartásos formában megtörölte a lenyakazott ruhájában, majd visszatette hüvelyébe. A pallost a városi fegyveres polgárőrség kíséretében vitték vissza a tanácsosok a városházára. Ez volt a szokás például Kassán és Lőcsén is.⁹

Nemcsak a hatóság tulajdonában lehetett a pallos. Sok esetben a hóhér a sajátját vitte a kivégzésre. Már szóltunk a szokásról, miszerint a foglalkozás öröklődött; a pallost is örökítették nemzedékeken át. Mindaddig, amíg száz kivégzés nem történt vele. Akkor el kellett ásní. Érdekesség, hogy a Szepességben különböző díjszabás járt a hóhérnak, aszerint, hogy a fővesztést a tartomány pallosával vagy a sajátjával végezte el.¹⁰

Főlesketett szolgák

Nemcsak a hóhér volt főlesketett szolgája a törvényhatóságnak, hanem a segédje is. Minden hóhér két segédet tarthatott, akiket tanított és a kivégzésekre magával vitt. Ezek segédkeztek neki. Ha a hóhér megbetegedett, helyette elvégezték a munkát. Üresedés, azaz a „mester” halála esetén a pályázó segéd szolgálati bizonyítványa mellett a bírósági küldött „helyettesítést igazoló tanúsítványa” igazolta gyakorlati képességét. E gyakorlat ideje egyébként nem volt meghatározva. A segédek csúfolását (mely igen gyakori volt) szigorú szabályok tiltották: a gúnyolódásért a férfiak 24 pálcat, a nők 24 korbácsot, a gyerekek pedig ugyanannyi vesszőcsapást kaptak. Az intézkedés célja az volt, hogy a hóhér ne szenvedjen hiányt inasokban.¹¹

A hóhér az öt alkalmazó testülettől rendszeres évi javadalmazásban részesült, mely időről időre változott és egyéb ellátmányokkal egészült ki.¹² Az 1820-as években a hóhér fejenként 12, a 40-es években 40 pengő forintot kapott.¹³

1857-ben az addigi 400 forint mellé 100 forint napi átalány és 120 forint lakpénz járult. Az „alapfizetés” Vajna korában 800 forint volt. Ezenkívül működési díjat is kapott. Íme, egy 1777-es példa a sok közül:

- egyszerű lefejezés és akasztás fejenként 12 Ft,
- öngyilkos tettes eltemetéséért 6 Ft,
- ha az elítélt kegyelmet nyert, de a hóhér a végrehajtáshoz szükséges eszközöket már beszerezte 6 Ft,

- ha a végrehajtás helye a hóhér lakhelyétől távol volt, távolléte idejére naponként 3 Ft,
- segédek 1 Ft 30 kr.

S mindehhez járultak a viteldíjak, melyeket a közkincstárnak meg kellett térítenie. E díjszabás taksái 1835-ben körülbelül a duplájukra emelkedtek.

Egyéb, nem halálos ítéletek végrehajtásáért is külön díj járt. A vallani vonakodó vádlottat köteles tortúrával beismerésre kényszeríteni. Néhány 18. századi adat szerint kiherélésért 3 Ft, megvesszőzésért és bélyegzésért 48 dénár, kézlevágásért, nyelvkimetszésért 1 Ft 2 dénár járt.¹⁵

A ránk maradt forrásokból látható, hogy nem csupán pénzbeli juttatások illették meg a bakót. A lakóhelyétől távolabb eső kivégzésekre mindig kíséretet kapott, sokszor a viteldíjat is fizették. Egy debreceni adat szerint lakást is kellett adni a mesternek, mert különben aligha kapott volna bérbe házat a városban. Aztán következnek a természetbeni juttatások: a munkanapi ételmezés (ritkábban ételmezési díj, pénzben), emellett búzát, árpat és szekérfát is kaptak. Debrecenben az állandó hóhérnak például a fizetség mellett 6 köböl búza, 6 köböl árpa és 12 szekérfa járt a 18. század első felében. Nem szólva arról, hogy gyepmesterként további jövedelemre tett szert.

Pozsonyban a 15. században a bakó rendes heti bére mellett (mely 200 dénár volt) „udvari öltönyt”, cipőt is kapott a heti 100 dénár borralalóhoz. Debrecen város statútuma 1671-ből úgy rendelkezik, hogy a halálraítélt emberek ruhái közül a felső ruha a városi szolgákat, az alsó ruha és a csizma a hóhért illesse. Békés megyében 1716-ban Pocsay Ferenc évi fizetése mellé posztököpenyt, dolmányt, nadrágot, fekete kalapot és két pár csizmát is kapott.¹⁶

Úgy tűnik, általános szokás volt a csináltatott ruha mellé, hogy a halálraítélt ruháját a bakó kapta. Ismert példája ennek, hogy a tizenhárom aradi vértanú öltözékei is mind a hóhér birtokába kerültek. De nemcsak általános, hanem ősrégi is volt ez a szokás, hiszen Jézus ruháit is maguknak tartották meg hóhérai...

Még maradjunk egy kicsit az öltözéknél: a bakót meghatározott egyenruha viselésére kötelezték; ha máskor nem is, de a kivégzésnél feltétlenül. Általában vörös palástot és széles pallost hordtak, de nézzünk néhány példát a pompázatos színkavalkádból.

Caraffa hóhérijai (harmincan voltak) *zöld ruhában* jártak.

A körmöcbányai hóhér ruhája *piros* volt, úgyszintén a szegedié. A pesti hóhér magyaros szabású *piros ruhát* viselt. Kornberger egyenruhája *kék színű* volt, ezüst zsinórral. Kozarek *fekete szalonruhában* működött.¹⁷

Az abszolútista kormány a hóhért *tisztviselői rangra* emelte és fekete pantallóba, sárga gombos piros frakkba öltöztette. A nadrágon arany paszomány vonult végig. Az egyenruhát piros tollbokrétaival ellátott fekete, félrecsapott kalap egészítette ki.¹⁸

A nevük is legalább ilyen változatos volt. A kivégzések és bizonyos másnemű büntetések végrehajtásával foglalkozó személynek, a hóhérnak (Vajna szerint) a legrégebb magyar neve a *bitó* volt. De nevezték *bakónak* vagy *bákónak* is. Gyakran találkoztunk a *mester*, ritkábban a *szépfűző mester* elnevezéssel is. Debrecenben *perdőnek* vagy *perdőnak* nevezték. A 16. század elejétől ismeretes a *hóhér*, illetve a *hóhár* elnevezés, mely utóbbi a 18. század végéig él. Sokszor feltűnik a *hengér* vagy *henger* szó, amely a nép ajkán élt.

Álljon itt példa a Szabó Orsika című balladából: „Aj, a gödör készen, tövissel berakva! Segesvári hengér a kezét megfogá. Gödörhöz hurcolá...”

A 17. század elején íróink *börtönnek* vagy *bertennek* nevezték. Ez abból ered, hogy a hóhér egy személyben tömlőcstartó is volt.

Találkozhatunk még a latin *carnifex* (elvétve a *lictor*) elnevezésekkel is.

A *poroszló* törvényszolgát jelentett, de sokszor (a kétféle munka egy személy általi ellátása miatt) a hóhérral azonosították.

A bakó szó szinonimájaként egyes szótárak régebben feltüntették a már elfeledett *tor-tor* kifejezést is.

Sokrétű feladatuk miatt találkozhatunk a *kutyapecér* (pecér), *gyepmester* elnevezéssel is.

Egerben a hóhérlegényeknek is külön elnevezésük volt. Funkciójuk a *serha* és a *jeskó* elnevezés alatt volt ismeretes. A *serha* erkölcsrendészeti alkalmazott volt, aki alkalomadtán a kiszabott ítéleteket is végrehajtotta. A *jaskó* elnevezésű pecér tevékenységi köréhez bizonyos köztisztasági feladatok is hozzátartoztak, így például a dögeltakarítás.¹⁹ A serhát néhol *sarkának* is hívták.

Molnár Adél

Felhasznált irodalom

1. **Pandula Attila:** Kivégzés és megszégyenítés a régi Magyarországon (Kiállítási katalógus, Eger, 1972)

2. **Vajna Károly:** Hazai régi büntetések I–II. (Lőrintz, Bp., 1906–1907) II/216. o.)

3. **Bónis György:** Buda és Pest bírósági gyakorlata a török kiűzése után 1686–1708 (Bp. 1962.) 51. o.

4. **Vajna i.m.:** II/216. oldal

5. **Tömörkény István** közlése IN: Vajna i. m.: 217. oldal

6. **Vajna i.m.:** II/217–218. oldal

7. **Temesváry Ferenc:** Büntetőeszközök a régi Magyarországon (Savaria Múzeum, Szombathely, 1970), 42. o.

8. **Dirchard van Dülmen:** A rettenet színháza (Századvég, Bp., 1990) 87. oldal

9. **Pandula Attila:** A hóhérpallos (Jogtörténeti Szemle, 1987/2) 80. oldal

10. **Pandula Attila:** A hóhérpallos... 79. oldal

11. **Pandula Attila:** Kivégzés... 31. oldal

12. **Érdekesség Varga Endre** könyvé-

ből (Úriszék 16–18. századi perszövegek. Akadémiai Kiadó Bp. 1958) 394. oldal „Az úriszék tartásainak költségeihez az uradalmak jobbágypai úrbéri teherként tartoznak hozzájárulni, és a hóhér bérét is nekik kellett fizetniük.”

13. **ifj. Dombovány Géza:** Fenyítő eljárás és büntetési rendszer Pest megyében a 19. század első felében (Bp., 1906) 386. oldal

14. **Vajna i.m.:** II/218. oldal

15. **Vajna i.m.:** II/218. oldal

16. **Vajna i.m.:** II/221–222. oldal

17. **Kornberger Mihály** 1849–1867-ig budai hóhér. Őt Koracsek Ferenc követte, aki „M. Kir. hóhér”, vagyis állami hóhér. Elődei ugyanis „városi” vagy „megyei” alkalmazottak voltak. IN: Vajna i.m.: II/223. oldal

18. **Vajna i.m.:** II/223. oldal

19. **Pandula:** Kivégzés... 37. oldal

Könyvajánló

A deviancia szociológiája.

Szöveggyűjtemény a szociális szakképzés számára. Vál. és szerk. Gönczöl Katalin és Kerezi Klára. Bp. ELTE Szociológiai Intézet – T-Twins Kiadó. 1993. 279 oldal. 250 Ft.

A szerkesztők a kötet összeállításakor – az elméleti írásokat leszámítva – főként a téma frissebb hazai irodalmából válogattak, a könyvet hét fejezetre osztották.

Az első két fejezet a deviancia elméletével foglalkozó írásokat tartalmazza. A harmadik, *Bűnözés* címet viselő fejezetben többek között Gönczöl Katalin, Tauber István, Gödöny József és Denis Szabo tanulmányait olvashatjuk. A következő, *Alkoholizmus* fejezetben figyelemre méltó Kovács Katalin írása, amely a Nagyfai Munkaterápiás Alkohollevonó Intézet történetét dolgozza fel. A fejezet másik írása (*Intézkedések a büntetőjog szankciórendszerében*) Nagy Ferenc tollából is büntetés- végrehajtási vonatkozású. Az ötödik, a kábítószer-élvezettel foglalkozó fejezetben olvasható Lévai Miklós: *A kábítószer-probléma és büntetőjogi kontrollja Magyarországon* című tanulmánya. A kötet két utolsó fejezete a mentális betegségek és az öngyilkosság témaköréből közöl írásokat.

Deviancia, emberi jogok, garanciák.

Szöveggyűjtemény a szociális szakképzés számára. Vál. és szerk. Gönczöl Katalin és Kerezi Klára. Bp. ELTE Szociológiai Intézet – T-Twins Kiadó. 1993. 191 oldal. 190 Ft.

A kissé megtévesztő című könyv a szociális munkás- és a szociálpolitikus- képzés számára kíván büntetőpolitikai és büntető-

jogi ismereteket nyújtani a téma közel két évszázados irodalmából merítve.

A Beccaria, Vámbéry Ruzstem és Bibó István műveiből vett szemelvények után Nils Christie, a neves norvég kriminológus, „A fájdalom korlátai” című, 1991-ben az Európa Kiadónál is megjelent művéből olvashatunk részleteket. Király Tibor, Vigh József, Szabó András és Palánkai Tiborné tanulmányai után Gönczöl Katalinnak a 80-as évek magyar büntetőpolitikájáról szóló írása és Szabó Andrásnak a halálbüntetés alkotmányosságát elemző tanulmánya következik. Ezt követően Kerezi Klára írását olvashatjuk a pártfogó felügyeletről. Kövér Ágnes tanulmánya, „*Afüggetlen, önkéntes szervezetek szerepe az angol büntető igazságszolgáltatás rendszerében*” zárja a kötetet.

Ezt és a fentebb ismertetett szöveggyűjteményt egyaránt használni lehetne a büntetés- végrehajtási szakemberek felsőfokú képzésében.

Emberi jogok. Nemzetközi okmányok gyűjteménye.

Bp. Emberi Jogok Magyar központja. 1993. 492 oldal. 1100 Ft.

A könyv az 1988-ban New Yorkban megjelent ENSZ-kiadvány fordítása. A dokumentum-gyűjtemény – amely bemutatja az ENSZ-nek az emberi jogokra vonatkozó több évtizedes példátlan intenzitású és kiterjedésű kodifikációs tevékenységét – magyar kiadásának célja, hogy előmozdítsa és segítse a szükséges tájékozódást.

A magyar büntetés- végrehajtás számára legfőképpen a könyv G fejezete fontos, amely az „*Emberi jogok az igazságszolgáltatás érvényesítése során: a fogvatartott és*

a börtönbüntetésüket töltő személyek védelme” címet viseli. Ebben a terjedelmes – majd 100 oldalas – fejezetben megtaláljuk többek között a fogvatartottak bánásmódjára vonatkozó minimális standard szabályokat, az „Egyezmény a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód ellen” című dokumentumot, a rendfenntartó erők tisztviselői számára készült magatartási szabályzatot és az ún. „Pekingi szabályokat”, amelyek az ENSZ minimális standard szabályai a fiatalok esetében érvényesülő igazságszolgáltatásról.

Ernyes Mihály: Fejezetek a rendőrség történetéből.

Pécs. Betűcenter. 1994. 267 oldal, 16 t. (Pandúr könyvek) 485 Ft.

A mű – amely a magyar rendőrség történetét 1919-ig dolgozza fel – érdekes, olvasmányos, ugyanakkor az eredeti dokumentumokat gyakran idéző munka.

A könyv első része rövid, színes áttekintés a külhoni rendőrség történetéről, további fejezetei a hazai rendőrség történetét tárgyalják az államalapítástól 1919-ig, a vidéki rendőrség államosításáig. A szerző legalaposabban az 1848-tól kezdődő időszakot, a fővárosi rendőrség államosításának (1873) körülményeit taglalja. A könyvben gyakran találkozunk törvényszövegekkel, híres múlt századi magyar bűnüldözők életrajzával, s fellelhetjük benne a leghíresebb betyár, Rózsa Sándor életrajzát is. A kiadvány egyik melléklete tartalmazza Pécs város rendőrségének történetét. A könyvet 16 oldalnyi gazdag képanyag zárja.

Gordon, Thomas: Vezetői Eredményesség Tréning.

V.E.T. Balatonfenyves. Studium Effektive K. 1993. 298 oldal.. 1450 Ft.

Thomas Gordon korábbi könyvei – *T.E.T. A tanári hatékonyság fejlesztése.*

P.E.T. A szülői eredményesség tanulása – már nagy sikert arattak magyarul, a Gordon-módszer tanítása valóságos mozgalommá nőtte ki magát.

Az amerikai pszichológus új kötete – a fogalmat igen tágan értelmezve – a vezetéstudomány területére kalauzolja olvasóit. Hatékony és eredményes vezetési készségek és módszerek gyakorlati kézikönyvét kínálja, amelyből megtudható többek között a beosztottakkal való kapcsolatteremtés, a vezető igények érvényesítése, a sikeres értekezlet levezetése, a problémafelismerés és -megoldás, a szabályok megsértőivel szemben való eljárás, a dolgozó aktívizálása, a teljesítmények értékelése stb.

Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez.

(Szerk. Horváth Ibolya) Bp. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. 2. kötet. Kúriai teljes ülések. vizsgálatok és „vallomások”, „párt” -ítéletek. elvi határozatok, az '56-os megtorlás adatai. 1993. 896 oldal, 1380 Ft.

Az ötkötetesre tervezett sorozat második könyve, az előzőhöz hasonlóan a történelmi igazságtétel szolgálatának jegyében készült, azzal a céllal, hogy a nyilvánosság számára hiteles tájékoztatást adjon az elmúlt évtizedek igazságszolgáltatási gyakorlatát kísérő tragédiákról.

Az ezúttal közreadott 110 dokumentum között – ugyancsak az előző kötethez hasonlóan – szerepel néhány 1945 előtti is, a kötet zömét azonban a kor nagy port felvert koncepciós pereinek dokumentumai foglalják el. Ezek sorában olvashatunk jegyzőkönyveket az MKP Politikai Bizottságának üléseiről, a MAORT-ügyről, Kovács Béla kihallgatásáról, a Rajk-ügyről, – Farkas Vladimír korabeli feljegyzésének szövegét

a Pálffy és a Sólyom-ügyről. Számos dokumentum foglalkozik az 1956 utáni megtorlás gépezetével: a „gyorsított eljárás” bevezetésének előkészítésével és alkalmazásával, a népbíróságok felállításával, a bíróságok működését ért pártkritikákkal. A könyv végén – a névmutatón kívül – a benne szereplő személyek rövid életrajzát is megtalálhatjuk.

Salgó László: Az új típusú biztonság.

A magyar és egyes európai rendőrség összehasonlításának alapkérdései. Bp. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. 1994. 257 oldal. 700 Ft.

Salgó László monográfiája lényegében az első mű, amely szintetizálja és a magyar viszonyokra alkalmazza a korszerű európai rendőrség-szervezési elveket.

A szerző elsőként a biztonság megközelítésének alapkérdéseit tisztázza, majd a magyar rendőrség helyzetét, várható perspektíváit vizsgálja. Az „*Egyes külföldi rendőrségek szerkezete, működése, felhasználható tapasztalatok*” című fejezet a dán, a holland és az ír jogi intézményrendszert – különös tekintettel a rendőrségre – ismerteti, illetve veti össze a magyarországiival. A biztonság bármely területén dolgozó szakemberek új adatokkal és szemléletmóddal ismerkedhetnek meg a könyv segítségével.

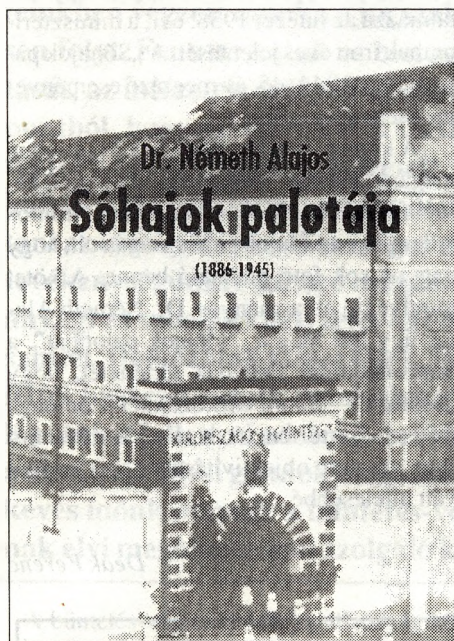
Várnagy Elemér: Cigány fiatalok a nagyvilágban.

A könyv témája a cigánygyermekoktatásának hazai és külhoni – elsősorban európai – helyzete. Várnagy Elemér – a magyar szakirodalom régi hiányát pótolva – neveléstörténeti források alapján dolgozta fel a cigánygyermek sorsának alakulását a 18. századtól századunk első feléig. A szerző a magyarországi cigányság életviszonyait – az összehasonlító pedagógia módszerét alkalmazva – a többi európai országéval veti egybe. A könyv vizsgálódásának középpontjában a család – mint szocializációs tényező – áll. A népcsoport közösségi életéről is tudományos elemzéseket kapunk, akárcsak magyarországi és európai történeti múltjukról. A könyv utolsó fejezete a magyarországi cigánygyermek és – fiatalok nevelésének és oktatásának aktuális kérdéseivel foglalkozik. (*Abaliget. Lámpás Kiadó. 1993. 173 oldal. 220 Ft.*)

(Válogatás az IM Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság Szakkönyvtára szerzeményeiből.)

Sóhajok palotája

A sopronkőhidai fegyház története 1945-ig

Dr. Németh Alajos, a nemrégiben elhunyt helytörténész, papíró könyve a sopronkőhidai fegyház történetéről, úgy hiszem, egyedülálló mű a maga nemében: egyszerre kiváló börtön- (pontosabban) fegyháztörténet, dokumentumgyűjtemény, illetve korrajz és személyes vallomás.

A szerző – aki még 1945-ben, a háború pusztította Sopronkőhidát látván határozta el műve megírását – részben megmentett iratokra, részben a korabeli soproni sajtó tudósításaira, de főként személyes emlékeire és értesüléseire épített.

Németh András sopronkőhidai főfegyőr fiaként életének első huszonöt évét maga is a „fegyházban töltötte”. Ezt írja gyerekkoráról: „... a nem odavalók ... ha megkérdezték, hová valók vagyunk, azt válaszoltuk: fegyházi vagyok. Ammire természetesen láttuk ezt, hogy akárhányan még felnőtt korban is, hivatalos helyen, ha érdeklődtek, hol lakik, azt felelték: a fegyházban. A világegyet sem mondta volna egyetlen kőhidai gyermek, de legtöbbször még felnőtt sem, hogy 'soproni', jöllehet Sopronkőhida Sopronhoz tartozik kezdettől fogva.”

A Sopronkőhidai M. Kir. Országos Fegyintézet – amely egy, a működését jóval előbb abbahagyott cukorgyár helyén épült – 1886. október elsején nyílt meg. Megnyitásakor az akkori Magyarország legmodernebb büntetés-végrehajtási intézetének számított, többek között forróvízfűtéssel és szellőző-berendezéssel rendelkezett. A fegyintézet 700 fegyenc számára készült, az egyszemélyes zárkákban csak időnként helyeztek el 2–2 elítéltet. Érdeemes megjegyezni, hogy fegyencnek akkoriban az az elítélt számított, akinek büntetése 3 évtől életfogytiglanig (25 évig) terjedt.

A könyv alcíméhez híven – *Fegyencek, fegyőrök, fegyőrcsaládok életkörülményei 1945 előtt kis és nagy események sodrában* – elsőként a fegyencek mindennapjait mutatja be, s ezen keresztül az olvasó megismerheti a korabeli fegyház teljes tevékenységét az anyagbeszerzéstől a fegyencek lel-

ki gondozásáig. A ma büntetés-végrehajtási szakembere szakterületének, érdeklődésének megfelelő oldalakat biztosan talál ebben a részben. Külön érdekességet jelent – talán nemcsak a „laikus olvasó” számára – az *Akik nem tudták kivárni a szabadulás napját* című fejezet, amelyben a szerző – az ő kifejezésével élve – öngyilkos fegyverekről, szökevényekről, merényletekről és sztrájkokról tudósít.

Dr. Németh Alajos a fegyőrök és családjaik életéről nem kevesebb alaposítással és – olykor – nem kevesebb humorral számol be. Az „örzök társadalma” egyébként nagyságát tekintve nem sokkal maradt el az „örzöttékétől”: a fegyőrök száma úgyszólván a kezdetektől fogva meghaladta a százat, családtagjaikat is beleszámítva – az átlag három gyereket véve alapul családonként –, a fegyőrök és családtagjaik száma 500 főt tett ki. *A fegyrintézet alkalmazottjai* című fejezet nemcsak Sopronkőhidán valaha dolgozott igazgatók, tisztviselők, orvosok, lelkészek, tanítók, őrpapancsnokok, égyőrök és civil iparosok nevét, hanem –

helyenként – azok „miniéletrajzát” is közli.

Az első világháború, a forradalmak és a trianoni békeszerződést követő soproni népszavazás nagy megpróbáltatást jelentett Sopronkőhida számára is. Ezekről az eseményekről már a kötet utolsó része tudósít. E rész külön érdekessége, hogy tartalmazza az intézet 1938. évi, a minisztériumnak írott éves jelentését. A „Sóhajok palotája” az 1944–45. év megrázó eseményeinek leírásával zárul.

A könyv – amely 1994-ben Sopronban magánkiadásban jelent meg, de megjelenését szerzője már nem érthette meg – fontos jellemzője az adatok gazdagságán túl, hogy nagyon sok fotó található benne. A kötet mindvégig olvasmányos. Dr. Németh Alajos úgy írta meg a „Sóhajok palotáját”, a Sopronkőhidai Fegyház történetét, hogy „beleírta” – finom eszközökkel – önmaga és családja történetét is. Ezzel műve mit sem veszített objektivitásából, sőt ezáltal vált hitelesebbé.

Deák Ferenc

MINDEN PÉNTEKEN

BÖRRIÖN

ÚJSÁG

88

Mérleg '94*

1994-ről a legfontosabb megállapításnak azt tartom, hogy az intézeinkben végzett munka a jogszabályoknak megfelelően, törvényesen folyt. Fenntartottuk és biztosítottuk a fogvatartottak alapellátását, az intézetek működését. Különösen jelentős ez abból a szempontból, hogy az 1993. évi XXXII. törvény végrehajtása az intézetektől nagy önállóságot követelt. Bár a Büntetés-végrehajtási szabályzat (szabályzatok) elkészültek, a hatálybalépésig fenn kell tartani az ismert átmeneti országos parancsnoki intézkedéseket. Egész tevékenységünkre kiható megállapítás továbbá, hogy a személyzet anyagi és szociális helyzete, leterheltsége '94-ben elérte a kritikus szintet. Dolgozóink kimerültek, fáradtak, pszichikai és fizikai erőnlétük határán végzik munkájukat. Ezt jól tükrözik az egészségi állapotukat jellemző adatok (erről később még szólok). Változatlanul a napi működési gondok megoldásával foglalkoztunk a legtöbbet és kevés időnk maradt a büntetés-végrehajtás továbbfejlesztését, annak elvi megalapozását szolgáló kérdésekre.

A büntetés-végrehajtás a jogállamiság követelményeinek megfelelően a politikai, választási csatározásoktól távol maradván, továbbra is politikamentes állami szervezetként működött. A kormányváltás számunkra elsősorban tájékoztatási feladatokat jelentett. Erre azért volt szükség, hogy a hivatalba lépő új igazságügyi kormányzat széles körű információkkal rendelkezzen a büntetés-végrehajtás helyzetéről. Valamennyi munkatervben meghatározott témáról előterjesztést készítettünk, melyeket miniszteri értekezlet tárgyal meg. A minisztériumi vezetéssel folyamatos, *Konkoly* helyettes államtitkár úrral, mondhatni, napi kapcsolatunk van, így gondjainkról pontos ismeretekkel rendelkezik. 1994 jelentős abból a szempontból is, hogy az első teljes év, amikor mérhető az 1993. évi XXXII. törvény hatása, hiszen e törvény alapvető változásokat követelt meg a büntetés-végrehajtástól.

E jogszabály a lehető legteljesebben tartalmazza a fogvatartottak jogait és kötelezettségeit. E jogok gyakorlását a büntetés-végrehajtás nem korlátozta, a kötelezettségek teljesítését törvényes eszközökkel követelte meg. Jelentős differenciálást tesz lehetővé az evsz, és mindenképpen megemlíthető a bírói út igénybevételeének lehetősége. A részletes elemzés előtt meg kell jegyeznünk, hogy vannak a törvénynek olyan előírásai, amelyek a

* Elhangzott 1995. február 10-én Pilisszentkereszten, a parancsnoki értekezleten

„kívánság szintjén” érvényesülnek, például az egyszemélyes vagy a lakóhelyhez közeli elhelyezés, és vannak olyan előírásai, amelyeknek megvalósulását, végrehajtását az anyagi és személyi feltételek hiánya akadályozza. Ami az *anyagi feltételek hiányát* illeti, az állomány nem tudja elfogadni a költségvetési hiányra való hivatkozást, hiszen pl. bankkonszolidációra milliárdok vannak, de ide sorolhatnánk a kohászat vagy a MÁV támogatását is. A *személyi feltételekről* annyit, hogy Európában szinte csak a FÁK országai vannak rosszabb helyzetben. A büntetés-végrehajtás intézményrendszerének fejlesztésében nem sikerült érdemben előrelépni, de megemlíthető, hogy hosszú évek óta először került sor férőhelybővítésre, új fiókinézet létesítésére kormányzati beruházásban. Az intézményi struktúra elavultsága ismert, az egyes intézetek között azonban jelentős különbségek vannak az elítéltek elhelyezésében, a különböző „kiszolgált” helyiségek meglétében vagy hiányában. Hasonlóan nagy különbségek tapasztalhatók az állomány rendelkezésére szolgáltató helyiségeknél is. Változatlanul legnagyobb gondunk a fővárosi és a Pest megyei előzetesek elhelyezése.

Új feladatot jelent az *idegenrendészeti őrizetek* büntetés-végrehajtási intézetekben történő elhelyezése. Sajnos azt kell mondanom, hogy évtizedes beidegződések működnek tovább. Nevezetesen, úgy kap egy meghatározott feladatra szakosodott szervezet új – funkciójával igazán nem egyeztethető – feladatot, hogy egyrészt annak anyagi feltétele nem biztosított, másrészt a személyi feltétele sincs meg. Ennél is fontosabb talán, hogy az új feladathoz szükséges szakmai ismereteket saját magunknak kell „kitalálni”. Csak emlékeztetnék az alkoholisták kötelező kényszergyógyítására, mint a büntetés-végrehajtástól idegen feladatra, de a szakmai ismeretek kialakítását tekintve ide sorolom a szigorított őrizetet és a szigorított javító-nevelő munkát is. Az 1994-es év az idegenrendészeti őrizet tekintetében az anyagi, technikai és jogi feltételek megteremtésének időszaka volt. Ez utóbbiban, de más jogalkotási tevékenységben is meg kell említeni a Legfőbb Ügyészség szakértői közreműködését.

A büntetés-végrehajtás működése szigorú takarékosági intézkedésekkel volt fenntartható, még akkor is, ha a '94-es év pénzügyi szempontból jobb volt, mint a korábbi évek. Egy pillanatig sem volt veszélyben a fizetőképességünk. Ami pedig a takarékoságot illeti – feltételezem, ezt egyformán értékeljük –, ez nem volt más, mint drasztikus korlátozás, amit nem passzióból végeztünk. (Persze voltak tényleges takarékosági intézkedések és eredmények is, amit megemlítek.) Az elítéltek foglalkoztatásának szervezeti átalakítása, az optimális szervezeti keretek és foglalkoztatási formák kialakítása folyt 1994-ben. Folyt, mondom, mert nyilván nem egy lezárt folyamatról van szó. A *gazdasági társaságok* összességében jelentős eredményeket értek el az elítéltek foglalkoztatásában, a hatékonyabb munkavégzésben megőrizték fizetőképességüket, egyesek kifejezetten jó gazdasági évet zártak. Mind a társaságoknál dolgozókra, mind az ún. költségvetési állományra egyaránt jellemző, hogy nehezen élik meg a különböző változásokat, és érthető módon – az általános nehézségeken túl – saját helyzetükért aggódnak. Nehezen viselik – többek között – például, hogy a különböző állománycsoportok bérének megállapítása jelentősen eltér egymástól. (Eltérés alatt most elsőnek „technikai” eltérést értek, bár nyilván bérben is volt ilyen. Közalkalmazott, hivatásos, társasági tag.) 1994-ben ez külön kezelendő prob-

MELLÉKLET

lémát jelentett. Minden eddiginél több időt kellett tölteni az állomány között gyors informálásuk és megnyerésük érdekében. Ez nem volt mindenhol zökkenőmentes. A tavalyi év értékelésénél még egy olyan körülményre szeretnék kitérni, amelynek a jövőben egyre nagyobb jelentősége lesz. Első alkalommal ellenőrizte tevékenységünket nemzetközi szervezet. A CPT vizsgálata nem ért teljesen váratlanul bennünket, de a későbbiekben fel kell készülnünk arra, hogy az ilyen jellegű ellenőrzések ismétlődni fognak.

Adatok, számok

Az egyes szakterületek részletes értékelését megelőzően még néhány adat a bűnözés alakulásáról, a fogvatartottak létszámáról, összetételéről. Magyarországon a nyomozó hatóságok 1994-ben 432 410 eljárást fejeztek be. Az év során ismertté vált bűncselekmények száma 389 451. Ez 3 százalékkal kevesebb az 1993-asnál, de az erőszakos és garázda jellegű cselekmények száma 6 százalékkal, az emberölések száma (310) 4,4 százalékkal nőtt. A büntetés-végrehajtás számára a gondot elsősorban az jelenti, hogy a „profi” bűnözők, gyilkosok sokszoros létszámot és energiát kötnek le, tehát, ha úgy tetszik, a *fajlagos ráfordítás* jelentősen nőtt! A bírósági ítélezési gyakorlat is átalakulóban van, ami létszámviszonyaink változásából jól nyomon követhető. Az összlétszám 1994. december 31-én 12 697 fő volt – ez 5 százalékkal kevesebb, mint az előző év végén. Az egész évet egy lassan csökkenő létszám jellemezte mind az előzetesen letartóztatottak, mind az elítéltek vonatkozásában. Az 1993-as évi 13 százalékos csökkenéshez képest ez mérsékelt, de az elmúlt évben nem változtak a büntetés-végrehajtást is érintően a büntető jogszabályok. A lassú létszámcsökkenés elsősorban olyan gyakorlat terjedésére utal, amely lehetőleg kerülje a szabadságelvonást.

A összetétel szerinti megoszlás a következő:

előzetesen letartóztatott	3433
elítélt	8944
kényszergyógykezelt	121
elzárásra beutalt	196

Elítéltek végrehajtási fokozatonként

fokozat	felnőtt	fiatalkorú
fegyház	3023	–
börtön	4917	249
fogház	609	146
összesen:	8549	395

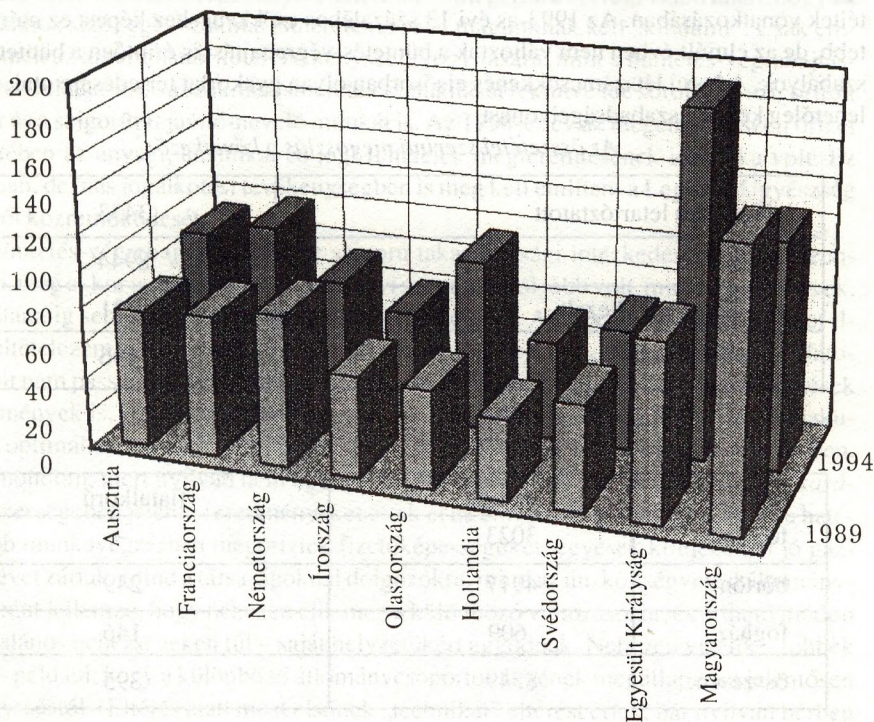
Emelkedőben van a külföldi állampolgárok létszáma, 502 fő.

MELLÉKLET

Az elítéltek összetétele az ítélet tartama és a bv fokozat szerint

	fogház	börtön	fegyház	összesen
egy hónapig	7	1	0	8
1-6 hónapig	280	260	0	540
6 hónaptól lévig	188	665	0	853
1-2 év között	136	1337	33	1506
2-3 év között	69	1025	347	1441
3-5 év között	38	1013	958	2009
5-10 év között	30	748	1093	1871
10 év felett	7	117	432	556
életfogytiglan	0	0	160	160

*A fgvartartottak létszámának változása néhány országban
1989 és 1994 között (százezer lakosra számítva)*

A büntetés-végrehajtás szempontjából új végrehajtási fokozatnak tekinthető az *evsz. alkalmazása*. Ez az elmúlt évben 622 főre növekedett. Létszámában meghaladja a fogház-fokozatot. Az összes elítélt 45 százaléka első bűntényes, a többi visszaeső. A létszám enyhe csökkenése mellett továbbra is magas volt a forgalom. Új befogadás 14 874 esetben történt, szabadítás pedig 16 364 alkalommal.

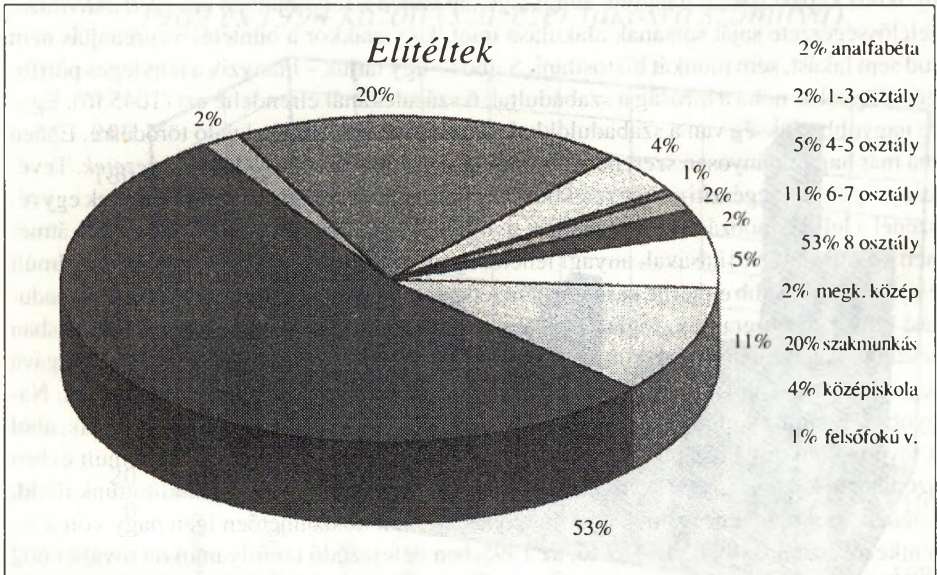
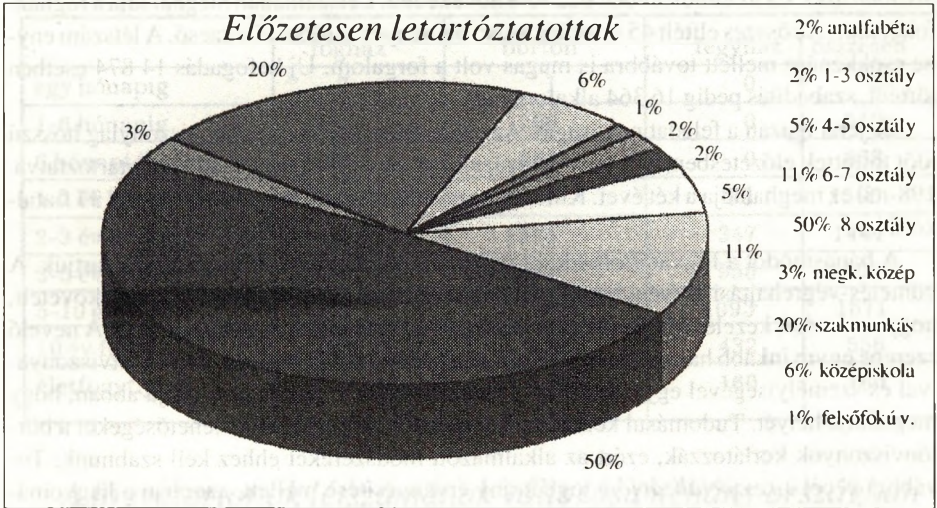
Ez jelzi igazán a feladat nagyságát. Az előzetesen letartóztatottak viszonylag hosszú időt töltöttek előzetesben. Mintegy 30 százaléuk egy évnél régebben van letartóztatva. 198-nál ez meghaladja a két évet. Különösen problematikus, hogy közöttük van 37 fiatalos is.

A bánásmódot a fogvatartottakkal továbbra is kiemelkedő fontosságúnak tartjuk. A büntetés-végrehajtási törvényben újrafogalmazott cél és feladatrendszer megköveteli, hogy a nevelés, kezelés kérdésében is változzon szemléletünk és gyakorlatunk. A nevelő szerepe egyre inkább hasonló a szociális munkáséhoz, aki gondozottjainak életviszonyaival és személyiségével egyszerre foglalkozik, miközben segíti, támogatja abban, hogy megtalálja helyét. Tudomásul kell azonban vennünk, hogy ezeket a lehetőségeket a börtönviszonyok korlátozzák, ezért az alkalmazott módszereket ehhez kell szabnunk. Továbbra is cél a *reszocializáció* a joghátrány érvényesítése mellett, azonban a hagyományokhoz képest sokkal nagyobb hangsúlyt kap ebben a folyamatban az *elítélt aktivitása*, felelősségérzete saját sorsának alakulása iránt. Ugyanakkor a büntetés-végrehajtás nem tud sem lakást, sem munkát biztosítani. Sajnos – úgy látjuk – hiányzik a tényleges pártfogó felügyelet, noha a bíróság a szabadultak 6 százalékánál elrendelte ezt (1045 fő). Egyre nagyobb szükség van a szabadulókkal, a kapcsolat nélküliekkel való törődésre. Ebben ma már hagyományosan szerepet vállalnak az *egyházak és a karitatív szervezetek*. Tevékenységük jól kiegészíti az intézetekben folyó nevelési tevékenységet. Az elítéltek egy részénél a lelki gondozáson túl segítséget nyújtanak a szabadulás után is, elsősorban átmeneti szállások biztosításával, anyagi lehetőségeik azonban igen korlátozottak. Az elmúlt évben egyre inkább előtérbe került, a nemzetközi tendenciáknak megfelelően, a szabadulást elősegítő programok, foglalkozások szervezése. Jelentősen változott az oktatásban résztvevők létszáma és átalakult az összetétele. Azzal, hogy a jogszabály az elítélt jogává teszi az oktatásban való részvételt, csökkent az érdeklődés az általános iskola iránt. Nagyobb létszámú iskola a Budapesti Fegyház és Börtönben, illetve Tökölön működik, ahol a fővárosi önkormányzat továbbra is ösztöndíjat biztosít a tanulóknak. Az elmúlt évben azonban új kezdeményezésként minden eddigi mértéket meghaladóan indítottunk rövid, intenzív szakmai tanfolyamokat. A jó előkészítésnek köszönhetően igen nagy volt a jelentkezők száma, 1994-ben 157 fő, az 1995-ben befejeződő tanfolyamokon további 602 elítéltnak lesz lehetősége arra, hogy az Országos Képzési Jegyzékben szereplő szakmák valamelyikének megszerzését igazoló bizonyítványhoz jusson.

Különös jelentősége van az elítéltek életében a szabadidőnek és annak, hogy azt mivel tölthetik el. Anyagi korlátaink ezen a területen a legszembetűnőbbek. Mintegy 300 000 kötet könyvvel rendelkezünk, ami azt jelenti, hogy kb. 20 könyv jut egy fogvatartottra. Ez igen jó arálynak tekinthető, de fejlesztésre 1994-ben már csak 60 forint/fogvatartott jutott, azaz a mai könyvtárak mellett 5-6 főre jut egy új kötet. Sport- és kulturális felszerelé

MELLÉKLET

A fogvatartottak iskolai végzettsége (1994. november 4-én)

sekre 65 forintot fordíthattunk fogvatartottanként, ebből sem nagyon lehetett fejleszteni. Ennél is fontosabb, hogy kevés a rendelkezésre álló helyiség, ugyanakkor érdemes a felszabaduló tantermeket e célra igénybe venni.

A fogvatartottak hangulata az elmúlt évben kiegyensúlyozott volt, nem történtek olyan rendkívüli események, amelyek ezt megzavarták volna. Ebben feltehetően nagy szerepet

játszik, hogy az elítéltek nagy része perspektívát lát az intézet időszakos elhagyásában. Felelősségteljes magatartásra utal, hogy nem akarják ezt a lehetőséget elveszíteni. 1994-ben intézeti előterjesztésre 663 elítéltet helyezett a bíróság enyhébb és csak 22-t súlyosabb fokozatba. Egyre inkább az elítéltek vagy a védők kezdeményezik az evsz-be helyezést. A 196 intézeti előterjesztésből 185 főt, az 1066 elítélt-indítványból 778 esetben engedélyezte a bíróság. Kialakult a *visszavonás* gyakorlata is, erre 111 esetben került sor. A bírói gyakorlatban látunk komoly hibát is. Nem ritka, hogy a hosszabb tartamú szabadságvesztésre ítélt esetében is már 6 hónapi letöltött idő után engedélyezi az evsz-be helyezést. Figyelemre méltó, hogy az elmúlt évben az evsz-ből majdnem 12 000 eltávozást engedélyeztek, a vissza nem térők aránya mindössze 1-1,5 százalék volt. Ha azonban levonjuk a késve, de önként jelentkezőket is, akkor csak 0,5 százalék. Ezek a számok mutatják, hogy a lehetőségek elvesztésének esélyei milyen mértékben váltják ki a felelősségteljes magatartást. Megerősítik ezt a rövid tartamú eltávozásra és a kimaradásra vonatkozó adatok is. 1994-ben rövid tartamú eltávozást engedélyeztek 3310 elítélt részére 4388 esetben, a nem jelentkezők aránya 4 százalék, de a késve önként jelentkezők számát levonva már csak 2-3 százalék, pedig ebben a kategóriában fegyházások is vannak. Kimaradáson 1432-en voltak, 3823 esetben. A nem jelentkezők aránya némileg magasabb, 5 százalék, de figyelembe véve, hogy általában a kimaradást engedélyezik első próbaként, ez nem tekinthető magasnak. Új lehetőség, hogy a fogvatartott meglátogathatja súlyosan beteg hozzátartozóját, részt vehet temetésén. Erre 64 esetben felügyelet nélkül, 5 esetben felügyelettel került sor. A büntetés- félbeszakítások száma: 3186 kérelemből engedélyezésre került 1509 (50 százalék). Nem jelentkezett a büntetés folytatására 208 fő (13 százalék).

A fogvatartottak fegyelmi helyzete fontos mutatója a büntetés-végrehajtás életének. Az elmúlt évben 8825 esetben szabtak ki fegyelmi büntetést, ez mintegy 4 százalékos növekedést jelent összességében. Ha azonban azt vizsgáljuk, hogy naponta átlagosan 24 fegyelemsértés történik, ez fogvatartotti létszámmal vetítve kb. 2 ezreléket jelent. A magánelzárások ellen (3056 eset) 789 esetben fellebbeztek – azaz az esetek 26 százalékában. A büntetés-végrehajtási bíró 547 esetben (69 százalék) elsőfokon jóváhagyta az intézet döntését. A jellemző az volt, hogy a jóvá nem hagyott döntéseknél a fegyelmi büntetés mértékét és nem jogosságát bírálta felül a bíróság. Még mindig jelentős különbségek vannak az egyes bíróságok gyakorlatában. Összességében megállapítható, hogy az intézetekben rend és fegyelem uralkodott. A jövőben elsősorban a fegyelmi gyakorlat egységesítésére kell törekedni, melyhez a fegyelmi szabályzat megjelenése jó alapot fog nyújtani.

Intézeteink biztonságáról

A biztonsági feladatok megoldásához szükséges technikai eszközök rendelkezésre álltak, egyes intézeteknél kifejezetten jó színvonalon. Az értékelt időszakban olyan rendkívüli esemény nem következett be, amely a közrendet és a közbiztonságot súlyosan veszélyeztette volna. Sőt, a rendkívüli és különös események súlyosságában és számában is csökkenés volt tapasztalható. Hatékonyabbá vált a rendkívüli és különös események megelőzésére irányuló felkészülés, valamelyest javult a szolgálati feladatok ellátásának színvonala. Ez – a már említett fogvatartotti összetételt is alapul véve – figyelemre méltó eredmény! A személyzet gyakorlatlanságából, tapasztalatlanságából eredő hibák e szolgálati

területen jelentkeznek a legélesebben. A kedvezőtlen gazdasági körülmények ellenére, a büntetés-végrehajtás hír- és biztonságtechnikai ellátottságának színvonala, ha minimálisan is, de tovább javult. Több új telefonközpontot állítottunk rendszerbe. Folytattuk az intézetek és az illetékes rendőrkapitányságok közötti közvetlen vezetékes összeköttetés kiépítését, és bővítettük a rádiótelefonokkal és személyhívó berendezésekkel való ellátottságot. A személyi és technikai őrzés mellett az intézetek őrzési rendszerében egyre nagyobb mértékben alkalmaztuk a szolgálati kutyákat. A bűnözésben bekövetkezett változások szükségessé tették egyes bűnelkövetők fokozottabb biztonsági körülmények között történő elhelyezését. Ennek érdekében különleges biztonságu körletet és több intézetben különleges biztonságu zárkat alakítottunk ki.

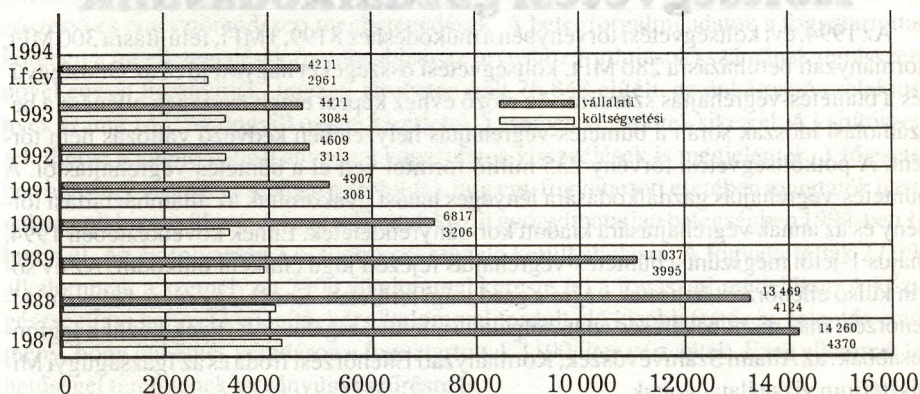
A fegyverzeti anyagok és a kényszerítő eszközök vonatkozásában is tovább folytattuk a korábbi években megkezdett korszerűsítést. Valamennyi intézetet elláttuk a MARLIN típusú lőfegyverrel. Rendszeresítésre került az *ütés- és szúrásálló védőmellény, a sűrített levegős légzőkészülék és a bilincsrögzítő öv*. A differenciált őrzés követelményeinek figyelmen kívül hagyása és a hanyag feladatvégrehajtás következtében, elsősorban a mezőgazdasági területeken és az intézetek kívüli munkahelyeken történtek szökések és fordultak elő más különös események. Az előállítás tárgyi feltételei kedvezően változtak azaz, hogy a kisebb szállítójárműveket korszerűbb típusúra cseréltük. A nagyobb befogadó-képességű szállítójárművek cseréje folyamatban van. Jó ütemben halad a biztonsági beszélőfülkék kialakítása is. A rendkívüli események megelőzésére és felszámolására történő eredményes felkészülés érdekében – a hatályos együttműködési megállapodás alapján – több esetben hajtottunk végre közös gyakorlatot a rendőrséggel. A biztonsági feladatok szerves része a védelmi felkészülés és az országos mozgósítás is. Ebben a tekintetben az Országos Parancsnokság tárcaszintű feladatot is ellát, ennek során együttműködik a társmisztériumokkal, illetve a polgári igazságügyi szervekkel.

Gazdasági társaságok

Az 1994-es évet a büntetés-végrehajtási társaságok jelentős szervezeti változások jegyében kezdték meg. A korábban közüzemi jelleggel működő állami vállalatokból – törvényi előírás alapján – teljesen tartósan állami tulajdonban maradó *gazdasági társaságokat* hoztunk létre. A társaságok működéséről előzetesen rendelkezésre álló adatok alapján ma már látható, hogy éves gazdálkodásuk során a fizetőképességüket megőrizték. Kedvezőtlen viszont, hogy ez 3-4 társaság esetében csak központi támogatás folyósításával volt lehetséges. A társaságok abban bíztak – joggal –, hogy az okiratban deklarált pénzt megkapják. Egyesek erre alapozott növekvő készlettel gazdálkodtak, mások ezért nem kaptak egyéb támogatást. Persze azt is tudomásul kell venni, hogy ez a pénzihiány nem az átalakulásból adódik. Erre a tőkére akkor is szükség lenne, ha másmilyen formában oldanánk meg az elítéltek foglalkoztatását. A társaságok tulajdonosi irányítása sem volt kezdetben zökkenőmentes. Az alapító képviselőjének hosszú távolléte a döntéseknél gyakran időbeli zavart okozott. Problémát jelentett a működés megkezdése előtt végelszámolás alá vont részvénytársaság szervezetének felállításával (megszüntetésével) összefüggő teendők végrehajtása. A társasággá szervezésről – az előbbi gondok ellenére – összessé-

MELLÉKLET

A foglalkoztatottak évenkénti átlagos száma

gében megállapítható, hogy sikeres volt. Néhány kft. a korábbi évinél nagyobb forgalmat bonyolított, jobb eredményt ért el, s az év végére tartalékkal zárt. Több társaság viszont kritikus helyzetben van. Nagyrészt a veszteséges gazdálkodás következtében jelentős hitelállományt halmozott fel, banki finanszírozás hiányában a Kockázati Alap felé adósodott el, aminek a törlesztése igen kétséges, veszélyeztetve a közeljövőben felmerülő hasonló igények teljesítését. A követelések behajtása némileg javult a múlt évben. Igen jelentős eredmény, hogy nagy összegű, a fizetési határidőt jelentősen túllépő tartozásuk nincsen a társaságoknak. Jelenleg is rendezetlen viszont az 1992. évben a 3266/1992. Kormányhatározat alapján – törvénysértően – elengedett adótartozás helyzete.

A 12 társaság legfontosabb várható adatai:

	1993	1994	%
Nettó árbevétel (EFt)	3 514 050	4 304 614	122,5
Mérleg szerinti eredmény (EFt)	136 233	99 349	72,9

Kritikus az Alföldi Bútorgyár helyzete.

A foglalkoztatottak foglalkoztatása 1994-ben jelentősen megváltozott. A korábbi gyakori alacsony foglalkoztatási arány több társaságnál átváltozott munkaerőhiánnyá. Ezt kisebb mértékben szabad munkaerővel pótolták. Mivel nem várható az elítélt létszám jelentős emelkedése, valószínűleg termékszerkezet-váltásra is szükség lesz. Csakhogy a társaságok a több éve húzódó beruházási elmaradásokat sem tudták pótolni. Jellemzően olyan kis összegű a rendelkezésre álló forrásállomány, hogy az egyszerű visszapótlásra sem elégséges. 1995-ben minden bizonnyal szükség lesz újabb külső forrásbevonásra. Az elmúlt évek tapasztalatai alapján ugyanis egyre nyilvánvalóbb, hogy évente csak 500-600 millió forintos támogatással tartható fenn a 3,5-4,0 milliárd forintnyi termelési érték, az 5000 főnyi és 1800 szabad munkaerő foglalkoztatása. Várható egy újabb fizetéseképtelenségi állapot, ami csak külső erőforrásból lesz megoldható, ellenkező esetben számolni kell a felszámolási eljárások megindításával.

Költségvetési gazdálkodásunk

Az 1994. évi költségvetési törvényben a működéshez 8199,3 MFt, felújításra 300 MFt, kormányzati beruházásra 280 MFt. költségvetési összegeket hagyott jóvá az Országgyűlés a büntetés-végrehajtás számára. Az előző évhez képest emelt összegek ellenére a beszámolási időszak során a büntetés-végrehajtás helyzetében kedvező változás nem történt. A pótköltségvetési törvény 235 millió forintot vett el a büntetés-végrehajtástól. A büntetés-végrehajtás gazdálkodására lényeges hatást gyakoroltak az államháztartási törvény és az annak végrehajtására kiadott kormányrendeletek. Ennek következtében 1994. május 1-jétől megszűnt a büntetés-végrehajtás fejezeti jogú címként működni. Az év során külső ellenőrzést hajtottak végre a gazdasági területen. Ennek egy része helyszíni ellenőrzés, más része bekéréses adatszolgáltatás, felülvizsgálat volt. Ezek közül a legfontosabbak: az Állami Számvevőszék, Kormányzati Ellenőrzési Iroda és az Igazságügyi Minisztérium vizsgálatai voltak.

Gazdálkodási feladatok

1994. február elsejétől a fogvatartotti élelmezési norma pénzértékét meg tudtuk emelni az addigi 104 Ft/nap (alapnorma) értékről 130 Ft/napra, ezzel egyidejűleg módosíthatók voltak az egyes pótlékok arányai is. Gazdasági lehetőségeink nem tették lehetővé, hogy az elhelyezési körülmények javuljanak. Ezt a megállapítást igazolják – sajnálatosan – az elmaradt felújítások, épületkarbantartások. Mindezek mellett meg kell említeni az idén megvalósított evsz körleteket. Itt az intézeti kezdeményezőkézség számos példájával lehet találkozni. Ellátási gondjaink voltak a fogvatartottak munkaruházatával. Ez összefügg azzal, hogy átvételi lehetőségeink a honvédségtől – amiatt, hogy a térítési összeg megemelkedett – gazdaságtalanná váltak. A nehézséget növelik a lecsökkent raktárkészletek és a szűkös pénzügyi lehetőségek. A beszámolási időszak egyik kiemelkedő feladata volt a társasági törvény alapján megvalósuló büntetés-végrehajtási vállalatok átalakításakor a vállalati és a költségvetési vagyon elválasztása. Az előző évben megkezdett energetikai elképzeléseink megvalósítását folytattuk. 117 millió forintnyi fűtési, az energiatakarékos fényforrások alkalmazásával további évi 2-3 millió forint költségmegtakarítást értünk el.

A költségvetési rendszerben foglalkoztatott fogvatartottak létszáma 1994-ben 2800 volt. Az átlagkeresetek alakulása lényegében megegyezett az előző évivel (bruttó 4300 Ft/fő/hó), aminek legfőbb oka, hogy a munka díjazására fordítható keret nem változott.

Egészségügyi ellátás

Kidolgoztuk a fogvatartottak egészségügyi ellátásának rendjére vonatkozó szabályokat. A miniszteri rendelet tervezete elkészült, jelenleg a tárcaközi egyeztetés folyik. Az idegenrendészeti őrizet büntetés-végrehajtási intézetekben történő végrehajtása jelentős mértékben érinti az egészségügyi szakterületet. E kérdéskörben is számos teendőnk akadt, a szakhatósági egyeztetéstől a jogalkotásig. Megtettük a szükséges intézkedéseket – a kijelölt intézetekben – az egészségügyi feltételek és a rendelőhelyiségek kialakítására. A fogvatartottak körében a korábbi évek során már megfigyelt egészségromlás tovább foly-

tatódott. Az előzetesen letartóztatottak elsősorban vegetatív idegrendszeri panaszokkal jelentkeztek orvosi rendelésen. Az elítéltek körében a vezető kórisémek: bőrbetegség, légzőszervi és emésztőrendszeri megbetegedések. A betegforgalmi adatok a fogvatartottak körében a megbetegedések (pontosabban az orvoshoz fordulások) számának ugrásszerű növekedését bizonyítják. Intézeti járóbeteg volt 76 848 elítélt, az önkárosító cselekmények száma 147. Az öngyilkossági kísérletek 5 esetben végződtek sikerrel. A kábítószerrel, illetve a kábító hatású anyaggal kapcsolatos visszaélések is megjelentek, 1 fő esetben heroin, 2 személy esetében nitrohígító, míg egy fogvatartott esetében nyugtatók használata volt bizonyítható. A fogvatartottak közül gyógyíthatatlan betegségben 1994-ben 14 hunyt el. Az év folyamán 3 új fogorvosi rendelő került átadásra. A fogvatartottak 27 994 alkalommal, a személyzet 7500 alkalommal kereste fel a fogászati rendelőket. A közegészségügyi helyzet kielégítő, két alkalommal fordult elő kisebb fertőzés. Jelentős eredmény, hogy önkéntes véradáson a fogvatartottak 1100 liter vért adtak. Ezen alkalmak lehetőségét teremtenek járványügyi szűrésre is.

A büntetés-végrehajtás személyi állományának egészségügyi ellátása a progresszív betegellátás rendjébe illeszkedően több szinten történik. A szak- és fekvőbeteg ellátás a BM Kórházban, illetve a területileg illetékes egészségügyi intézményekben valósul meg. 1994-ben összesen 201 esetben került sor a felvételre jelentkezők alkalmasságának másodfokon történő elbírálására. Az esetek több mint felét tették ki (119) a pszichológiai okból alkalmatlanok. A szakképzett pszichológusok bevonása az egészségügyi főosztály keretein belül működő bizottság munkájába, lehetőséget teremtett az alkalmatlannak bizonyultak szakmailag korrekt felülvizsgálatára. Az előző évhez képest tovább csökkent a rendelésen megjelentek száma. Az egy főre jutó felmentési napok száma 20,9. Különböző fekvőbeteg-gyógyintézetekbe 472 beteget utaltak be. Sajnálatosan csökkent a szűrővizsgálatokon megjelentek száma (1993-ban 4289). Ezt a tendenciát meg kell szakítani. Ha megelőzésről beszélünk, akkor ennek itt különösen értelme van. Továbbra is igen magas volt a gondozottak száma (1134). Hasonlóan az 1993-as évhez, a leggyakoribb megbetegedések a mozgásszervi és szív- és érrendszeri csoportban fordultak elő. A daganatos betegségek arányának növekedése is felhívja a figyelmet a szűrővizsgálatok fontosságára.

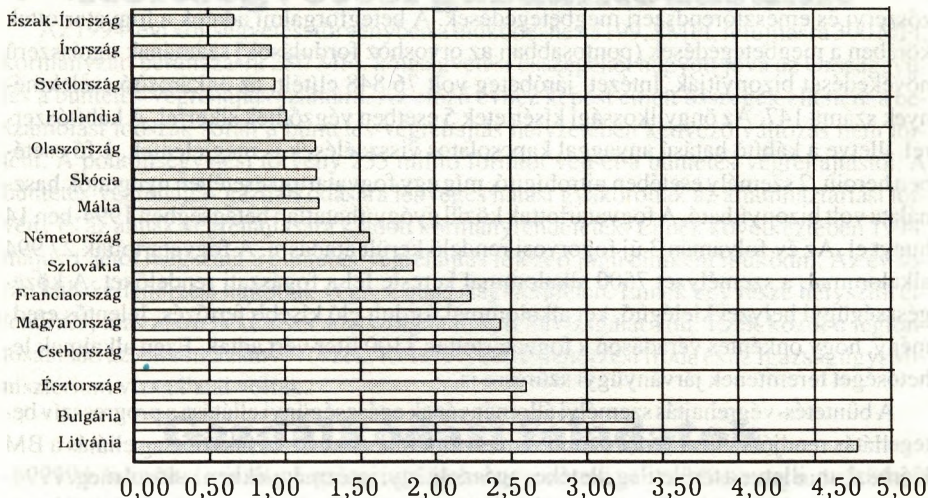
A személyzet helyzete

A büntetés-végrehajtás rendszeresített létszáma az elmúlt évben változatlan (6790) volt. A testületet 651-en hagyták el, közülük 216-nak szolgálati viszonya nyugállományba helyezéssel szűnt meg. A 929 felvételre kerülből még az év során 95-en távoztak. Egyes intézetekben állandósult a munkaerőhiány, ami azt is jelentette, hogy a meglévő állomány leterheltsége továbbra sem csökkent. A státuszok közül tartósan 114 nem volt betöltve. 1994-ben, bár központi bérfejlesztés nem volt, a büntetés-végrehajtás több intézkedést tett az anyagi gondok enyhítésére (kétszer félhavi bér, minimális fejlesztés a tisztelhetteseknél (1500, 600 forint), egészségügyi munkahelyi pótlék, 13. havi bér őszi kifizetése).

Személyi állományunk oktatásának, képzésének, a személyzet felkészítésének nehány kiemelten fontos kérdéséről külön is szükséges szólni. Az alapfokú képzésben nagy-

MELLÉKLET

Az egy testületi tagra jutó fogvatartottak száma országonként

arányú volt az elmaradás. Az év második felétől – az átmeneti időszakra – megváltoztattuk a kiképzés és az alapfokú képzés tíz évvel ezelőtt kialakított gyakorlatát. Tudjuk, hogy az új alapképzési módszer szükségmegoldás, szakmai, pedagógiai szempontból is kifogásolható és az eddiginél nagyobb figyelmet, áldozatvállalást követel az intézetektől és az iskolától egyaránt. Ugyanakkor a számadatok bizonyítják, hogy a módszer pozitív hatásként minden eddiginél nagyobb ütemben folyik az állomány alapképzése és az 1995-ös év végére az elmaradás várhatóan az iskola által kezelhető mértékűre csökken. A romló gazdasági feltételek ellenére változatlanul hangsúlyos területként kezeltük az állomány üdültetését, pihenését. Fenntartjuk a BM-üdültetés lehetőségét. A büntetés-végrehajtás a főidényre szóló BM-beutalókat 1600 forinttal támogatta. Az igali kondicionáló és regeneráló pihentetésen 6 turnusban 189-en vettek részt. Az állomány fegyelmi helyzete számszerűleg nem mutat jelentős eltérést az előző évitől. 531 esetben indult fegyelmi eljárás, ebből 61 esetben nem történt felelősségre vonás. 26 bűncselekmény, 47 szabálysértés, 481 fegyelmi vétség alapos gyanúja bizonyosodott be. A 26 bűncselekményből jelentősebb az 5 hivatali visszaélés vétsége, 5 bántalmazás hivatalos eljárásban. Hivatásos szolgálatra méltatlanná válás miatt 1994-ben 11 elbocsátás történt a testülettől. A 47 szabálysértés 66 százaléka közúti közlekedés szabályainak megszegése volt. A fegyelmi vétségek közel fele (207 eset) a szolgálati kötelezettségek megszegése körébe tartozó fegyelemsértés volt. Változatlanul magas a napi szolgálati feladatok ellátását veszélyeztető cselekmények száma. Így a késések, az előírt jelentkezési kötelezettségek elmulasztása, az italo-

Nemzetközi kapcsolatok

Miként eddig is, arra törekedtünk, hogy nyitottak maradjunk a régió országaival – melyekkel feladataink és gondjaink nyilvánvalóan hasonlóak –, valamint a nyugati országokkal fennálló kapcsolatainkban. Országunk és azon belül büntetés- végrehajtásunk helyzetéből következően lehetőségünk van arra, hogy közvetítő szerepet játsszunk e két régió között. Úgy érezzük, hogy e szerep tudatos vállalásával hozzá kell járulnunk a régió önszerveződéséhez. Az ET Themis-program keretében több konferenciát szerveztünk. Szintén az Európa Tanács közreműködésével és finanszírozásával 3-3 fős delegáció tanulmányozta a norvég és a holland büntetés-végrehajtást. Az Európa Tanáccsal fennálló jó kapcsolatnak köszönhetően két munkatársunk folyamatosan részt vesz a személyi állománnyal foglalkozó szakértői bizottság munkájában. A magyar büntetés-végrehajtás nemzetközi tekintélyt szerzett nemcsak a volt szocialista országok, hanem a nyugat-európai országok körében is.

Informatikai rendszer

1994-ben jelentősen előre léptünk a büntetés-végrehajtás informatikai rendszerének kiépítésében. Sor került az új fogvatartotti alrendszer programjainak kidolgozására; a rendszer 1995. évi bevezetéséhez minimálisan szükséges technikai feltételek létrehozására; egységes irodaautomatizálási rendszer kialakítására a büntetés-végrehajtás egészét illetően; a korábban rendszerbe állított adatfeldolgozások működésének folyamatos biztosítására; az országgyűlési képviselői, illetve az önkormányzati választásokkal kapcsolatos adatszolgálati kötelezettség központi biztosítására. Az új fogvatartotti alrendszer programjainak kidolgozása az előzetes tervekhez képest több időt vett igénybe. Ennek ellenére két kijelölt intézetben a negyedik negyedévben megkezdődött a programrendszer kísérleti alkalmazása. A kísérlet eddigi tapasztalatai kedvezőek, arra utalnak, hogy az 1995. év második negyedévére tervezett bevezetését követően jelentős mértékben javulhat a fogvatartottakkal kapcsolatos adminisztráció pontossága és naprakészsége, a napi feladatokban a szükséges információk felhasználása.

Az elmúlt esztendőben – a korábbi évek gyakorlatának megfelelően – változatlanul élénk volt a sajtó, a televízió, a rádió érdeklődése a büntetés-végrehajtás munkája, tevékenysége iránt. Nem volt olyan nap, hogy valamilyen cikk ne foglalkozott volna a büntetés-végrehajtással. Döntő többségében korrektül. A múlt év elején Szolnokon a Városi Közművelődési Házban bemutatott „Rácsok nélkül” című, az elítéltek képzőművészeti tevékenységét bemutató kiállítás volt az első olyan nagyszabású esemény, amelyről a központi sajtószervek és a helyi sajtó is bőszegesen tudósított. Jelentős volt a sajtóvisszhangja a tavasszal és az ősszel Pilisszentkereszten az Oktatási Központban rendezett nemzetközi konferenciának. Ezen – a hazai szakemberek mellett – több külföldi delegátust is meginterjúvoltak az újságírók. Több, intézetlátogatással egybekötött sajtótájékoztatót tartottunk, melyek után munkánkat hűen tükröző írások jelentek meg. Az elmúlt évben figyelemre méltóan megszaporodott a helyi, illetve regionális médiák száma. A büntetés-végrehajtási intézetek parancsnokai ezekkel a szerkesztőségekkel igyekeztek jó kapcsolatot kialakítani, így a helyi lapokban, városi televíziókban, rádiókban gyakori a híradás a

MELLÉKLET

vonzáskörükben lévő büntetés-végrehajtási intézetekről. A BörtönÚjság speciális szerepét betölti. A Börtönügyi Szemle a széles szakmai közvélemény elismerését vívta ki.

A büntetés-végrehajtáson belüli ellenőrzési rendszerek összességében megfelelően működnek. Az ellenőrzések hatására javult az intézetekben folyó munka színvonala. Rendszeressége, alaposága révén a szabálytalanságok időben felszínre kerültek és rövid időn belül megszűntek.

Összességében megállapítható, hogy a büntetés-végrehajtás az elmúlt évben is eredményesen elvégezte a törvények által meghatározott feladatait. Az előttünk álló évben azonban új feladataink is vannak, amelyekben előre kell lépniük:

1. *A Büntetés-végrehajtási Szabályzat megjelenésével egy időben ki kell adni azokat a végrehajtási utasításokat, amelyek egységes alapon fogják szabályozni az intézetekben folyó tevékenységet.*

2. *Az állomány szociális helyzetének javítása folyamatos feladat (például lakástámogatás).*

3. *Fontos feladatunk a felvételre kerülő állomány hatékonyabb képzése, a szolgálatban lévők továbbképzése, az új szabályok megismertetése, az ismeretek ellenőrzése (vizsgák az egész állománynak).*

4. *Folytatni kell a biztonsági rendszerek fejlesztését a jóváhagyott program és a pénzügyi lehetőségek alapján.*

5. *Az informatikai rendszer további fejlesztése elengedhetetlen.*

6. *Továbbra is erőfeszítéseket kell tennünk a személyzet anyagi- és munkakörülményeinek javítására.*

7. *Új feladatként végre kell hajtanunk az idegenrendészeti őrizetet.*

8. *A büntetés-végrehajtás intézményrendszerének további fejlesztése, az új normák szerinti férőhelyek megállapítása is 1995-ös feladat.*

9. *Folytatni kell a társadalom nyílt tájékoztatását gondjainkról.*

10. *Tovább folytatjuk az állomány felkészítését a kábítószer börtönön belüli megjelenésével kapcsolatos feladatokra.*

11. *Erősíteni kell a kft-s intézetek szakfelügyeletét.*

12. *Felül kell vizsgálnunk az ügykezelési utasítást.*

13. *Felül kell vizsgálni az állománytáblázatokat.*

14. *Végül: aktívan közreműködünk a jogállásunkról, a szolgálati viszonyunkról szóló törvény alakításában, továbbá a kormány elé kell terjesztenünk a további működésünk feltételeiről szóló jelentésünket.*

Dr. Tari Ferenc

CONTENTS

WORKSHOP

---

1 Dr. Pál VASTAGH: Blank areas (Dilemmas of making constitution)

6 Dr. Árpád ERDEI: Tradition and up-to-dateness (Novel of new criminal procedure)

STUDY

---

12 Dr. István TAUBER: Change of social regime and criminality

---

FORUM

---

23 József TOMSICS: Many-colouredness

27 György FARKAS: Repainted nameplate?

31 Pál KUCSERA: There is no exclusive solution

36 Csaba BERNÁTH: New borns

EXCHANGE OF VIEWS

---

41 Dr. György VÓKÓ: Praxis of criminal justice

PREMIER-PLAN

---

58 Anna PARDI: „Heart” of the Budapest Maximum Security Prison (Interview with prison-governor Géza Beck)

OUTLOOK

---

64 Dr. Ottó SUNYÁL: „Á la Spanish”

IN BRIEF

---

70 International relations

71 New regulations and internal decrees

73 Recognitions

76 Pictures—events

THE PAST

---

78 Adél MOLNÁR: Executioners (Figure of the hangman in the feudal Hungary)

BOOKSHELF

---

84 Ferenc DEÁK: Offering books

87 Palace of sighs (History of the Sopronkőhida Correctional Institution 1886-1945)

ENCLOSURE

---

89 Dr. Ferenc TARI: Balance '94 (Summary of the activity of the punishment enforcement)

INHALT

WERKSTATT

---

1 Dr. Pál VASTAGH: Weisse Stellen
(Dilemmas der konstituierenden Arbeit)

6 Dr. Árpád ERDEI: Tradition und
Modernität (Die Novelle eines neuen
Strafverfahrens)

STUDIE

---

12 Dr. István TAUBER: Systemwechsel
und Kriminalität

FORUM

---

23 József TOMSICS: Vielfarbigkeit

27 György FARKAS: Übermaltes
Firmenschild?

31 Pál KUCSERA: Es gibt keine einzige
Entscheidung

36 Csaba BERNÁTH: Neugeborene

ERFAHRUNGS- AUSTAUSCH

---

41 Dr. György VÓKÓ: Praxis des
Strafvollzugsrechtes

PORTRÄT

---

58 Anna PARDI: „Herz“ des Budapester
Sammelgefängnis (Interview mit Herrn Géza
Beck, Kommandant der Gefängnis)

AUSBLICK

---

64 Dr. Ottó SUNYÁL: Nach spanischer Art

KURZ

---

70 Internationale Beziehungen

71 Neue Regelungen und innere
Verordnungen

73 Anerkennungen

76 Bilde – Ereignisse

VERGANGENHEIT

---

78 Adél MOLNÁR: Scharfrichter (Figur
des Henkers auf dem feudalen Ungarn)

BIBLIOTHEK

---

84 Ferenc DEÁK: Bücherangebot

87 Seufzerpalais (Die Historie
des Gefängnis in Sopronkőhida
1886-1945)

BEILAGE

---

89 Dr. Ferenc TARI: Bilanz '94
(Zusammenfassung über die Arbeit des
Strafvollzugs)

TARTALOM

MŰHELY

---

1 Dr. VASTAGH Pál: Fehér foltok (Az alkotmányozás dilemmái)

6 Dr. ERDEI Árpád: Hagyomány és korszerűség (Új büntetőeljárás törvény igénye)

TANULMÁNY

---

12 Dr. TAUBER István: Rendszerváltás és büntetés

FÓRUM

---

23 TOMSICS József: Sokszínűen

27 FARKAS György: Átfestett cégtábla?

31 KUCSERA Pál: Egyedüli megoldás nincs

36 BERNÁTH Csaba: Újszülöttek

TAPASZTALATCSERE

---

41 Dr. VÓKÓ György: A bv. jog gyakorlata

KÖZELKÉP

---

58 PARDI Anna: A Gyűjtő szíve (Beszélgetés Beck Géza parancsnokkal)

KITEKINTÉS

---

64 Dr. SUNYÁL Ottó: Spanyol módra

RÖVIDEN

---

70 Nemzetközi kapcsolatok

71 Új szabályok és belső rendelkezések

73 Elismerések

76 Képek – események

MŰLT

---

78 MOLNÁR Adél: Hóhérok (A bakó alakja a feudális Magyarországon)

TÉKA

---

84 DEÁK Ferenc: Könyvajánló

87 Sóhajok palotája (A sopronkőhidai fegyház története 1886–1945)

MELLÉKLET

---

89 Dr. TARI Ferenc: Mérleg '94 (Összefoglaló a büntetés-végrehajtás munkájáról)

Ára: 50 forint

Új rabszállítók

A fegyelem érdekében, a szervezeti-vezetési rendszer tagjainak olyan készségeket kell aktivizálniuk, mint a saját munkafeladat iránti odaadást, a vezető elképzelésinek kritikátlan, tekintélyörző végrehajtását, a rutinfeladatok módszeres kivitelezését. Ezek a készségek azonban intenzívebbekké válnak, mint amennyire szükség lenne, következőképpen létrejön a *céleltolódás* jól ismert folyamata, amelyben egy eszközjellegű érték végső értékévé válik. Az ilyen „fegyelem” az apparátus tagjai életvitelének közvetlen és elsődleges értékévé válik.

A szervezeti átalakítás előkészítésének időzavara, az UNI-ECO Közgazdász Egyetemi Tanácsadó „nem megfelelő” hozzáállása (értése), a kapkodás, a tisztázatlan tulajdonviszonyok és nem utolsósorban a pénzügyi lehetőségek tisztázásának hiánya elfeledtette a legfontosabb résztvevő motiválhatóságának vizsgálatát, az elítélteket, mint „munkatársakat”!

Vizsgálta egyáltalán valaki, hogy a változó szervezetben a munkaerő hogyan, milyen mértékben lesz érdekelt a több, jobb minőségű munkavégzésben? Alkalmas-e az adott fogvatartotti állomány a megváltozott közgazdasági és jogi környezetben (kötelező munkavégzés?) a kft.-k piaci igényeinek megfelelni?

Most állítólag van megrendelés, csak nincs fogvatartott. Ismétlem, szerintem, gazdaságos, minőségi munka végzésére alkalmas, megfelelően motivált „munkatárs” nincs!

Végül a vitaindító a hazai elvek és esélyek részben példaként említi Állampusztát, illetve a Kis-Hartai Királyi Közvetítő-intézet történelmi múltját. Én is javasolom: e lehetőség felülvizsgálatával más, hasonló profilú munkahelyeknél is célszerű lenne az önellátás szem előtt tartásával,

költségvetési keretek között, „állami gazdaság”-okat működtetni. A vitaindítóban is felvetett alternatívaként, az intézetek költségvetési szabad kapacitását eladni. A veszteséges kft.-t költségvetési üzemként működtetni. Lehetséges még szerintem kombinált megoldás is, amikor nem a mostani „kvázi” kft. működne, amelyik nem a saját vagyonát kockáztatja, hanem olyan, a magántőkét mobilizáló vállalkozás, amely a piacon önállóan, a saját vagyonát kockáztatva, megmarad vagy megszűnik.

Ami nagyon lényeges, és ezt a vitaindító is rögzíti: *„szükségtelen e célra elkülönített szervezeti egységeket létrehozni, az intézetek meglévő részlegei képesek e feladatok ellátására.”*

A költségvetési munkáltatás szerepe lényegében változatlan marad, hiszen az eddigiekben is meghatározó volt a foglalkoztatásban, illetve a bevételek forrásaként. Módosulás, hogy egyes büntetés-végrehajtási kft.-k (költségvetési üzemmé alakításuk következtében) súlya növekszik mind a foglalkoztatásban, mind a bevételek tekintetében.

Véleményem szerint olyan kombinált rendszert kell működtetni, amely igazodik a büntetés-végrehajtási célokhoz. Ez igenis olyan legyen, amely eszköz, s figyelembe veszi a helyi adottságokat és tud alkalmazkodni a változó jogi és közgazdasági környezethez.

A munkáltatás olyan szolgáltatás legyen, mint bármelyik más, törvény adta köteleességünk, az őrzés, a nevelés, az egészségügyi ellátás vagy az étkeztetés stb. A rendőrség szlogenje: Szolgálunk és védünk! A büntetés-végrehajtás szlogenje legyen: *Szolgáltatunk és őrzünk!*

Farkas György